

Proeve van een ontwerp van wet tot regeling van het militair onderwijs.

In een adres aan Z. M. den Koning van 27 Februari 1882¹ betoogden de ondergeteekenden² o. a. het nut en de noodzakelijkheid eener regeling bij de wet van het militair onderwijs ter opleiding tot officier in zijn vollen omvang en in verband met het openbaar onderwijs. Dit geschiedde omstreeks het tijdstip van de verplichte herziening der wet van 1877, regelende alleen het onderwijs aan de Koninklijke militaire academie. Hun adres had niet het beoogde gevolg. Blijkens het antwoord van den Minister van Oorlog van 8 April 1882, kwam eene wettelijke regeling als door hen bedoeld aan de Regeering voorshands niet wenschelijk voor³; op haar voorstel werd de genoemde wet van 1877 voor een tijdvak van vijf jaren verlengd. Intusschen zijn sedert bij Koninklijke besluiten twee stappen gedaan in de richting door adressanten voorgestaan: het oprichten van een cursus voor de artillerie te Delft en eene militaire school voor de infanterie te Haarlem. Terwijl de laatste onder gunstige vooruitzichten geopend is, werkt de eerste reeds met goed gevolg; eene reden te meer om de aansluiting van het militair onderwijs bij het openbaar onderwijs, door die Koninklijke besluiten in beginsel gehuldigd, van partieel algemeen te maken en door de wet te bestendigen. Doch het is niet enkel *aansluiting*, wat de ondergeteekenden bedoelen: zij beoogen tevens *samenwerking* van het openbaar met het militair onderwijs tot bevordering van de groote militaire, staatkundige en maatschappelijke belangen, in hun adres van 1882 aangewezen, die hoe eer hoe beter moeten worden

¹ Uitgegeven te 's Gravenhage bij GEBROEDERS BELINFANTE.

² Twee der mede-onderteekenaars van het adres, de heeren HOJEL en STEYN PARVÉ, ontvielen hun door een vroegtijdigen dood, tot groote schade tevens van land en leger; een derde, de heer KOOL, werd met het oog op de dienstbetrekking, welke hij sedert bekleedt, door een te billijken besef van kiescheid teruggehouden, aan een wetsontwerp tot regeling van het militair onderwijs zijne medewerking te verleen.

³ Het ligt voor de hand, dat de Minister van Oorlog, destijds Generaal REUTHER, die namens de Regeering antwoordde, op dat antwoord ook een beslissenden invloed had, en het is even opmerkelijk als verblijdend, dat die opperofficier onlangs, als lid der Tweede Kamer, eene motie aanhangig maakte tot regeling van het militair onderwijs bij de wet.

bevredigd. Nu de verlengingstermijn van de wet op de Koninklijke militaire academie in 1887 ten einde loopt, achten de ondergeteekenden zich verplicht een stap verder te gaan, en onder verwijzing naar het genoemde adres, voor zoover de algemeene beschouwingen en beweegredenen betreft, geven zij thans eene proeve van de wijze, waarop de bedoelde regeling naar hunne meening zou kunnen geschieden. Het woord *Proeve* geeft voldoende te kennen, dat zij zich geenszins voorstellen den eenigen doeltreffenden weg te zullen aanwijzen; en de vorm door hen gekozen bedoelt alleen op positieve wijze de mogelijkheid aan te toonen van de toepassing der beginselen in meergenoemd adres ontwikkeld. Het is hunne overtuiging, dat het beoogde doel langs dezen weg kan worden bereikt, indien men dit ernstig wil. De memorie van toelichting, bij dit ontwerp gevoegd, zal de strekking, grondslagen en oeconomie daarvan nader verklaren.

Ter volledige verklaring van dit wetsontwerp is daarbij gevoegd een ontwerp van eenige bepalingen voor een Koninklijk besluit betreffende de benoemingen, die er mede in verband staan. Dergelijke bepalingen behooren niet tot het gebied van het onderwijs, doch zijn hier onmisbaar om de wet, die dit regelt, goed te leeren kennen. Zij vormen als het ware den sluitsteen van het gebouw, dat de ondergeteekenden wenschen te zien verrijzen. De algemeene beschouwingen der memorie van toelichting gelden dan ook dat gebouw in zijn geheel. De artikelen van het wetsontwerp en de bepalingen voor een Koninklijk besluit worden daarna, voor zooveel noodig, afzonderlijk toegelicht.

P. G. BOOMS.

J. T. T. C. VAN DAM VAN ISSELT.

P. F. HUBRECHT.

LOD. MULDER.

's Gravenhage, 29 November 1886.

ONTWERP.

WET van den 188 , tot regeling van het militair onderwijs.

Wij Willem III, bij de gratie Gods Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodig is eene algemeene regeling van het militair onderwijs bij de wet vast te stellen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

EERSTE HOOFDSTUK.

Algemeene bepalingen.

ART. 1. Het militair onderwijs is bestemd:

- a. tot opleiding en hogere vorming van militaire officieren bij de landmacht, zoowel hier te lande als in de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen;
- b. tot vorming van reservekader;
- c. tot ontwikkeling en verspreiding van de krijgswetenschap.

ART. 2. Het omvat alle vakken, welke volgens deze wet onderwezen worden aan de daarin genoemde scholen van militair onderwijs.

Aan die vakken kunnen door Ons nieuwe worden toegevoegd.

ART. 3. Hem, die de lessen aan eene school van militair onderwijs bijwoont, wordt dit bezoek, op door Ons te stellen voorwaarden, in mindering gebracht van zijn werkelijken militiedienst.

ART. 4. De inrichting en het bestuur van alle scholen van militair onderwijs; de bezoldiging der directeuren en leeraren; de inrichting van alle examens; die van de militaire cursussen, bedoeld in de artt. 19 en 20; die van de Koninklijke militaire academie, en alles wat verder voor de uitvoering dezer wet voorziening behoeft, wordt, voor zoover zij daaromtrent niets heeft bepaald, door Ons bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur geregeld.

ART. 5. Alle scholen van militair onderwijs, met hetgeen geacht wordt daartoe te behooren, worden door het Rijk opgericht en onderhouden.

Zij zijn toegankelijk voor allen, militairen en niet-militairen, onder de daartoe volgens deze wet gestelde voorwaarden.

ART. 6. Alle militaire leerlingen doen jaarlijks, voor zoover de wet daarentrent niet anders beveelt, minstens gedurende vier weken dienst bij een der korpsen van het leger. Zij, die den leeftijd van 18 jaren nog niet hebben bereikt, kunnen hiervan door Onzen Minister van Oorlog geheel of gedeeltelijk worden vrijgesteld.

ART. 7. Zoowel aan niet-militaire leerlingen als aan militaire leerlingen beneden den rang van officier, kan op door Ons te stellen voorwaarden, van rijkswege huisvesting met kleeding en voeding worden verstrekt, tegen betaling van eene bijdrage in geld, waarvan het bedrag door Ons wordt vastgesteld.

ART. 8. Op alle lokalen, waarin militair onderwijs gegeven wordt, zijn art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsblad* n°. 58) en de algemeene regelen, bedoeld bij het tweede lid van art. 4 der wet op het lager onderwijs toepasselijk.

ART. 9. Onze Minister van Oorlog is bevoegd, in elken graad, de militaire leerlingen beneden den rang van officier te voeren boven de organieke sterkte, door Ons voor elk korps vastgesteld.

ART. 10. In geval van oorlog of gedurende de buitengewone omstandigheden, bedoeld bij art. 184 der Grondwet, kan het geven van militair onderwijs geheel of ten deele door Ons worden geschorst, en zijn de leeraren en leerlingen, zoowel de niet-militaire als de militaire, verplicht, alle van hen ten behoeve des vaderlands gevorderde diensten te bewijzen.

ART. 11. In de uren, voor het onderwijs bestemd, zijn de militaire leerlingen vrijgesteld van alle andere diensten en oefeningen.

ART. 12. De militaire leerlingen genieten de soldij en de voordeelen aan hun graad verbonden. Bovendien kan aan hen eene toelage worden verleend, waarvan het bedrag door Ons wordt vastgesteld.

ART. 13. Van ieder niet-militair leerling op eene militaire school kan, ter beoordeeling van Onzen Minister van Oorlog, bij den aanvang van elk schooljaar, eene bijdrage gevorderd worden, niet beneden het bedrag van *f* 60 voor alle lessen te zamen.

Van niet-militaire leerlingen, die aan die scholen slechts enkele lessen wenschen te volgen, kan, op gelijke wijze, bij den aanvang van elk schooljaar eene bijdrage gevorderd worden voor lessen, die gegeven worden :

eenmaal 's weeks	<i>f</i> 5;
tweemaal »	» 10;
driemaal »	» 15;
viermaal of meermalen 's weeks	» 20.

Zij, die eene rijksbeurs genieten volgens art. 50 der wet op het hooger onderwijs, zijn van elke betaling vrijgesteld.

Het afnemen van alle examens geschiedt kosteloos.

ART. 14. Alle geldelijke bijdragen, door deze wet gevorderd, worden in 's Rijks schatkist gestort.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Van het voorbereidend militair onderwijs.

EERSTE AFDEELING.

ART. 15. Tot het genieten van voorbereidend militair onderwijs wordt gelegenheid gegeven in voorbereidende krijgsscholen, alsmede in cursussen ter plaatse waar de inrichtingen van onderwijs, bij artt. 19 en 20 vermeld, gevestigd zijn.

TWEDE AFDEELING.

Van de voorbereidende krijgsscholen.

ART. 16. Aan de leerlingen wordt onderwijs gegeven in :

- a. de wiskunde;
- b. de eerste beginselen der natuur- en scheikunde;
- c. de aardrijkskunde;
- d. de geschiedenis;
- e. de nederlandsche taal- en letterkunde;
- f. de fransche taal;
- g. de hoogduitsche taal;
- h. het teekenen;
- i. de voornaamste militaire reglementen en voorschriften;
- j. het exerceeren en de verdere practische en gymnastische oefeningen.

ART. 17. Het onderwijs omvat een tweejarigen cursus, tenzij daaromtrent door Ons anders mocht worden beschikt.

ART. 18. Het schooljaar vangt aan op 1 October en eindigt op 1 Juli.

DERDE AFDEELING.

Van het voorbereidend militair en van het militair onderwijs bij scholen van openbaar onderwijs.

ART. 19. In elke gemeente, waar eene kweekschool voor onderwijzers, eene hogere burgerschool, een progymnasium of gymnasium is gevestigd, wordt in een *militairen cursus* onderwijs gegeven in :

- a. de voornaamste militaire reglementen en voorschriften;
- b. het exerceeren, het schijfschieten en den velddienst;

ART. 20. In elke gemeente, waar eene rijks-universiteit of daarmede gelijkgestelde inrichting van onderwijs, alsmede in die, waar de polytech-

nische school des Rijks is gevestigd, wordt in een *militairen cursus* onder-
richt gegeven in de grondbeginselen van :

- a. de militaire wetten, reglementen en voorschriften;
- b. het exerceeren, het schijfschieten en den velddienst;
- c. de gevechtsleer;
- d. de wapenleer en veldversterkingskunst.

Bovendien in eene der gemeenten in de grondbeginselen van :

- e. de leer van het krijgswezen;
- f. het militair recht en het oorlogsrecht.

ART. 21. De leerlingen der beide hoogste klassen van eene hogere
burgerschool met vijfjarigen cursus of van een gymnasium, die eene militaire
dienstverbintenis sluiten onder door Ons vast te stellen voorwaarden, zijn
bevoegd tot het voltooien hunner studiën aan eene der scholen te hunner
keuze.

Aan hen kan, door Onzen Minister van Oorlog, op daartoe door hem te
stellen voorwaarden een jaarlijksche toelage en het recht tot het dragen
eener militaire uniform worden toegekend.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de krijgsscholen.

ART. 22. Er zijn twee krijgsscholen tot opleiding van officieren, gevestigd
ter plaatse door Ons aan te wijzen.

Mede wordt door Ons bepaald, voor welke wapens en dienstvakken het
onderwijs aan elke der scholen zal worden dienstbaar gemaakt.

ART. 23. Aan elke krijgsschool wordt onderwijs gegeven in :

- a. de tactiek;
- b. de strategie en de krijgsgeschiedenis;
- c. de militaire aardrijkskunde en de statistiek;
- d. de artillerie-wetenschap;
- e. de versterkingskunst;
- f. het militair recht;
- g. het oorlogsrecht;
- h. de militaire administratie;
- i. de militaire wetten, reglementen en voorschriften;
- j. het teekenen;
- k. de militaire gezondheidsleer;
- l. de paardenkennis en de rij- en africhtingskunst;
- m. het exerceeren, het paardrijden, het schermen, de gymnastiek en de
verdere practische oefeningen.

Voorts wordt, voor de leerlingen van ééne der scholen, bij eene
inrichting van openbaar onderwijs, gelegenheid geopend tot het ont-
vangen van onderwijs in :

- n. de wis- en werktuigkunde;
  - o. de natuurkunde;
  - p. de scheikunde;
  - q. de geodesie;
  - r. de burgerlijke en de militaire bouwkunde en de waterbouwkunde;
  - s. het administratief recht in betrekking tot de openbare werken en den waterstaat;
  - t. de Javaansche en de Maleische taal;
  - u. de land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië;
voor de leerlingen van de andere school in:
  - v. de grondbeginselen van het staatsrecht, van de staathuishoudkunde en van de statistiek;
  - w. de vaderlandsche geschiedenis;
  - x. de warenkennis;
  - y. het boekhouden;
- alsmede in de vakken vermeld onder q, t en u.

ART. 24. De leerlingen der krijgsscholen hebben kosteloos toegang tot alle lessen aan de rijks-universiteiten en de polytechnische school des Rijks.

Bij de rijks-universiteiten worden zij door den Rector-magnificus ingeschreven. Op hen zijn de beide eerste volzinnen van art. 64 der wet op het hooger onderwijs toepasselijk.

Zij, die de lessen der polytechnische school volgen, zijn onderworpen aan de regeling, bedoeld bij het laatste lid van art. 43 der wet op het middelbaar onderwijs; alles voor zoover deze wet daaromtrent niet anders bepaalt. Wenschen zij eene of meer lessen van de gemeentelijke instellingen van onderwijs van taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië te volgen, dan worden, zoo noodig, de kosten van toegang tot die lessen van rijkswege voldaan.

ART. 25. De niet-militaire leerlingen nemen geen deel aan de praktische militaire oefeningen, tenzij met toestemming van den Directeur. Zij worden overigens met al de andere leerlingen gelijk gesteld.

ART. 26. Het schooljaar vangt aan op 15 September en eindigt op 30 Juni.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Koninklijke militaire academie.

ART. 27. Het onderwijs aan de Koninklijke militaire academie omvat:

- a. de gevechtsleer;
- b. de strategie;
- c. de krijgsgeschiedenis;
- d. den stafdienst;
- e. de artillerie-wetenschap;
- f. de versterkingskunst;
- g. de beginselen van het staatsrecht;

- h. die van het volkenrecht;
- i. die van de staathuishoudkunde;
- j. de militaire aardrijkskunde en statistiek;
- k. de leer van het krijgswezen;
- l. de militaire techniek;
- m. de militaire bouwkunde;
- n. de legerverpleging;
- o. den ambulance- en hospitaaldienst;
- p. de militaire gezondheidsleer;
- q. de practische oefeningen.

ART. 28. Het onderwijs in de vakken, bij het voorgaand artikel opgenoemd, wordt, naar de behoefte der leerlingen, gesplitst in afdelingen, waarvan één voor de krijgskunde, één voor de militaire techniek, en één voor den intendancedienst.

Hieraan kan door Ons eene afdeling voor den ambulancedienst toegevoegd worden.

ART. 29. Het schooljaar vangt aan op 1 October en eindigt op 1 Juli.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Van de toelating tot de scholen, de examens en getuigschriften.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

ART. 30. Alle examens, in deze wet genoemd, worden in het openbaar afgenomen.

Het verslag omtrent deze examens wordt medegedeeld aan de Staten-Generaal en telkens in de *Nederlandsche Staatscourant* openbaar gemaakt.

ART. 31. Zonder aanzien waar de kundigheden verworven zijn, wordt, tot het afleggen der in het vorig artikel bedoelde examens, ieder toegelaten, die voldoet aan de daartoe bij deze wet gestelde voorwaarden.

Voor niet-militairen is eenig bij deze wet genoemd militair getuigschrift, brevet of diploma niet verkrijgbaar, tenzij zij minstens zes weken hebben gediend bij een der korpsen van het leger, op de wijze door Onzen Minister van Oorlog te bepalen.

ART. 32. Een algemeene maatregel van inwendig bestuur wijst aan, welke examens of onderdeelen daarvan, omschreven in de wetten tot regeling van het lager-, middelbaar- of hooger onderwijs, geacht worden gelijk te staan met eenig examen of onderdeel daarvan, krachtens deze wet af te nemen.

Overal waar in deze wet een examen gevorderd wordt in de vakken genoemd in de artt. 19 of 20, wordt, mits de belanghebbende den militairen cursus bij eene openbare inrichting van onderwijs getrouw heeft bijgewoond,

de verklaring van voldoende geoefendheid en kennis, af te geven door den officier bij dien cursus werkzaam, gelijkgesteld met den goeden uitslag van zoodanig examen.

ART. 33. De leden der examen-commissiën, die niet behooren tot de school waarbij het examen wordt afgenomen, genieten vergoeding voor reizen verblijfkosten; al de leden vacatiegelden.

TWEDE AFDEELING.

Van de toelating tot de scholen.

ART. 34. Toegang tot de lessen van een der studiejaren aan de voorbereidende krijgsschool wordt verkregen door het met goed gevolg afleggen van een examen, dat aan elke school voor ieder studiejaar, en wel vóór den aanvang van ieder schooljaar, wordt afgenomen door eene commissie uit de leeraren, daartoe aangewezen door Onze Ministers van Oorlog en van Binnenlandsche Zaken.

ART. 35. Toegang tot de lessen eener krijgsschool wordt verkregen voor:

- a. *militaire leerlingen*, na het sluiten eener militaire dienstverbintenis onder de door Onzen Minister van Oorlog aan dien toegang te verbinden voorwaarden;

- b. *niet-militaire leerlingen*, na daartoe van Onzen Minister van Oorlog vergunning te hebben bekomen, en voldaan te hebben aan de vereischten, die daaromtrent krachtens art. 4 worden vastgesteld.

De directeur reikt, op vertoon der op grond van *a* en *b* te vorderen bewijsstukken, aan ieder die desverplicht aan de bepaling van art. 13 heeft voldaan, kosteloos een bewijs van inschrijving uit, geldig voor het schooljaar, waarvoor de inschrijving is geschied; dit bewijs geeft toegang tot alle daarin vermelde lessen der school.

ART. 36. Toegang tot de lessen aan de Koninklijke militaire academie wordt door Ons of van Onzentwege verleend op de krachtens art. 4 aan dien toegang verbonden voorwaarden, doch uitsluitend aan hen, die in het bezit zijn van het groot officers-diploma bedoeld bij art. 45.

Mede kunnen aldaar worden toegelaten zij, die dit diploma niet bezitten, na daartoe van Ons speciale vergunning te hebben bekomen, onder voorwaarden op gelijke wijze vastgesteld.

De slotbepaling van het vorig artikel is ook bij deze toelating toepasselijk.

DERDE AFDEELING.

Van de examens en getuigschriften.

ART. 37. Deze wet stelt voor hen, die militair onderwijs genoten, de volgende getuigschriften verkrijgbaar:

- a. het klein militair getuigschrift;

- b. het groot militair getuigschrift;
- c. het klein militair brevet;
- d. het groot militair brevet;
- e. het klein officiers-diploma;
- f. het groot officiers-diploma;
- g. het academisch-diploma.

ART. 38. Het *klein militair getuigschrift* wordt verkregen door het met goed gevolg afleggen van een examen in de vakken, genoemd in art. 16, waartoe eenmaal 's jaars gelegenheid wordt gegeven aan elke voorbereidende krijgsschool. Dit examen wordt afgenomen door eene commissie, door Onze Ministers van Oorlog en van Binnenlandsche Zaken te benoemen.

De directeur der school is lid en voorzitter dier commissie; ten minste de helft van hare leden wordt benoemd uit de leeraren der school.

Ieder kan dit examen afleggen ten overstaan van de commissie zijner keuze.

ART. 39. Het *groot militair getuigschrift* wordt verkregen door het met goed gevolg afleggen van een examen, ongeveer gelijk aan het eindexamen van de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus, waarbij tevens blijkt van voldoende bedrevenheid in de vakken genoemd in artikel 19.

Tot het afleggen van dit examen wordt eenmaal 's jaars gelegenheid gegeven op de wijze, door Ons krachtens art. 4 vastgesteld.

In dit getuigschrift kan het wapen of dienstvak vermeld worden, waarvoor de candidaat meer bepaald aanleg blijkt te bezitten.

Bij het in dit artikel bedoeld examen kunnen zij, die het klein militair getuigschrift bezitten, volstaan door het met goed gevolg afleggen van een aanvullingsexamen.

ART. 40. Mede is het *groot militair getuigschrift* verkrijgbaar voor hem, die in het bezit is van een der getuigschriften, genoemd in art. 55 der wet op het middelbaar of in de artikelen 11 of 12 der wet op het hooger onderwijs, wanneer hij de blijken heeft gegeven van voldoende bedrevenheid in de vakken, genoemd in art. 19.

ART. 41. Aan hem, die bij het examen, in art. 39 bedoeld, niet heeft voldaan, kan, desverlangd, het *klein militair getuigschrift* worden uitgereikt, wanneer de examen-commissie daartoe termen vindt.

ART. 42. Het *klein militair brevet* wordt uitgereikt aan hem, die te eeniger tijd met goeden uitslag een examen heeft afgelegd in de vakken, vermeld onder letters c, e, f en g van art. 2 der wet op het lager onderwijs, alsmede in die genoemd in art. 19 dezer wet.

ART. 43. Het *groot militair brevet* is verkrijgbaar voor hem, die het *groot militair getuigschrift* of een der in art. 40 genoemde getuigschriften bezit, en met goeden uitslag een examen aflegt in de vakken genoemd in art. 20 letters a—d.

ART. 44. Het *klein officiers-diploma*, alleen bestemd voor de infanterie, de

cavalerie en de militaire administratie, is verkrijgbaar voor hem, die het *klein militair getuigschrift* bezit, gedurende ten minste twaalf maanden bij een der korpsen van het leger heeft gediend en met goed gevolg een examen heeft afgelegd in de vakken in art. 23 genoemd, voor zoover die zich uitstrekken tot het wapen of dienstvak, waarvoor het diploma verleend wordt.

Dit examen, dat jaarlijks aan elke krijgsschool kan worden afgelegd, wordt afgenomen door eene commissie, door Onzen Minister van Oorlog te benoemen, met inachtneming van het bepaalde in het tweede lid van art. 38.

ART. 45. Het *groot officiers-diploma* is verkrijgbaar voor hem, die in het bezit is van het *groot militair getuigschrift* of *groot militair brevet* en gedurende een door Ons te bepalen tijd bij een der korpsen van het leger heeft gediend.

Het wordt voor het wapen of dienstvak, waarvoor de candidaat zich heeft aangemeld, uitgereikt na een met goed gevolg afgelegd examen in de vakken, genoemd in art. 23, met uitzondering van die speciale vakken, welke geen betrekking hebben op het door hem gekozen wapen of dienstvak.

Tot het afleggen van dit examen wordt telken jare aan elke krijgsschool gelegenheid geopend.

Het laatste lid van het vorig artikel is op dit examen toepasselijk.

ART. 46. Het *academisch-diploma* wordt uitgereikt aan hem, die in het bezit is van het *groot officiers-diploma* en met goed gevolg een examen heeft afgelegd in de vakken, behoorende tot een of meer der afdelingen, bedoeld in art. 28.

Deze examens, tot het afleggen waarvan jaarlijks eenmaal gelegenheid wordt gegeven, worden afgenomen door eene of meer commissiën, door Ons te benoemen uit de leeraren der Koninklijke militaire academie.

ART. 47. Aan de leerlingen der Koninklijke militaire academie kan door Ons, op eenparige voordracht van den directeur en de leeraren, werkzaam bij de afdeling, waarvoor het *academisch-diploma* verleend wordt, dat diploma worden uitgereikt, zonder dat zij het examen, in het vorig artikel bedoeld, hebben afgelegd.

ART. 48. De examen-commissie, bedoeld in artikel 46, is bevoegd op het *groot officiers-* of op het *academisch-diploma* eene aanteekening te plaatsen van bijzondere bekwaamheid in een of meer der vakken in art. 27 genoemd.

Gelijke aanteekening kan bovendien, op door Ons krachtens art. 4 te bepalen wijze, geschieden door eene der faculteiten aan de universiteiten, genoemd in de wet op het hooger onderwijs, alsmede door den Raad van bestuur der polytechnische school.

Voor deze laatste aanteekening wordt gevorderd een met goed gevolg afgelegd examen, af te nemen door een der colleges in een of meer der vakken, waarin door de leden der faculteit, of aan die school onderwijs gegeven wordt.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van het bestuur, het toezicht en de leeraren.

ART. 49. Het toezicht op alles, wat het militair onderwijs betreft, is onder het oppertoezicht van Onzen Minister van Oorlog, opgedragen aan een inspecteur.

ART. 50. Het bestuur over elke school is opgedragen aan een directeur.

ART. 51. Aan elke school is een raad van bijstand verbonden van hoogstens vijf leden. De directeur is lid en voorzitter van dien raad. De overige leden worden voor elk studiejaar uit de leeraren der school door Ons benoemd.

ART. 52. De inspecteur, de directeuren en de leeraren worden door Ons benoemd, geschorst en ontslagen.

Zij genieten eene bezoldiging uit 's Rijks kas, ten ware zij reeds uit anderen hoofde bezoldigd zijn. In het laatste geval kan hun eene toelage boven die bezoldiging verleend worden.

ART. 53. Om tot leeraar te kunnen worden benoemd, moet men bevoegd zijn, de vakken, uitgedrukt in de aanstelling, te onderwijzen aan gymnasia of hogere burgerscholen met vijfjarigen cursus.

Zij, die in het bezit zijn van het *academisch-diploma*, bedoeld bij art. 46, zijn bevoegd tot het geven van onderwijs in de vakken, behoorende tot het wapen of den tak van dienst, waarop het diploma betrekking heeft.

Elke aantekening, bedoeld in art. 48, geeft hem, aan wie zij verleend is, de bevoegdheid het daarbij bedoelde leervak te onderwijzen.

Tot het geven van onderwijs aan de Koninklijke militaire academie wordt geenerlei vooraf verkregen bevoegdheid gevorderd.

ART. 54. Voor de niet-militaire leeraren komt, voor hun aanspraak op pensioen, als dienstdijd mede in aanmerking de tijd, gedurende welken zij, krachtens eene vaste aanstelling, als leeraar of onderwijzer, bij eene openbare inrichting van onderwijs zijn werkzaam geweest.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Overgangsbepalingen.

ART. 55. Aan allen, die bij het in werking treden dezer wet zijn toegelaten tot eene inrichting van militair onderwijs ter opleiding van officieren, wordt de gelegenheid gegeven hunne studiën te voltooien aan de inrichtingen, bij deze wet in het leven geroepen, en alle examens af te leggen; een en ander overeenkomstig de wettelijke bepalingen, besluiten en voorschriften, bij hunne toelating tot het militair onderwijs van kracht.

Wij behouden Ons voor, te bepalen in hoever de door hen alzoo verkregen kennis zal gelijk gesteld worden met die, welke gevorderd wordt voor de onderscheidene examens bij deze wet geregeld.

ART. 56. Allen, die op het tijdstip waarop deze wet in werking treedt tot officier zijn benoemd, worden geacht in het bezit te zijn van het *groot officiers-diploma*; bovendien van het *academisch-diploma* wanneer zij, na de lessen van de op dat tijdstip bestaande krijgsschool 2de afdeeling of van den intendance-cursus te hebben bijgewoond, met goed gevolg, ter beoordeeling van Onzen Minister van Oorlog, hebben gediend buiten het wapen- of dienstvak, waartoe zij behooren.

ART. 57. Ieder, die op het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, aan eene inrichting ter opleiding tot officier als leeraar of onderwijzer werkzaam is of geweest is, blijft bevoegd tot het geven van dat onderwijs, waarmede hij op dat tijdstip belast is of geweest is.

ART. 58. Ieder, die op het tijdstip in het vorig artikel bedoeld, den rang van officier in het Nederlandsche of het Nederlandsch Indische leger of bij de zeemacht bekleedt of bekleed heeft, is bevoegd, aan de in deze wet genoemde scholen onderwijs te geven in krijgskundige vakken.

ART. 59. Alle maatregelen, uit deze wet voortvloeiende, worden vastgesteld binnen drie jaren na hare afkondiging.

ART. 60. Deze wet treedt in werking op een nader door Ons te bepalen tijdstip. Alsdan vervallen de wet betreffende het onderwijs bij de Koninklijke militaire academie en verder alle besluiten, verordeningen en voorschriften betreffende het militair onderwijs.

Gegeven enz.

ONTWERP van eenige bepalingen ter eventueele opneming in een Koninklijk besluit, betreffende de benoeming bij het vaste kader en bij het reserve-kader in vrede-tijd; in verband met de vorenstaande Proeve van een wetsontwerp tot regeling van het militair onderwijs.

A. Het vaste kader.

I. Ieder militair leerling, die voorbereidend militair onderwijs geniet volgens de bepalingen van het voorgestelde wetsontwerp, voert, naast den titel van zijn graad, dien van *vaandrig tweede klasse*.

Hij voert dien van *vaandrig eerste klasse* zoodra hij :

- 1°. na andermaal geneeskundig onderzocht te zijn, lichamenlijk geschikt is bevonden voor den militairen dienst;
- 2°. in het bezit van een klein of groot militair getuigschrift, de lessen aan eene krijgsschool bijwoont, en
- 3°. gedurende minstens vijf maanden in het leger bewijzen van bekwaamheid heeft gegeven als soldaat en korporaal.

II. De bevordering tot *onder-luitenant* geschiedt nadat de belanghebbende :

- 1°. het eindexamen eener krijgsschool met goed gevolg heeft afgelegd, en
- 2°. gedurende minstens vier maanden in het leger bewijzen van bekwaamheid heeft gegeven als onderofficier.

III. De benoeming tot *officier* geschiedt uitsluitend uit de *onder-luitenants*, die gedurende minstens drie maanden in dien rang in het leger hebben gediend, en naarmate van de vacaturen.

Bij de infanterie, de cavalerie en de militaire administratie kan een derde van het aantal der vacaturen voor elk van die wapens of van dat dienstvak vervuld worden door *onder-luitenants*, die slechts het klein officiers-diploma bezitten en minstens gedurende negen maanden in dien rang in de gelederen hebben gediend.

IV. Ieder, die de benoeming tot officier aanvaardt, verbindt zich, den Staat gedurende twaalf jaren als militair te dienen, waarvan zes jaren bij het vaste

kader. Indien hem na die zes jaren op eigen verzoek ontslag wordt verleend, blijft hij gedurende zijn nog overigen diensttijd beschikbaar als reserve-officier voor het geval van oorlog, terwijl hij in vreedstijd ter plaatse waar hij zich vestigt, in den bekleeden of in hoogerem rang dienst doet bij de schutterij, zoolang hij krachtens de wet tot dien dienst verplicht is.

B. *Het reserve-kader.*

V. Tot *reserve-vaandrig* zijn benoembaar zij, die een militair getuigschrift, brevet of diploma bezitten, en zich verbinden :

1°. gedurende minstens drie maanden in het leger te dienen als korporaal of sergeant, naarmate van hunne geschiktheid en onder het genot van de soldij en de voordeelen aan die graden verbonden ;

2°. voor het geval van oorlog nog gedurende twee jaren voor den krijgsdienst beschikbaar te blijven, en

3°. na het volbrengen van hun actieven dienst in het leger, dienst te doen bij de schutterij ter plaatse waar zij zich vestigen, tot op het tijdstip, waarop zij krachtens de wet van allen schutterlijken dienst worden ontheven.

Van hen, die militieplichtig zijn of worden, wordt na die verbintenis in vreedstijd geen verdere werkelijke militiedienst tot eerste oefening gevorderd.

Hun dienst bij de schutterij verrichten de reserve-vaandrigs in den bekleeden of in een hoogerem graad.

VI. Tot *reserve-officier* zijn benoembaar de reserve-vaandrigs, die een groot militair brevet of een officiers-diploma bezitten, minstens drie maanden als korporaal en sergeant in het leger hebben gediend, en zich verbinden :

1°. gedurende minstens een jaar dienst te doen in het leger als officier onder genot van het traktement aan hun rang verbonden ;

2°. onder het genot van een non-activiteits-traktement, nog twee jaren beschikbaar te blijven voor den krijgsdienst voor het geval van oorlog, en

3°. na het volbrengen van hun actieven dienst in het leger dienst te doen bij de schutterij ter plaatse waar zij zich vestigen, tot op het tijdstip, waarop zij krachtens de wet van allen schutterlijken dienst worden ontheven.

Van hen, die militieplichtig zijn, wordt na die verbintenis in vreedstijd geen verdere werkelijke militiedienst gevorderd.

Hun dienst bij de schutterij verrichten de reserve-officieren in den verkregen of in een hoogerem rang.

C. *Algemeene bepaling.*

Bij gelijke geschiktheid tot het bekleeden van eenige landsbediening worden hiertoe bij voorkeur geroepen zij, die actieven dienst bij het vaste of het reserve-kader volbracht hebben.

Memorie van toelichting, behoorende bij het wetsontwerp.

Grond-
gedachte,
doel, strek-
king en ka-
rakter van
het ont-
werp.

De grondgedachte en het hoofdoel van dit ontwerp is de vorming op breedten en degelijken grondslag van een officierskorps, dat aan alle eischen van een krachtvol nationaal krijgswezen kan beantwoorden en zijne ontwikkeling bevorderen.

Het behoeft hier geen nader betoog, dat in onze tijden van strijd, hetzij om de suprematie, hetzij om het bestaan der nationaliteiten, vooral een klein volk als het onze, behoefte heeft aan een krijgswezen, dat, rekening houdende met zijne geaardheid en zijn maatschappelijk leven, alle *levende strijdkrachten* in zijn boezem aanwezig aantrekt, ontwikkelt en organiseert tot versterking van zijn fysiek gestel en zijne kloekheid, tot verhooging van zijn zelfbewustzijn en zelfvertrouwen, tot handhaving van zijne onafhankelijkheid. Doch terwijl thans de beste dier *levende krachten* grootendeels ongebruikt blijven, wordt daarentegen aan de *technische en doode weermiddelen* een gewicht gegeven, dat ons dreigt te verpletteren in plaats van te steunen.

Evenmin behoeft andermaal te worden aangetoond, dat onder de hoofdvoorwaarden van zoodanig krijgswezen een veelzijdig ontwikkeld en nationaal opgevoed officierskorps, waarvan voorlichting, vorming en bezieling moeten uitgaan, en waaraan het vaderland de aanvoering zijner zonen toevertrouwt, een eerste plaats inneemt.

Terwijl de officier vroeger volstaan kon met eene eigenlijke vakopleiding voor den oorlog, is deze tegenwoordig geheel ontoereikend, niet enkel voor de behoeften van het leger, maar ook voor die van den Staat en de maatschappij. Die opleiding moet ruimer zijn in verband met zijne taak in den modernen Staat, die de landsverdediging terecht tot eene zaak van het geheele volk gemaakt heeft. In dezen Staat kan het leger niet langer een geïsoleerd standpunt blijven innemen; moet het veeleer in nauwe gemeenschap treden met het volk, waaruit het voortkomt; zijn bij de voorbereiding ten oorlog in vreedstijd, vooral bij de vorming en organisatie der levende strijdkrachten, de gewichtigste en teederste volksbelangen nauw betrokken, en zal dit in de toekomst nog meer het geval wezen. Volk en leger moeten daarom voortdurend voeling met elkander houden; meer en meer samen worden opgeleid, samen leven en werken; elkander leeren

kennen en waardeeren, steunen en aanvullen. Zóó zal het leger tevens in werkelijkheid worden de groote nationale school, eene bron van kracht, van moed, van burgerdeugd. Met dit alles behoort in de eerste plaats de opleiding van den officier rekening te houden.

Die opleiding en de wijze der aanvulling van het officierskorps bepalen voor een groot deel het standpunt en de verhouding van het leger in den Staat en de maatschappij; de belangstelling, die het ondervindt; het vertrouwen dat het geniet; het nut dat het leger in vredetijd stichten zal. Daarom is die opleiding en aanvulling voor de kracht van 's lands weerbaarheid van de hoogste waarde en beteekenis.

Van niet minder beteekenis is die opleiding en aanvulling voor onze koloniale belangen. In onze overzeesche bezittingen toch heeft het leger eene eerste rol te vervullen, zoowel waar het de handhaving van ons gezag als waar het de beschaving en ontwikkeling van die wingewesten geldt, terwijl de officier dikwijls tevens civiele functiën moet bekleeden. Een en ander vereischt veelzijdige voorbereiding; uit het staatkundig oogpunt is het bovendien hoogst wenschelijk, dat de officieren voor het Indische leger in Nederland worden opgevoed in dien echt nationalen zin en doortrokken van die nationale beginselen, waardoor zij ginds ware vertegenwoordigers van het moederland zullen zijn, die tusschen dit en de Koloniën een hechten, onverbreekbaren band vormen.

De vorming van een volkomen bruikbaar officier, die aan beschaving algemeene ontwikkeling, aan praktische bekwaamheid degelijke vakkennis paart, staat bij dit ontwerp op den voorgrond, terwijl naast de militaire vorming ook de eischen der opvoeding van den mensch en den staatsburger voldoening vinden.

Het ontwerp reikt echter verder en dieper. Het houdt voortdurend rekening met aanverwante behoeften en vraagstukken op militair en maatschappelijk gebied. Het bevordert de invoering van den persoonlijken dienstplicht, en steunt, ook nadat dit doel bereikt is, de vervulling van dien plicht.

Door de opleiding van reserve-kader te regelen voorziet het ontwerp in eene hoogst gewichtige leemte van ons krijgswezen, en werkt het mede tot oplossing van de kader- en de bevorderings-kwestiën langs den natuurlijken weg. Voor het oplossen van deze belangrijke vraagstukken grijpt het niet in de eerste plaats naar materiele hulpmiddelen, en daardoor kan het, gelijk straks zal worden aangetoond, onze kaders zonder verhooging van het budget aanzienlijk verbeteren en versterken.

Het ontwerp, den ringmuur verbrekende, waarachter de opleiding tot officier plaats heeft, maakt die opleiding tevens dienstbaar aan de vervulling van eenige voorname behoeften der lichamelijke en der militaire volksofvoeding.

Verder eerbiedigt het in hooge mate de rechten van het huisgezin. Het

brengt niet imperatief den jongen knaap, die op 15-jarigen leeftijd de noodige ontwikkeling bezit, naar een overbevolkt opvoedingsgesticht waar de vaderlijke macht voor een aanzienlijk deel overgaat in handen van een militair ambtenaars-personeel. Het laat den vader in ruime mate de vrije keuze omtrent de plaats der voorbereiding van zijn zoon. Daardoor kunnen tevens de belangen der voorbereidende opleiding, die gedurende den leergang zoo min mogelijk gestoord wordt, beter behartigd worden. Het *imperatief* internaat, met het bedekt *imperatief* beurzenstelsel, thans gevolgd door van de cadetten te Breda hoogstens een geringe bijdrage te vorderen, heft het op. Tal van examens en van kleine maatregelen, die tot veelvuldige moeilijkheden aanleiding geven, kunnen daarmede worden opgeruimd. Het *facultatief* internaat en het aantal beurzen beperkt het binnen de engste grenzen, die de eischen der geregelde aanvulling van het officierskorps en andere behoeften van practischen aard veroorloven; en het laat de gelegenheid open die grenzen voortdurend in overeenstemming te houden met de wisselende omstandigheden van het oogenblik.

Zoo was het tevens mogelijk, met aanvulling van eenige leemten in ons volksonderwijs, tusschen dit en het militair onderwijs eene volledige aansluiting en een verband tot stand te brengen, dat, behalve de hoogere burgerschool en het gymnasium, ook de Rijks polytechnische school en de universiteiten omvat. Het algemeene en het militaire onderwijs zullen voor elkander hunne deur openen, elkander de hand reiken, steunen, en in het algemeen belang samenwerken.

Het ontwerp eindelijk huldigt het beginsel van vrije studie voor volwassenen, waardoor een groot deel der verantwoordelijkheid voor den goeden uitslag wordt overgebracht op de leerlingen zelve, tot bevordering der verstandelijke en der zedelijke vorming van de mannen, die in de toekomst worden geroepen tot het organiseeren en aanvoeren onzer strijdkrachten, tot het beheer van ons krijgswezen in al zijn vertakkingen.

Hoe ruim en veelzijdig de strekking van het ontwerp ook zij, toch bepaalt het zich uitsluitend tot algemeene beginselen en hoofdtrekken. Het geeft hoofdrichtingen aan, doch vertrouwt de regeling der bijzonderheden geheel toe aan de uitvoerende macht.

Eene wet tot regeling van het militaire onderwijs moet in karakter overeenstemmen met eene grondwet. Aan algemeene maatregelen van inwendig bestuur, Koninklijke besluiten en ministerieele voorschriften moet de regeling worden overgelaten van alle zaken van min of meer ondergeschikt belang. De wetgever moet vooral hier de uiterste soberheid betrachten. Niet alleen worden zodoende een aantal klippen vermeden, die de toepassing van de wet in den weg kunnen staan, maar eene soberheid, die ruimte laat tot accomodatie en tot reguleering, verzekert bovendien duurzaamheid. Voorschriften omtrent leeftijd, programma's van toelatings- en overgangs-

examens enz., zijn in de wet overtollige en daarom schadelijke bijzonderheden, die ontaarden kunnen in belemmerende banden.

Het ontwerp laat aan de uitvoerende macht de onmisbare vrijheid van beweging. Het geeft een algemeen grondslag en de algemeene karaktertrekken van een stelsel, dat op verschillende wijzen, overeenkomstig de behoeften van den tijd, kan worden verwezenlijkt en ontwikkeld. Het ontwerp organiseert, maar reglementeert niet.

Grondslagen, grondbeginselen en schets van het ontwerp.

De hoofddeelen der opleiding tot eene hoogere openbare betrekking: de *algemeene opleiding*, de *theoretische* en de *practische vakopleiding* moeten, hoewel in onderling verband, tot verzekering der rechten van elk dier deelen, streng gescheiden blijven. Het ontwerp huldigt dit beginsel.

Voor de *algemeene opleiding* zijn in hoofdzaak aangewezen de inrichtingen van openbaar onderwijs; meer in 't bijzonder, doch niet uitsluitend, de *hoogere burgerschool* en het *gymnasium*.

De *theoretische vakopleiding* vindt plaats in *krijgsscholen*, waar de kundigheden worden verworven, die elk officier moet bezitten.

Eene *Koninklijke militaire academie* geeft gelegenheid tot het ontvangen van hooger onderwijs in de krijgswetenschap.

De *practische opleiding* en vorming geschiedt in het leger zelf.

Bij deze regeling komt elk deel der taak op zijn natuurlijk arbeidsveld, en kan daardoor op de beste wijze volbracht worden.

Naast de hoogere burgerschool en het gymnasium openen de *voorbereidende krijgsscholen*, op zeer eenvoudigen voet ingericht, de ter behartiging van de belangen der vrijwillige dienstneming wenschelijke gelegenheid om ook langs een weg door het leger eene *krijgsschool* te bereiken. Deze voorbereidende krijgsscholen voeren in den regel tot een hoogtepeil van algemeene kennis, dat ongeveer bereikt wordt aan eene hoogere burgerschool met driejarigen cursus. Aan hare leerlingen kan, zoo noodig, ook de vergunning verleend worden de hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus en andere inrichtingen van openbaar onderwijs te bezoeken.

Wederkeerig stellen de militaire scholen hare deuren open voor niet-militaire leerlingen.

Het aantal en het bedrag der eventueel te verleenen beurzen is het middel om de schoolbevolking, overeenkomstig de behoeften en de eischen van het oogenblik, ten allen tijde te regelen.

Al deze wegen en middelen stelt het ontwerp ter beschikking van de uitvoerende macht.

Gedeeltelijk tot hetzelfde einde opent het bovendien, in elke gemeente, waar eene kweekschool voor onderwijzers, eene hoogere burgerschool, een progymnasium of gymnasium, eene polytechnische school of eene universiteit gevestigd is, een *militairen cursus*, met een programma ongeveer het vakonderwijs omvattende, dat voor den korporaal of milicien-sergeant, in den

regel van de infanterie, noodig is. Deze militaire cursus strekt mede tot militaire voorbereiding van hen, die later de krijgsschool wenschen te bezoeken. Daartoe bepaalt zich echter zijn werkkring niet. Die cursus is tevens een eenvoudig en weinig kostbaar middel tot het vormen van reservekader, en biedt gelegenheid tot het gedeeltelijk volbrengen van den militieplicht gedurende den schooltijd.

Ieder, ook zij die niet tot officier worden opgeleid, kunnen dien cursus volgen. Alle leerlingen vinden daardoor gelegenheid den militie-dienst, waartoe de loting hen kan aanwijzen, voor een deel te volbrengen aan de school. Zij, die eene dienstverbintenis sluiten, genieten eenige rechten en voordeelen, evenredig aan hunne bekwaamheden en militaire geschiktheid, en blijven op doelmatige, weinig drukkende wijze ter beschikking van het krijgsbestuur. Zoo wordt tevens rekening gehouden met den tegenzin der natie in de kazerneering, en kan de invoering van den persoonlijken dienst eene belangrijke schrede verder gebracht worden, niet op Fransche of Duitsche wijze, maar op eene wijze, die meer overeenkomt met ons volkskarakter, met de eischen van het Nederlandsche leger en met de behoeften van den Staat.

De vorming van bruikbaar reservekader, waartoe deze militaire cursus krachtig kan medewerken, is voor het geval van oorlog een dringende eisch, en ook in vreedestijd van groot nut.

Bij mobilisatie en tijdens den oorlog doet zich steeds groote behoefte aan kader gevoelen. Daarom zijn verschillende maatregelen noodig om daarin met behoorlijk voorbereid personeel te kunnen voorzien, eer tijd en gelegenheid ontbreken ¹.

De vorming van bruikbare *reserve-officieren* moet medewerken tot het aanvullen dier leemte; zij is ook het middel, dat tot oplossing voert van de bevorderings-kwestie, voor het vaste officierskorps eene levensvraag. Voor de gewone diensten in vreedestijd, wanneer de sterkte aan manschappen doorgaans zeer gering is, kan in den regel worden volstaan met een kleiner getal vaste of *kader-luitenants* dan het tegenwoordige, dat op oorlogs-sterkte berekend is. Een werkkring, doorgaans niet geëvenredigd aan hun rang, en trage bevordering zijn van dien staat van zaken de natuurlijke gevolgen. Straks zal worden aangetoond in welke mate het getal dier kader-luitenants kan worden verminderd, en hoe, in verband met de wijze, waarop het ontwerp de vorming van tijdelijk dienende *reserve-officieren* en de opleiding van den vakofficier regelt, in den dienst zal kunnen worden voorzien, zoowel c. q. bij grootere behoeften in vreedestijd als bij mobilisatie. De vermindering van

¹ Bij mobilisatie is er steeds verlies, en is er bovendien te voorzien in versterking van het personeel der staven bij het leger te velde en bij de bezettings-troepen enz.; men denke verder vooral aan de behoeften van onze schutterijen of van eene leger-reserve, die daarvoor in de plaats kan komen. Tijdens den oorlog is het verlies aan kader, en dus ook de behoefte, onevenredig groot.

het getal der kader-luitenants verbetert hunne sterkte-verhouding tot het getal der kapiteins, en zoo zullen die luitenants tot een zelfstandigen werkring worden geroepen op een minder hoogen leeftijd dan thans, vooral bij de infanterie, tot schade van de ambitie en van de dienstbelangen, het geval is ¹. Ontijdig pensionneeren, dat het budget van oorlog en de schatkist bezwaart, en het feitelijk verscherpen van de eischen tot bevordering, een en ander ter wille van die bevordering, zal kunnen vermeden worden.

Ook voor de aanvulling van het onderofficiers-kader voert het vormen eener reserve op den duur tot eene andere oplossing dan de schijnbare, die verkregen wordt door het ineensmelten van tactische onderdeelen en door schadelijk werkende hooge soldijen. Een steeds verouderend onderofficiers-kader met dalende bruikbaarheid, verslapt door eene weelde, die buiten verhouding is tot den trap van beschaving, bovendien een te zwaar belast budget, — dit zijn van die hooge soldijen de noodwendige maar ongezonde vruchten; en het ineensmelten van onderdeelen, dat geheele kaders doet uitwinnen, is wel een radicaal maar zeker geen rationeel middel, allermint in ons verdedigingsstelsel, dat betrekkelijk veel zelfstandige onderdeelen vraagt. De vorming van reserve-kader gaat die kwalen te keer, kan voeren tot geleidelijke vermindering der soldijen van de onderofficieren en tot beperking van het totaal bedrag der onderofficiers-pensioenen, terwijl door die vorming bij mobilisatie in de grootere behoefte aan kader mede kan worden voorzien.

Behalve ter voorbereiding tot de krijgsschool, tot bevordering van den persoonlijke dienst, en tot vorming van reserve-kader, strekt de militaire cursus bij de openbare school in het algemeen tot verspreiding van militaire kennis, tot bevordering der lichamelijke volksopvoeding, tot opwekking van van den militairen volksgeest. De openbare school behoort het hare bij te dragen tot de militaire volksopvoeding, veel meer dan tot nu het geval was; zij moet voorbereiden tot het behoorlijk vervullen van den plicht tot verdediging des vaderlands, die op ieder Nederlander rust, en het besef

¹ Voor de luitenants der infanterie is de toestand schier hopeloos geworden. Eerst op meer dan 40-jarigen leeftijd en na meer dan 20 jaren dienst als officier zullen, in eene niet verwijderde toekomst, zelfs de jongsten hunner den kapiteinsrang kunnen bereiken, zelfstandig kunnen optreden en in het genot komen van een traktement, dat eenigszins aan hunne verdiensten, aan de eischen hunner maatschappelijke positie en billijke behoeften beantwoordt. Een neerslachtige geest dringt dan ook door in de kringen, waaruit het leger kracht en bezieling zou moeten putten, terwijl men verder in den tegenwoordigen toestand bataljons zal bekomen, waarvan alle kapiteins gepasseerd en $\pm$ 50 jaar of ouder zijn. Het hier voorgestelde middel kan slechts in eene verwijderde toekomst verbetering brengen; de tegenwoordige luitenants zullen daarmede niet gebaat zijn, en toch is verbetering hunner vooruitzichten in het belang van den dienst noodig. Een maatregel, die ook hen eenigszins zou baten en die op zich-zelf aanbeveling verdient, zou zijn, de luitenants-bataljons-adjudanten door kapiteins te vervangen.

levendig maken dat deze belasting van eene hoogere orde is dan ieder andere. Gelukkig begint dit begrepen te worden door de school zelve, getuige o. a. de stellingen, die in de laatste jaarlijksche vergadering der leeraren bij het middelbaar onderwijs door twee directeuren van hoogere burgerscholen¹ zijn verdedigd, en waarvan de vierde luidt: »Het is wenschelijk, het militaire element meer en meer als een van de onderdeelen der volksopvoeding te doen plaats nemen en daarom o. a. 1°. aan scholen van middelbaar onderwijs gelegenheid te geven tot het volgen van een militairen cursus; en 2°. den werkring der militaire scholen uit te breiden buiten de grenzen, die tot heden voor de vorming tot beroeps-officieren zijn gesteld.»

Om tot officier benoemd te kunnen worden moet men, behoudens de straks te vermelden uitzondering, in het bezit zijn van het *groot militair getuigschrift* en het *groot officiers-diploma*, en gedurende een zekeren tijd *dienst in het leger* hebben gedaan in de verschillende graden beneden den rang van officier.

Het *groot militair getuigschrift* waarborgt eene algemeene ontwikkeling als verkregen kan worden aan de hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus of het volledig gymnasium, benevens eenige militaire kennis, ongeveer zooveel als van den korporaal van het leger, in den regel van de infanterie, wordt gevorderd.

Het *officiers-diploma* (groot en klein) verzekert het bezit der bij de krijgsschool te verkrijgen vakkennis.

De *dienst in het leger* waarborgt de practische geschiktheid. Ieder, die den

¹ De heeren Drn. D. DE LOOS en W. J. A. HUBERTS. Hunne drie eerste stellingen luiden: 1°. het is wenschelijk, dat het diploma van het eindexamen der hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus toegang geve tot de militaire instellingen van onderwijs ter opleiding van officieren; 2°. voorbereidend onderwijs behoort niet onder de leervakken eener zuivere militaire inrichting; 3°. het is uit een opvoedkundig oogpunt wenschelijk, den artillerie-cursus te Delft uit te breiden tot eene militaire school. Ten gevolge van het debat over die stellingen werd door de algemeene vergadering, met algemeene stemmen op één na, de volgende motie aangenomen: »de vergadering spreekt de wenschelijkheid uit, dat een regeling van het militair onderwijs in zijn geheelen omvang bij de wet plaats grijpe, en dat daarbij worde bepaald dat o. a. het diploma van het eindexamen van de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus toegang geve tot de militaire instellingen van onderwijs ter opleiding van officieren.»

Een niet minder heuglijk verschijnsel is het, dat niet alleen bij de leeraren, maar ook bij de leerlingen het besef levendig wordt van de verplichting, die op de Nederlandsche jongelingschap rust. Vijf-en-dertig leerlingen van het gymnasium te Amsterdam hebben in den vorigen zomer onder militaire leiding met uitmuntend gevolg een oefeningskamp op de heide bij Laren betrokken. Zij maken deel uit van eene vereeniging. 2½ jaar geleden door een vijf-en-twintigtal gymnasiasten opgericht, en thans reeds 80 leden sterk, die zich onder het belangstellend toezicht van hun rector Dr. VAN DEN ES viermalen in de week in den wapenhandel oefenen. Ook te Kampen bloeit eene dergelijke vereeniging van ruim 80 leden. Beide gemeenten toonden zich uit eigen beweging bereid, voor die militaire oefeningen een post op hare begrootingen te brengen.

Dergelijke uitingen van den volksgeest zijn van onschatbare waarde; het zijn wenken, waarvan eene bedachtzame regeering partij trekt.

officiersrang bereikt, heeft dienst gedaan in de gelederen als soldaat, korporaal en onderofficier.

Door van den toekomstigen officier dienst te vorderen in de gelederen in de verschillende ondergeschikte graden, brengt het ontwerp de practische vorming over van de *school* naar het *leger*, waar alleen de practische geschiktheid verworven en beoordeeld kan worden. Zoodoende verbetert het niet alleen die vorming, maar huldigt het tevens de beteekenis van den onder-officiersgraad, en eerbiedigt het de militaire hiërarchie; het steunt in de leerschool der practijk de karaktervorming, waarop het zoozeer aankomt; en eindelijk, wat een groot voordeel is, bevestigt het den band tusschen het officierskorps en de ondergeschikte militairen. Elk officier zal gedurende eenigen tijd als soldaat met den soldaat gediend hebben; het soldaten- en het kazerne-leven langs den natuurlijken weg hebben leeren kennen; zijne belangstelling in het lot van den soldaat zal hierdoor zeker worden verhoogd en levendig gehouden.

De benoeming tot officier geschiedt niet onmiddellijk na het afleggen van het examen, waarbij het officiers-diploma wordt uitgereikt. Dit zou aan de school een onnatuurlijk overwicht geven. Dat diploma toch staaft wel de theoretische vakkennis, maar niet de geheele practische geschiktheid. Zij die het bezitten, treden in de gelederen allereerst op als *onder-luitenant*, en worden, na eenigen practischen dienst als zoodanig, overeenkomstig de behoeften van het wapen, benoemd tot officier. Deze regeling neemt ook de moeilijkheden weg, die een noodzakelijk gevolg zijn van het tegenwoordige stelsel, waarbij jaarlijks het aantal leerlingen voor elk wapen en elke school wordt vastgesteld, en hij, die aan het officiers-examen bij de eene school voldoet, tot tweede luitenant benoemd wordt, terwijl een voldoende examen bij de andere slechts eene benoeming ten gevolge heeft als er een plaats open is, en tot zoolang in uitkomst met een onvoldoend examen gelijkstaat. In het ontworpen stelsel wordt de mededinging naar het officiers-diploma niet beperkt tot de leerlingen eener krijgsschool, maar wordt ieder, die aan de voorwaarden van toelating tot het eindexamen der krijgsschool voldoet, in de gelegenheid gesteld blijken te geven dat hij de vereischte kennis en bekwaamheid bezit, om daarna opgenomen te worden in den kring der *benoembaren*. Deze regeling laat de mededinging naar den officiersrang open tot het laatste stadium; zij plaatst die mededinging waar ze behoort, namelijk bij den ingang van het officierskorps.

Het ontwerp laat toe, dat, binnen zekere grenzen en onder zekere voorwaarden, het *klein militair getuigschrift* het *groote* vervangt, bij de infanterie, de cavalerie en de administratie. Dat klein militair getuigschrift wijst, bij gelijke vakkennis als het groote, eene algemeene ontwikkeling aan, die ongeveer overeenstemt met het hoogstepeil eener driejarige hoogere burgerschool, van een progymnasium of van eene voorbereidende krijgsschool. Zij, die met het klein militair getuigschrift tot het eindexamen der krijgsschool

worden toegelaten, ontvangen, na voldoendeen uitslag, slechts het *klein officiers-diploma*. Het verschil van dit met het groote ligt dus enkel in de mindere algemeene kennis. Een aanvullings-examen kan het *klein militair-getuigschrift* in het *groote* veranderen, en aldus het *klein officiers-diploma* in het *groot officiers-diploma*.

De hoogere vorming aan de Koninklijke militaire academie voert met het *groot officiers-diploma* tot het *academisch-diploma*, waarna eene detachering buiten het wapen of dienstvak volgt.

Uit het voorafgaande blijkt dat er twee soorten van *militaire getuigschriften* voorgesteld zijn. Evenzoo twee soorten van *militaire brevetten*, het *kleine* en het *groote*. Getuigschriften en brevetten kunnen, zooals het ontwerp aanwijst, ook verkregen worden door *niet-militairen*. Van *niet-militairen* eischen zij eene zekere vakkennis, te verkrijgen of door *militaire oefening buiten het leger*, waartoe o. a. de militaire cursus bij de inrichtingen van openbaar onderwijs gelegenheid geeft, of door *dienst in het leger*. Zooals de benamingen eenigzins te kennen geven, waarborgen de getuigschriften meer de algemeene kennis, en zijn zij, met de diploma's, hoofdzakelijk bestemd voor het *vaste officiers-kader*, terwijl de brevetten betrekkelijk meer nadruk leggen op de militaire kennis, en hoofdzakelijk bestemd zijn voor het *reserve-kader in het algemeen*. Zoo eischt het *klein militair brevet* minstens de algemeene kennis van den onderwijzer volgens art. 2 der wet op het lager onderwijs met de militaire kennis van den korporaal; het *groote brevet* gelijke algemeene ontwikkeling als het *groote getuigschrift*, doch meer vakkennis dan dit. De bezitters daarvan kunnen dus op verschillende trappen van algemeene ontwikkeling staan, doch de laagste der gestelde eischen van ontwikkeling is voldoende; het mindere sluit alleen het meerdere niet uit.

Zoo opent die regeling tal van wegen naar den officiersrang en het reservekader. De Koning regelt de voorwaarden der benoeming, voor zooveel de wet daarin niet voorziet.

Oecono-
mie van het
ontwerp.

Het ligt in den aard der zaak dat eene begrooting van de uitgaven, die voor de in dit ontwerp voorgestelde regeling gevorderd worden, slechts bij benadering kan worden opgemaakt. Bij de hieronder volgende berekening is getracht, door gebruik te maken van de gegevens, die het tegenwoordig budget van het militair onderwijs oplevert, de werkelijkheid zoo nabij mogelijk te komen bij de raming van de kosten voor de voorgestelde inrichtingen, met inbegrip van een ruim bedrag aan beurzen. Zoo wordt tevens eene vergelijking van de uitgaven met de huidige mogelijk. Eenige minder belangrijke als b. v. die voor de examens en de daardoor gevorderde reis- en verblijfkosten, vacatie-gelden enz., die hun equivalent bij de thans bestaande regeling vinden, zullen om die reden onvermeld blijven¹.

¹ Evenzoo is in de begrooting niet opgenomen het traktement voor een Inspecteur, daar deze betrekking, door een weinig gelukkig votum der Tweede Kamer opgeheven, weldra blijken zal volstrekt noodzakelijk te wezen, welke ook de inrichting van het militair onderwijs in het vervolg moge worden.

De geheele berekening behoort tot grondslag te hebben het aantal officieren, dat jaarlijks aangesteld moet worden om de hier te lande en in onze koloniën ontstaande vacaturen aan te vullen.

Uit de statistieke gegevens van de laatste dertien jaren (1873 tot en met 1885) blijkt dat dit aantal gemiddeld 107 voor beide legers gezamenlijk bedroeg. Aannemende, dat jaarlijks 110 officieren door de krijgsscholen moeten kunnen gevormd worden, dan zullen deze, bij een driejarigen cursus en met het oog op het mogelijke verlies door overlijden, ontslag enz., een schoolbevolking moeten hebben van 375 leerlingen.

Ter bepaling van de daarvoor gevorderde uitgaven kunnen als maatstaf worden aangenomen de kosten van den ongeveer daarmede gelijkstaanden artillerie-cursus te Delft, die volgens de laatste begrooting *f* 800 per leerling bedragen¹. Eene raming van *f* 1000 per hoofd schijnt derhalve ruim voldoende, en brengt de uitgaven voor de krijgsscholen op 375.000 gulden.

Om de schoolbevolking op 375 leerlingen te kunnen houden, is een gemiddelde jaarlijksche aanvoer van $\pm$ 130 leerlingen noodig, door de hogere burgerscholen, gymnasiën en de voorbereidende krijgsscholen te leveren. Hoeveel daarvan op elk dier inrichtingen naar verhouding zal moeten gevormd worden om den toevoer behoorlijk te verzekeren, en tot welk bedrag daartoe beurzen zullen moeten worden verleend, kan onmogelijk a priori gezegd worden. Men neme bij benadering aan, dat van dien aanvoer van 130 zullen kunnen zijn :

60 leerlingen van hogere burgerscholen en gymnasiën, die in hunne twee laatste studie jaren in het genot waren van beurzen;

40 leerlingen van idem, zonder beurzen, en

30 leerlingen van de voorbereidende krijgsscholen.

Om jaarlijks op de 60 eerstgenoemden te kunnen rekenen, zullen er in de twee hoogste klassen van hogere burgerscholen en gymnasiën te zamen 130 leerlingen in het genot van beurzen moeten zijn.

Stel dat aan 70 hunner beurzen worden verleend van *f* 600 en aan 60

¹ Die kosten zijn :

Traktementen van officieren.....	<i>f</i> 11.700.
Soldij en brood voor het vaste personeel en 51 volontairs.....	» 20.613.
Kleeding- en reparatiefonds.....	» 3.104.
Aanschaffing van boeken bij eerste uitrusting.....	» 1.003.
Onderricht in paardrijden en schermen.....	» 2.758.
Leermiddelen, brand en licht.....	» 1.050.

f 40 228.

Geneeskundige behandeling,	} pro	
Reiskosten bij de zomerdetachering,		
Nachtleger,		
Examenkosten,		
Onderhoud en rente gebouw,		} memorie.
Practische oefeningen,		
Wapenen en ledergoed,		

Zoodat elke leerling *f* 789 of in ronde cijfers met inbegrip der memorie posten *f* 800 kost.

anderen beurzen van $f300$, dan vordert dit eene jaarlijksche uitgave van $70 \times 600 + 60 \times 300$ of $f 60.000$.

De voorbereidende krijgsscholen zullen, om jaarlijks 30 leerlingen naar de krijgsscholen te kunnen voeren, bij een tweejarigen cursus, eene schoolbevolking moeten hebben van 70 leerlingen, waarvoor, met inbegrip van soldijen enz. van de militaire leerlingen, een uitgaaf kan gesteld worden van $f 800$ per hoofd, derhalve $f 56.000$.

De kosten voor de militaire cursussen bij inrichtingen van openbaar onderwijs kunnen approximatief als volgt geraamd worden:

De bij de artikelen 19 en 20 bedoelde gemeenten, voor die cursussen bestemd, zijn 53 in getal. 29 daarvan zijn garnizoensplaatsen. Aannemende dat in elk dier gemeenten gedetacheerd worden 1 luitenant, 2 onderofficieren en 4 manschappen met eene toelage, die voor den officier $f 100$ per jaar, voor elk onderofficier 10 cents en voor elk der manschappen 5 cents daags bedraagt, dan wordt daarvoor per jaar $f 246$ gevorderd. Stel voor munitie enz. bij de schietoefeningen, voor lokaalhuur, onderhoud der wapenen, leermiddelen enz. in een garnizoensplaats $f 750$, en in plaatsen, waar geen garnizoen aanwezig is, $f 1250$ per jaar, dan, zullen de uitgaven voor de militaire cursussen bedragen:

voor de 29 garnizoensplaatsen à $f 1000$	$f 29.000$
voor de 24 overige gemeenten à » 1500	» 36.000
	<hr/>
te zamen	$f 65.000$.

De Koninklijke militaire academie zal de 2de afdeeling der thans bestaande krijgsschool vervangen, waarvoor op de begrooting van 1886 $f 10.200$ is uitgetrokken. De uitbreiding van het onderwijs zal eene vermeerdering van kosten tengevolge hebben, die met $f 20.000$ zeker niet te laag geraamd is, waardoor de uitgaaf voor die academie zal bedragen $f 30.200$.

Een recapitulatie der bovengenoemde cijfers geeft alzoo voor:

de krijgsscholen	$f 375.000$
130 beurzen	» 60.000
de voorbereidende krijgsscholen	» 56.000
53 militaire cursussen	» 65.000
de Koninklijke militaire academie	» 30.200

Totaal . . $f 586.200$.

Ter vergelijking volgen hieronder de kosten, welke thans voor het militaire onderwijs worden gevorderd:

de Koninklijke militaire academie (met inbegrip van de 1ste afdeeling der krijgsschool) na aftrek van de bijdragen der leerlingen	$f 370.000$
60 leerlingen aan den artillerie-cursus te Delft à $f 800$ per hoofd »	48.000
70 item aan de militaire school te Haarlem	» 56.000
	<hr/>
Transporteeren . .	$f 474.000$

	Transport	f 474.000
40 leerlingen aan de hoofdcursus-compagnie te 's Bosch, die in de sterkte der korpsen begrepen zijn à f 400 per hoofd	»	16.000
40 idem te Kampen	»	16.000
de cursussen en voorbereidende scholen bij de korpsen kunnen worden geraamd op	»	6.000
eindelijk zal de opheffing der pupillenschool, die in het ontworpen stelsel volstrekt geen reden van bestaan heeft, een equivalent geven van	»	67.400
	Totaal	f 579.400

De voorgestelde regeling zou derhalve f 6800 meer kosten, wanneer men namelijk alleen in rekening brengt de gelden, die bij de toepassing van het eene of het andere stelsel alleen voor onderwijs worden uitgegeven. De geldelijke uitgaven staan dus nagenoeg gelijk.

Intusschen moet er in de eerste plaats gewezen worden op de vrij aanzienlijke som, die voor de beurzen is uitgetrokken. Het is duidelijk, dat naarmate de militaire loopbaan meer jongelieden tot zich trekt, die van hoogere burgerscholen of gymnasiën afkomstig zijn, ook het bedrag der beurzen, die alleen dienen om een geregelden toevoer te verzekeren, zal verminderen. Reeds nu doen zich bij de aanvragen om plaatsing bij de cursussen te Delft en te Haarlem verschijnselen voor, die het vermoeden wettingen, dat op den duur geen f 60.000 voor beurzen zullen behoeven te worden uitgegeven.

Kan hierdoor reeds gegronde verwachting tot minder uitgaven voor de toekomst worden gerechtvaardigd, nog veel gunstiger zal de uitkomst wezen, wanneer men de gevolgen, die van eene consequente toepassing der hierboven ontwikkelde beginselen te verwachten zijn, daarbij naar eisch in rekening brengt. Op de vorming toch van een bruikbaar reserve-kader, waaraan de behoefte zich in voortdurend sterkere mate doet gevoelen, is bij de samenstelling van dit wetsontwerp overal het oog gehouden, en hiervan vooral zijn, behalve verbetering en versterking onzer strijdkrachten, ook nog financiële voordeelen te verwachten, die tot uitbreiding van het reserve-kader kunnen worden aangewend.

Het is niet wel mogelijk een tot in alle onderdeelen uitgewerkt beeld te geven van den toestand, die in het leven zal treden wanneer deze wet, of eene andere op dezelfde beginselen berustende, in volle werking zal zijn; vooral omdat die toestand voor een zeer groot deel afhankelijk is van de wijze, waarop die beginselen worden toegepast. Om evenwel de denkbeelden daaromtrent eenigszins nader te bepalen, mogen de volgende beschouwingen hier eene plaats vinden, waarbij, ter vereenvoudiging van de voorstelling, alleen van toepassing op het wapen der infanterie zal gesproken worden.

De formatie van dat wapen geeft ruim 650 luitenants aan, welk aantal

echter alleen benoodigd is in oorlogstijd of bij mobilisatie, wanneer dus de vijf lichten der militia alle zijn opgekomen. In vreedstijd, wanneer doorgaans slechts ééne lichtung, en gedurende korten tijd hoogstens drie lichten onder de wapens zijn, kan door een kleiner aantal luitenants in den dienst worden voorzien. Men zou dan kunnen volstaan met één luitenant per peloton, en dus op de drie luitenants per compagnie één kunnen laten ontbreken, totaal 180, of zelfs zoo veel meer als het getal der beschikbare onder-luitenants bedraagt.

De speciale diensten kunnen hier buiten beschouwing blijven, omdat hunne behoeften in het ontworpen en het bestaande stelsel tegen elkander opwegen. Zoo zal het personeel thans werkzaam bij de Koninklijke militaire academie, bij de militaire school te Haarlem, bij de hoofdcursussen te 's Bosch en te Kampen en bij de pupillenschool, en de $\pm$ 30 luitenants, belast met het onderwijs aan de regiments-cursussen en voorbereidende scholen, toereikend zijn voor de krijgsscholen, de voorbereidende krijgsscholen en de militaire cursussen bij de inrichtingen van openbaar onderwijs, vooral daar het in verscheidene gevallen mogelijk zal wezen, dat één officier laatstbedoelden cursus geeft in twee naburige plaatsen, als Vlissingen en Middelburg, Kampen en Zwolle, Zutphen en Deventer, Arnhem en Wageningen, Tilburg en 's Bosch enz.¹.

Bij vergelijking van de twee stelsels hebben wij dus slechts te redeneeren over dat getal van 180 kader-luitenants, hetwelk het ontworpen stelsel minder uittrekt. Voor vreedstijd, en daargelaten dat ook tot heden aan de formatie steeds een 80-tal luitenants ontbraken, zal het nimmer bezwaar hebben, c. q. in grootere behoeften van den dienst te voorzien, omdat men zal kunnen beschikken over tijdelijk dienstdoende reserve-officieren, en, gedurende den examen- en vacantietyd der openbare scholen, over de officieren bij de militaire cursussen werkzaam. Ingeval van mobilisatie zal in een 35-tal van die vacaturen² kunnen worden voorzien door de leerlingen van het derde jaar der krijgsschool, beter dan thans door de cadetten van het vierde jaar zou kunnen geschieden, zoodat dus nog, als men binnen de grenzen der organieke sterkte van het officierskorps blijft, noodig zijn een 150 reserve-luitenants om, zoo als bij de tegenwoordige formatie, voor de infanterie te kunnen beschikken over ruim 650 luitenants.

Laat men de reserve-officieren een jaar actieve dienst doen à *f* 1000, daarna twee jaar non-actief zijn à *f* 200 's jaars, en gedurende die twee

¹ Men rekent hierbij, dat ieder leerling, die den militairen cursus volgt, en van 15 September of 1 October tot 1 Mei of 1 Juni, per week gedurende 4 of hoogstens 3 uur militair onderwijs ontvangt. Laten alle klassen samen per week 3 uur exerceeren, en gemiddeld twee klassen elk 2 uur militair onderricht per week ontvangen; de officier heeft dan $3 + 2 \times 2 = 7$ uur dienst, of met zijne voorbereidende werkzaamheden 10 à 12 uur per cursus. Den overigen tijd van het jaar doet hij dienst bij zijn korps.

² Van eene aflevering van 110 officieren per jaar voor hier te lande en Indië en voor de verschillende wapens komen er ongeveer 35 voor de infanterie hier te lande.

jaren en later, zoolang zij daartoe door de wet verplicht zijn, dienst doen bij de schutterij, en wel ter plaatse waar zij zich vestigen en in hun uniform van het leger, dan meent men met vertrouwen te kunnen rekenen op het benoodigde aantal van $\frac{150}{3} = 50$ per jaar.

De gunstige bepaling om bij gelijke geschiktheid, tot het bekleeden van landsbedieningen bij voorkeur hen te roepen, die actieven militairen dienst volbracht hebben, en de verlichting van den militiedienst voor hen, die bij de loting militieplichtig worden, zullen ongetwijfeld mede voordeelig werken op het toetreden tot het reserve-kader in het algemeen.

Het spreekt van zelf dat tot eene inkrimping van het aantal kader-luitenanten eerst moet worden overgegaan naarmate er reserve-officieren voorhanden zullen zijn. Eenigszins in verband met het ontworpen stelsel zou voor de kader-officieren de tweede luitenanten-rang vervallen, terwijl het, afgescheiden daarvan, wenschelijk is de 45 luitenanten bataljons-adjudanten door kapiteins-adjudanten te vervangen.

Nemen wij nu — om de gevolgen van een en ander duidelijk te maken — het oogenblik, waarop een normale toestand is bereikt, namelijk dat over het bovengenoemd getal van 150 reserve-officieren kan worden beschikt, dan geeft eene vergelijking met den tegenwoordigen toestand de volgende *financieele uitkomst*:

Thans, wanneer alles compleet is, heeft men:

160 eerste luitenanten à f 1400	f 224.000
239 » » à » 1200	» 286.800
257 tweede » » à » 1000	» 257.000
<u>656</u>	<u>f 767.800</u>

Voorgesteld worden:

45 kapiteins, bataljons-adjudanten à f 2000	f 90.000
425 luitenanten ¹ à » 1200	» 510.000
50 actieve reserve-officieren (2de luits.) à » 1000	» 50.000
100 nonactieve » à » 200	» 20.000
<u>620</u>	<u>f 670.000</u>
35 leerlingen 3de jaar Krijgsschool.	
<u>655</u>	<u>f 97.800</u>

Alzoo minder uit te geven . . f 97.800

Dit cijfer kan men stellen op ruim f 100.000, wanneer men in rekening brengt de f 4500 toelagen, die thans de 45 luitenanten bataljons-adjudanten genieten, terwijl ook het aantal luitenanten à f 1400 steeds toeneemt. Bovendien kan men, als hierboven is gezegd, tijdelijk zooveel meer luitenanten boven de 180 laten ontbreken als er onder-luitenanten beschikbaar zijn. Het

¹ Namelijk 650 — (180 + 45 luits.-adj.) = 425.

traktement van deze op f 1000 stellende, komt het verschil van f 200 met het traktement der luitenants, over een zekeren tijd van het jaar, aan de verminderde uitgave mede ten goede.

Voor verhooging van de luitenants-traktementen na 15 jaren dienst als officier, is in het ontworpen stelsel niets uitgetrokken, omdat dergelijke verhooging geheel zal wegvallen door de verbetering van de promotie.

De verbetering van de promotie kan blijken uit de volgende vergelijking:

De jongste kapiteins waren bij hunne bevordering tot dien rang 19 jaren officier. Zij hadden, toen zij officier werden, ongeveer 600 eerste en tweede luitenants boven zich. In het ontworpen stelsel zal de onder-luitenant slechts 425 luitenants boven zich hebben, en zal hij dus den kapiteins-rang kunnen bereiken in $\frac{425}{600} \times 19$ jaar d. i. in omstreeks 13 jaar.

Zij, die de krijgsschool als onder-luitenant verlaten, zullen echter door het verblijf van 5 jaren op eene hoogere burgerschool en 3 jaren op eene krijgsschool, doorgaans een jaar ouder in leeftijd zijn dan zij, die thans Breda verlaten na een driejarig verblijf op eene hoogere burgerschool en 4 jaren op de militaire academie. Het derde jaar krijgsschool daarom mede in rekening brengende, zullen zij den kapiteins-rang kunnen bereiken in 14 jaar of gemiddeld op 34-, enkelen op 33-jarigen leeftijd.

De vergelijkingsterm, aan het tegenwoordige stelsel ontleend, is echter nog te gunstig. Zooals reeds gezegd is, zullen eerlang zelfs de jongste luitenants den kapiteins-rang eerst bereiken op meer dan 40-jarigen leeftijd en niet na 19 maar zelfs na meer dan 20 jaren dienst als officier.

Behalve deze gewichtige verbetering zoowel voor den officier als voor het belang van den dienst, de financiële vermindering aan traktementen en eene evenredige aan pensioenen, kan het ontworpen stelsel aan de schutterijen tal van officieren geven, die in het leger zijn gevormd, namelijk de reserve-officieren, die op de wijze als vroeger gezegd is, dienst doen bij de schutterij in de gemeente, waar zij zich vestigen, zoolang zij wettelijk tot dien dienst verplicht zijn.

Evenzoo zal de schutterij tal van onderofficieren krijgen uit het reserve-kader afkomstig.

Het voorgaande dient slechts tot proeve of voorbeeld om de werking van het stelsel in zijne gevolgen duidelijk te maken. Slaagt de proef met de reserve-officieren boven verwachting, dan is de sleutel gevonden, die meer dan één belangrijk militair vraagstuk oplost. Het getal dier officieren zal dan, ten behoeve van de schutterijen of van hetgeen daarvoor in de plaats zal treden, kunnen uitgebreid worden.

Voor de andere wapens hier te lande en voor het kader onderofficieren is eene soortgelijke becijfering te maken.

Uit het voorafgaande blijkt voldoende, dat het voorgestelde stelsel, zonder

verhooging van het oorlogsbudget, kan leiden tot eene belangrijke verbetering en vermeerdering van onze kaders, en vooral, zooals hier herhaald wordt, tot eene niet genoeg te waardeeren verhooging onzer volksweerbaarheid in het algemeen.

Toelichting van de wetsartikelen.

EERSTE HOOFDSTUK.

Algemeene bepalingen.

ART. 1. *Letter c.* Het bestuur van de Vereeniging tot beoefening van de Krijgswetenschap richtte in 1875 een verzoek aan de Staten-Generaal, tot het vestigen van een leerstoel ten behoeve dier wetenschap aan een der rijks-universiteiten. Is daaraan destijds niet voldaan, het beginsel dat hooger militair onderwijs, zonder ander doel dan de beoefening dier wetenschap, in Nederland verkrijgbaar moet zijn, vindt men onder letter *c* in dit artikel terug.

Dit wordt later in het ontwerp uitgewerkt, waar, in het IVde Hoofdstuk eene Koninklijke militaire academie in het leven wordt geroepen, die onder hare leerlingen ook hen wenscht te tellen, wien het, om het even of zij vroeger of later, al dan niet als officier, Koning en vaderland zullen dienen, allereerst te doen is, het krijgswezen wetenschappelijk te beoefenen.

De tijd van vorming en opleiding tot militair ligt dan reeds achter den rug; de eindpaal van het onderwijs aan de militaire academie is het verkrijgen van het academisch-diploma van zuiver wetenschappelijken aard, zonder daarbij over het hoofd te zien, dat krijgswetenschap, waaraan praktische vorming, d. i. persoonlijke ondervinding opgedaan in de gelederen, ontbreekt, aan de hoofdgedachte dezer wet geheel vreemd is.

Letter b. Wat door de vorming van reserve-kader wordt verstaan, is bereids bij de algemeene beschouwing toegelicht.

Letter a. Dat onderdeel van het militair onderwijs, hetwelk rechtstreeks voert tot den officiersrang, is onder deze letter *a* opgenoemd. Hoe en waardoor die rang verkregen zal worden, behoort in deze wet, die zich uitsluitend met de organisatie van het onderwijs bezig houdt, niet te huis. Dit maakt het onderwerp uit van afzonderlijke regeling bij Koninklijk besluit, waarvan enkele grondslagen hiervoren worden aangetroffen.

Uit dien hoofde kan omschrijving van het doel, dat zij, die militair onderwijs genieten, zich voorstellen, in dit ontwerp achterwege blijven.

Genoeg indien dit onderwijs zich zoover uitstrekt, zooveel omvat, dat daardoor aan de eene zijde bekwame aanvoerders worden gevormd, aan de andere zijde ieder jongeling, vooral hij, die later niet direct tot het leger

zal behooren, zooveel militair onderwijs genieten kan, dat hij te eeniger tijd, in welke betrekking ook, mede geroepen tot verdediging des vaderlands, daaraan niet onvoorbereid zijne beste krachten zal kunnen wijden.

ART. 2. Onder scholen van militair onderwijs zijn ook begrepen de militaire cursussen, bedoeld in artt. 19 en 20, en de Koninklijke militaire academie.

Wel bepaalt het ontwerp welke vakken het militair onderwijs behoort te omvatten, doch het kan noodig en nuttig worden in de toekomst daaraan sommige vakken toe te voegen. In dat geval zal de Regeering daartoe bevoegd zijn; hetgeen toch nooit zonder medewerking van de Staten-Generaal kan geschieden, vooral niet zoodra daaraan vermeerdering van uitgaven verbonden is.

ART. 3. Voorbereiding en vorming tot militiedienst, langs den door dit ontwerp geregelden leergang, mag geacht worden met gedeeltelijke vervulling van werkelijken militiedienst gelijk te staan. Aan allen, die militair onderwijs genieten, zonder onderscheid, mag derhalve ten deze eene compensatie worden toegekend.

Wordt dat onderwijs genoten aan gymnasiën en hogere burgerscholen, de leerling zal dáár zich eigen maken — en zijne opgezamelde militaire kennis zal van beter gehalte zijn dan langs eenigen anderen weg mogelijk is — wat hij anders gedurende zijn ver van de school te volbrengen dienst altijd zal moeten aanleeren.

Zijne militaire studie is dus reeds dadelijk vervulling van militiedienst.

Zij mag dus in het credit gebracht worden van de militieplichten, waartoe hij volgens de bestaande wetten geroepen wordt.

Hij kan tegen deze afrekening geen bezwaar, het vaderland daarbij niet dan voordeel hebben.

Aan het genot van zijn gewoon onderwijs verbindt hij door studie en oefening de vervulling van een vaderlandschen plicht; het legerbestuur ziet allengs eene pépinière ontstaan van deugdelijk voorbereide soldaten, boven anderen — zelfs als zij den rang van vaandrig, officier of reserve-officier niet bereiken — welkom in de gelederen.

Dat bovendien liefde voor het militair bedrijf spoediger wortel schiet door toepassing van het in dit artikel uitgesproken beginsel, dan indien militaire studie niet in mindering werd gebracht van werkelijken militiedienst, is een voordeel voor onze weerbaarheid.

Evenzeer zal die toepassing een krachtigen stoot kunnen geven aan de samensmelting van het militaire en burgerlijke element, die dit ontwerp als een weldaad beschouwt voor den lande. In zoover is in dit artikel een der hoofdbeginselen van het geheele ontwerp neergelegd.

De wijze waarop en de mate waarin die vermindering zal berekend en genoten worden, blijve ter bepaling des Konings.

ART. 5. Niemand, die de vereischte kundigheden bezit om de lessen aan de militaire scholen met vrucht te kunnen volgen, mag van dit onderwijs worden uitgesloten. Wel onderscheidt de wet twee categoriën van

leerlingen, namelijk de militaire en de niet-militaire, waarover nader bij het volgend artikel, maar de toegang tot de lessen staat aan ieder, behoudens de zooeven vermelde vereischten, volkomen vrij. Het bezoek der militaire scholen kan voorbereiding zijn voor hen, die zich later zullen wijden aan zeer onderscheiden bedrijf of aan eenige wetenschappelijke betrekking buiten den krijgsdienst. Men denke hierbij aan het ingenieursbedrijf, aan post-, telegraaf- en spoorwegwezen, enz.

Ook de Staat heeft er belang bij, dat deze scholen door niet-militairen bezocht worden, in zoover daardoor personen kunnen gevormd worden, die in tijd van oorlog uitstekende diensten in het leger kunnen bewijzen buiten het oorlogsveld, ook wanneer ze voor den dienst te velde lichamelijk niet geschikt zijn.

Die opleiding zal weinig kostbaar zijn, vooral voor hen, die zich voor het reserve-kader bij het leger verbinden.

ART. 6. Militair leerling is hij, die eene militaire dienstverbintenis voor een bepaald aantal jaren sluit, of zich verbindt voor het reserve-kader.

Niet-militaire leerlingen zijn zij, die zonder eenige bepaalde verbintenis tot militairen dienst, de lessen aan de militaire scholen volgen.

Van de eersten wordt verondersteld, dat zij regelmatig het voorbereidend militair onderwijs wenschen te genieten; van hen, die onder dezen eene plaats begeeren in het vaste kader, dat zij dien leerweg zullen volgen tot vóór de poorten van de Koninklijke militaire academie.

Van de niet-militaire leerlingen wordt alleen gevorderd, dat zij bij toelating op eenige militaire school blijken geven van genoegzame voorbereiding.

Het artikel legt aan alle militaire leerlingen de verplichting op, elk jaar bij het leger dienst te doen, opdat met de opleiding op de school de practische vorming van den soldaat steeds gelijken tred houde.

Vgl. de artt. 6; 19; 21; 40; 44, eerste lid; 45, eerste lid, enz.

ART. 7. Maakt geen onderscheid tusschen militaire en niet-militaire leerlingen. Aan beide categorieën kan het hierbedoelde onderhoud verstrekt worden.

Omtrent eenig internaat geeft de wet geen voorschrift, maar zij sluit het evenmin uit. Daaromtrent kan de Regeering het noodige verordenden, facultatief of imperatief, naar de mate der behoefte.

Niet-militaire leerlingen, die hun militiedienst persoonlijk wenschen te volbrengen, kunnen aan de voorbereidende krijgsscholen de gelegenheid vinden dit gedeeltelijk te doen; of wel zij kunnen later plaats nemen in het reserve-kader en verder voor eenige maatschappelijke betrekking het noodige aanleeren. Zij kunnen daardoor de kosten hunner plaatsvervanging in het leger, indien noodig, besparen. De Staat mag ook hunne opleiding steunen, omdat het leger door hunne vorming allicht aan intelligente kracht wint.

Bij voorkeur schijnt de in dit artikel bedoelde steun te moeten verleend

worden aan onvermogende leerlingen met bijzonderen aanleg; aan hen, die in gemeenten wonen waar het openbaar onderwijs niet, of niet genoegzaam voorziet in de eischen der opleiding bij deze wet gesteld; aan zonen, wier vader gedurende eene reeks van jaren den lande in eene openbare betrekking trouw gediend heeft; aan zonen van hen, die in den militairen dienst verwond zijn of het leven verloren hebben, enz.

Aan kinderen van ingezetenen van gemeenten waar geene instellingen van hooger of middelbaar onderwijs gevonden worden, kan eventueel, door de bij dit artikel vermelde bijdragen, dit gemis, ten bate van het leger, eenigszins vergoed worden.

ART. 8. Er bestaat geene reden om de bepalingen, door de vigeerende wet voor alle scholen vastgesteld, niet op de militaire scholen toe te passen.

ART. 9. Het kan tot bezwaren aanleiding geven, indien leerlingen van militaire scholen, die nu en dan noodzakelijk van militairen dienst moeten vrijgesteld worden, te allen tijde plaats moeten nemen in de organieke sterkte.

Leerlingen, die niet slagen, houden, wanneer allen in de organieke sterkte van het korps plaats nemen, de bevordering tegen van hen, die later in dienst gekomen, toch blijken meer geschiktheid te bezitten.

Het artikel opent wijders de gelegenheid, in tijd van oorlog de kaders uit de militaire schoolbevolking aan te vullen.

Door een en ander erlangt het legerbestuur vrijheid van beweging, en worden de belangen van den dienst niet minder gewaarborgd dan die van de individuën.

ART. 10. Is het vaderland in gevaar, dan kan het militair onderwijs gestaakt worden. Ieder, die daarvan reeds enkele of meerdere vruchten genoot, is dan aanstonds gehouden, naar gelang zijner bruikbaarheid, het zijne bij te dragen in den weerplicht.

Gedurende den vrede werd aan voorbereiding gedacht; bij mobilisatie wordt terecht, naar de mate van kennis en geschiktheid, die elke leeraar en leerling bezit, toepassing gevraagd hunner bekwaamheid.

ART. 13. Eene tegemoetkoming in de uitgaven, op den voet en volgens de beginselen, algemeen in onze onderwijswetgeving gevolgd.

TWEDE HOOFDSTUK.

Van het voorbereidend militair onderwijs.

EERSTE AFDEELING.

ART. 15. De voorbereidende krijgsschool voorziet in hetgeen thans de cursus bij de korpsen tracht te bereiken: voorbereiding voor het onderwijs aan de krijgsschool. Evenwel met dit onderscheid, dat terwijl de cursus meer eene huishoudelijke inrichting is onder onmiddellijk toezicht van den korps-

commandant, de voorbereidende krijgsschool eene zelfstandige inrichting zal zijn, met een verantwoordelijk directeur aan het hoofd.

Zij kan op eenvoudigen voet ingericht worden, ongeveer gelijk eene normaalschool voor onderwijzers.

Hare kweekelingen zullen in den regel militairen zijn.

Drie, hoogstens vier zulke voorbereidende krijgsscholen worden voldoende geacht voor de behoefte; ééne voor elke divisie of militaire afdeeling en ééne in de standplaats van het instructie-bataillon.

Tot toelating worde gevorderd ongeveer de kennis van den leerling der hoogere burgerschool met driejarigen cursus, die van de 2de naar de 3de klasse overgaat. Tot het verkrijgen dezer kennis is thans ook in gemeenten waar geene hoogere burgerschool wordt aangetroffen, alom gelegenheid.

Dan zal een tweejarige cursus voor de voorbereidende krijgsschool, met 20 lessen per week als maximum voldoende wezen.

Neemt men aan, dat de leerling bij de voorbereidende krijgsschool per week 20 uren onderwijs ontvangt, dan kan de militaire leerling des winters nog 20, des zomers nog 25 à 28 uren per week dienst doen, of aan de militaire oefeningen deelnemen.

Voor de regelmatige aanvulling van het officierskorps is het voldoende dat elke voorbereidende krijgsschool hoogstens 25 of 20, dus iedere klasse 12 of 10 militaire leerlingen bevat. Telt elk garnizoen, waar eene voorbereidende krijgsschool gevonden wordt, drie bataljons, dan kunnen aldaar een à twee militairen per compagnie de lessen dier school volgen.

Terwijl eene klasse dienst verricht, ontvangt de andere onderwijs en omgekeerd.

Intusschen behoeft de voorbereidende krijgsschool niet beperkt te worden tot het overnemen van de taak der bestaande regiments-cursussen. De bepaling van art. 3 zal vermoedelijk menig niet-militair leerling tot het bezoeken der voorbereidende krijgsschool uitlokken. Hiervan behoeft, bij doelmatige organisatie, verhooging van uitgaven geenszins het gevolg te zijn.

In overeenstemming met de gedachte in art. 31 uitgesproken, kan volgens het ontwerp zoowel het middelbaar als het gymasiaal onderwijs voorbereiden tot de krijgsschool. Op de hoogere burgerschool en het gymnasium zal daartoe onderwijs moeten gegeven worden in de vakken sub *i* en *j* in art. 16 genoemd, opdat de niet-militaire leerlingen straks, evenzeer als de militaire, het klein militair getuigschrift bij de artt. 37 en 38 bedoeld, kunnen bekomen, al blijft dit overigens verkrijgbaar voor ieder, die zich aan het in art. 38 bedoeld examen onderwerpt, om het even waar hij zijne kundigheden heeft opgedaan.

Ook de leerlingen, die door bijzonder onderwijs gevormd zijn, worden in den gedachtengang van dit ontwerp geheel met de militaire leerlingen en de bezoekers der openbare scholen gelijkgesteld.

De inwerking dezer wet op het leerplan der hoogere burgerscholen en gymnasia wordt verzekerd, nu zij met den Minister van Oorlog ook dien van Binnenlandsche Zaken roept tot samenstelling van de examen-commissie, bedoeld in art. 34. Men vergelijke verder de derde afdeeling van dit Hoofdstuk, artt. 19, 20 en 21.

TWEDE AFDEELING.

Van de voorbereidende krijgsscholen.

Art. 16. Bij de opgave der leervakken is zooveel mogelijk art. 16 der wet op het middelbaar onderwijs gevolgd. Edoch met weglating van de studie van plant- en dierkunde, staathuishoudkunde, boekhouden, Engelsche taal, schoonschrijven, rechtlĳning teekenen en gymnastiek. De Nederlandsche letterkunde is nevens de taal genoemd, opdat de aanstaande officier althans den weg wete te vinden, die hem later tot hare beoefening leiden kan.

Deze beperking van het aantal vakken, in vergelijking met die, in art. 16 van de wet op het middelbaar onderwijs genoemd, behoeft voor hen die meer verlangen, geen reden te zijn om zich ook niet nog in de hier weggelaten vakken te bekwamen.

Art. 17. Bij de uitvoering kan het voorkomen, dat naar middelen tot versterking van de schoolbevolking op de voorbereidende krijgsscholen moet worden omgezien. Stelt dit artikel als regel een twee-jarigen cursus, het opent tevens de gelegenheid, waar het noodzakelijk blijkt, dit cijfer te wijzigen.

DERDE AFDEELING.

Van het voorbereidend-militair en van het militair onderwijs bij scholen van openbaar onderwijs.

ART. 19. Deze cursus strekt tot oefening van de hierbedoelde leerlingen in den wapenhandel, onder militaire leiding. Opwekking van den militairen geest zal hiervan het gevolg zijn; gelegenheid tot militaire oefening buiten het leger, naar veler wensch, zal geopend, persoonlijke dienstplicht voorbereid worden.

Ook kan de vorming van reserve-kader hierdoor worden bevorderd.

Wie zich tot de lessen van de krijgsschool voorbereidt, behoort op de hoogere burgerschool of het gymnasium gelegenheid te vinden tot het ontvangen van eenige militaire oefening. Hij treedt dan later niet als recruit in den krijgsdienst. De recruitenschool, de voorbereidende schietoefeningen, het elementair tirailleeren, de velddienst kunnen overal, het schijfschieten in vele gemeenten onderwezen worden.

De militaire cursus mag de getrouwe bijwoning der lessen van hoogere burgerschool of gymnasium niet in den weg staan. Is eenige beperking

in de programma's dier inrichtingen daartoe noodig, zij zal met vreugde worden begroet.

Vier uren per week zal de militaire cursus vorderen; deze zijn allicht te vinden voor de leerlingen der hoogste klassen — voor wie toch wel uitsluitend de militaire cursus bestemd is — uit de uren, thans voor hen bestemd tot gymnastiekoefening, boekhouden, warenkennis, technologie. Evenzoo op de gymnasia.

Bij deze militaire cursussen zullen de infanterie-oefeningen op den voorgrond staan. Zij vorderen de minste kosten en bevorderen het krachtigst 's lands verdediging. Oefeningen voor de andere wapens behoeven daarom niet uitgesloten te blijven. Vooral niet, de artillerie-oefeningen in garnizoenen daartoe bijzonder geëigend.

Zeer wenschelijk is bovendien de vestiging van een militairen cursus in gemeenten, waar geen garnizoen wordt aangetroffen. De militaire zin der natie wordt daardoor voor uitdooving bewaard.

ART. 20. Bij de hiergenoemde inrichtingen van onderwijs, is de militaire cursus uitgebreider dan die in het vorig artikel. De leerlingen, die universitair of polytechnisch onderwijs genieten, vinden door het volgen van dezen militairen cursus gelegenheid, aan hunne studie de gedeeltelijke vervulling van hunnen militiedienst te verbinden (zie art. 3).

Deze militaire cursus kan in twee jaren gegeven worden, zoodat op den vrijen tijd der kweekelingen niet te veel inbreuk wordt gemaakt.

Wordt op dien voet ieder, die zijn militiedienst persoonlijk wenschte te volbrengen, bij den militairen cursus voor het actieve of voor het reservekader als vrijwilliger aangenomen, zoodra hij het eindexamen der hoogere burgerschool of dat, bedoeld bij de artt. 11 of 12 van de wet op het hooger onderwijs, met goed gevolg heeft afgelegd, dan kan hij, bij geschiktheid voor eenigen tak van militairen dienst, de gewone militaire voordeelen genieten: soldij met huisvesting; deelneming aan de menage; alles met vergunning tot het volgen der lessen van universiteit of polytechnische school.

Gedurende de vacantie kan hij ter practische militaire oefening bij de korpsen gedetacheerd worden; alles zonder verplichting van kazerneering. Intelligente kracht zal voor het leger, vooral voor het reservekader, gewonen zijn. Bij mobilisatie zullen de alzoo gevormde jongelieden als onderofficier kunnen optreden.

Bovendien kan eene juiste toepassing van dit artikel ten goede komen aan jonge lieden met uitstekenden aanleg, die wegens beperkte geldmiddelen hunner ouders van het genot van universitair of polytechnisch onderwijs verstoken zijn. Het opent de deur voor dezulken. Een militaire deur zoo men wil, maar die, kostelijk voor het leger, tevens het genot van hooger onderwijs ten nutte van den lande uitbreidt tot kringen, voor welke het, wegens de daaraan verbonden kosten, tot dusver niet verkrijgbaar was.

ART. 21. Van welke voorwaarden is hier sprake?

Het artikel heeft het oog op hen, die zich voor den officiersrang voorbereiden en straks in de krijgsschool zullen gevormd worden voor het wapen hunner keuze. Zij sluiten eene dienstverbintenis en behooren van dat oogenblik af tot het leger, zonder bij een korps te zijn ingedeeld. Zij zetten hunne voorbereidende studie voort in den kring en ter plaatse waar zij tot dusver onderwijs genoten.

Hun wordt een jaarlijksche toelage verstrekt en zij kunnen een distinctief verkrijgen, waaraan het dragen van een wapen kan, maar niet noodzakelijk behoeft verbonden te zijn. Uit hun midden worden de krijgsscholen straks bevolkt. Aan geen imperatief voorschrift zal het genot der beurzen, zooals bij het vigeerende stelsel thans op bedekte wijze plaats heeft, meer verbonden zijn; het verleenen is facultatief geworden, naarmate van de behoefte.

De leergang dezer kweekelingen wordt voor geen hunner gestoord.

Middelertijd is hunne voorbereiding voor militaire studie reeds in vollen gang.

Wat bij het vorig artikel ten aanzien van het hooger onderwijs werd aangeteekend, geldt hier in niet mindere mate; het genot van middelbaar onderwijs wordt langs dezen weg onder het bereik gebracht van velen, die in het meerendeel der kleinere gemeenten daarvan verstoken bleven.

Uit dien hoofde zullen de in dit artikel bedoelde toelagen meer bepaald bestemd zijn voor jongelieden, wonende in gemeenten, waar of in welker onmiddellijke nabijheid geen gymnasium of hoogere burgerschool wordt aangetroffen.

Men zal ook bij de uitvoering het in dit artikel neergelegd beginsel kunnen uitstreken tot hen, die zich uitsluitend voor den dienst bij het reserve-kader verbinden.

De officier, die den militairen cursus, in art. 18 bedoeld, zal leiden, kan belast worden met een meer speciaal toezicht op deze leerlingen.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de krijgsscholen.

ART. 22. Hier neemt het militair onderwijs, na voldoende algemeene voorbereiding der leerlingen, het karakter aan van vakonderwijs, in dien zin dat bij de krijgsschool de vorming van den officier hoofdzaak is.

Dat bij de uitvoering van dit artikel de eene krijgsschool in eene gemeente, waar eene rijks-universiteit, de andere in die, waar de polytechnische school gevestigd is, zal worden geopend, hiertoe leidt als van zelve de geheele strekking van het ontwerp, dat bij de regeling van het militair onderwijs nauwe vereeniging tusschen volk en leger beoogt.

Vergl. hetgeen in de toelichting op art. 35 gezegd wordt, omtrent de toelating tot de lessen der krijgsschool. Hare inrichting zal wijders geheel

geregeld worden bij den in art. 4 bedoelden algemeenen maatregel van inwendig bestuur.

ART. 23. De vakken *a—m* behooren aan elke krijgsschool te huis. De vakken *n—y* zullen daar onderwezen worden, waar de gedachte, in de toelichting op art. 24 uitgesproken, zal verwezenlijkt zijn; waar dus door de leerlingen der krijgsschool gebruik gemaakt wordt van de inrichtingen van hooger of middelbaar onderwijs in de gemeente waar de krijgsschool gevestigd is.

Zoodoende wordt met het isolement van den toekomstigen officier, gedurende den tijd zijner vakopleiding gebroken.

Met uitzondering van de talen, omvat het programma van dit artikel alle vakken, die tot dusver aan de Koninklijke militaire academie en den hoofdcursus voor de militaire administratie onderwezen werden, waarbij nog gevoegd zijn de vakken *k*, *s* en *v*. De vaderlandsche geschiedenis verdient afzonderlijke vermelding.

De vorming van den artillerie- en genie-officier eischt in onze dagen zooveel wis- en natuurkunde en militaire techniek, dat er voor onderwijs in meer dan zuivere vakkennis geen plaats kan gevonden worden.

ART. 24. Dit artikel opent de gelegenheid, een goed deel van het onderwijs te ontvangen in de lessen der hoogleeraren en leeraren aan de universiteit en polytechnische school. Onze toekomstige legeraanvoerders en hunne onderbevelhebbers genieten dan, voor zoover hun dienstig is, al de weldaden van de vrije studie aan de universiteit en den omgang met de toekomstige keur der natie, terwijl de kweekelingen van ons hooger en polytechnisch onderwijs door den militairen invloed, die van de krijgsschool en hare leerlingen uitgaat, eene meer veelzijdige opleiding ontvangen dan tot heden mogelijk was. Wil men inderdaad volk en leger tot elkaar brengen, de leiders van de verdediging des vaderlands tot een op de beste wijze voorbereid officierskorps vormen, dan is deze gedeeltelijke samensmelting van hunne opleiding met die onzer toekomstige staatslieden op dezelfde hoogere schoolbanken voorzeker gewenscht. Later, bij de verdere wetenschappelijke beoefening van de krijgskunde op de Koninklijke militaire academie, kan de hierbedoelde deelneming aan de lessen der rijks-universiteit of polytechnische school zeer gunstig werken op ruimte van blik en verdere critische ontwikkeling. Vergl. de toelichting op art. 22.

ART. 25. Na de meer algemeene toelichting bij het vorig artikel is duidelijk waarom de wet in dit artikel twee categorieën van leerlingen aanwijst.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Koninklijke militaire academie.

ARTT. 27 en 28. Laatstgenoemd artikel wijst in algemeene trekken de verdeling van den arbeid aan bij het onderwijs in de vakken, in eerstgenoemd artikel vermeld.

De Koninklijke militaire academie is bestemd voor de wetenschappelijke beoefening der hoogere krijgskunde en voor de behartiging van alle takken der krijgswetenschap in haar geheelen omvang.

Naast de krijgskundige afdeeling voor de opleiding der hoogere troepen-aanvoerders, naast de technische afdeeling voor de militaire werkplaatsen, de bijzondere artillerie- en genie-werkzaamheden, is die academie de aangewezen plaats tot vorming van aanstaande intendanten en hoogere legerartsen.

Het is niet noodzakelijk, dat al die mannen een zelfden cursus volgen, maar wel van het uiterste gewicht dat zij in elkanders omgeving aan dezelfde militaire hoogeschool opgeleid worden; kennis en waardeering van elkanders taak waarborgt in de toekomst onderlinge samenwerking.

Worden in dit artikel enkele vakken van onderwijs, in het bijzonder die, welke op een werkkring in onze koloniën wijzen, niet genoemd, terwijl ze toch thans een deel uitmaken van het onderwijs aan de bestaande 2de afdeeling van de krijgsschool, die weglating bedoelt niet anders dan het voorschrift der wet omtrent dit academisch onderwijs aanvankelijk imperatief niet te ver uit te strekken. Art. 2 van het ontwerp wijst den weg aan, om vermeerdering van het aantal vakken, zoodra dit noodig wordt geacht, mogelijk te maken.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Van de toelating, de examens en getuigschriften.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

ART. 32. Het organiek verband van het militair onderwijs met het lager, middelbaar en hooger onderwijs treedt in dit artikel duidelijk te voorschijn. Het onderzoek naar de bekwaamheid, de verkregen kundigheden, de geschiktheid tot verdere studie en de algemeene ontwikkeling des leerlings, ingesteld op de daartoe door den wetgever voor de drie laatstgenoemde takken van onderwijs bepaalde wijze, gelden ook voor het militair onderwijs als maatstaf. De Regeering zal bij de uitvoering bepalen welke examens, afgenomen volgens de bestaande wetten, zullen gelijk gesteld worden met die, welke dit ontwerp bedoelt en omschrijft.

Het aantal kandidaten voor examens, volgens dit ontwerp af te nemen, zal daardoor aanzienlijk beperkt, en dat der thans gebruikelijke examens niet noodeloos uitgebreid worden.

TWEDE AFDEELING.

Van de toelating tot de scholen.

ART. 34. Leeraren der school zijn het best bekend met hetgeen noodig is tot het met vrucht genieten hunner lessen.

Wie bekwaam genoeg is om het eerste studiejaar te kunnen ontberen, waarom zou men hém dwingen tot het overtollige? Art. 16 zegt dat het onderwijs een tweearigen cursus omvat, doch sluit het bestaan van twee onderscheiden leergangen niet uit.

De samenwerking van twee Ministers volgt uit hetgeen aan het slot van de toelichting op art. 15 is gezegd.

ART. 35. Toegang tot de krijgsschool behoeft niet noodzakelijk ontzegd te worden aan hen, die niet de *volledige* kennis bezitten, gevorderd voor het eindexamen aan hoogere burgerscholen of gymnasia.

Het artikel laat vrijheid een meer beperkten maatstaf in het leven te roepen. Is die maatstaf een examen, dan behoeft dit niet over alle vakken te loopen. Daarbij kan de uitkomst van het onderzoek der examen-commissiën voor het eindexamen der hoogere burgerscholen en gymnasia benutigd worden. Voldoet de candidaat aan de volgens dit artikel te stellen voorwaarden van toelating, dan verblijve hem de keus van het wapen, waartoe hij verder wenscht te worden opgeleid. Wanneer uit het onderzoek naar de kennis van den candidaat blijkt, dat hij een bijzonderen aanleg voor het een of andere wapen of dienstvak bezit, worde dit op het getuigschrift aangeteekend.

Het ontwerp geeft geen bepaald voorschrift omtrent een toelatingsexamen, doch sluit dit evenmin buiten.

Bij de uitvoering zal blijken dat, nu de eigenlijke leerlingen der krijgsschool toegang verkrijgen tot alle lessen der rijks-universiteit of polytechnische school, voorzeker ook eenige leerlingen dezer inrichtingen eene of meer lessen aan de krijgsschool zullen willen volgen. Daarop zal de Minister van Oorlog bij de uitvoering van litt. *a* en *b* van art. 35 bedacht zijn; hij mag daarbij, volgens eene der hoofdgedachten van dit ontwerp, bij het regelen van den toegang tot de lessen der krijgsschool, niet gebonden zijn aan een wettelijk voorschrift, waardoor *alle* leerlingen zonder onderscheid aan eenig toelatingsexamen zouden *moeten* voldoen.

ART. 36. Alinea 1 spreekt van het groot officiers-diploma; men heeft het klein officiers-diploma echter niet willen uitsluiten waar ook niet-militairen worden toegelaten. Vandaar alinea 2.

Voor de bezitters van het klein officiers-diploma en de niet-militairen behooren verschillende voorwaarden gesteld te worden.

DERDE AFDEELING.

Van de examens en getuigschriften.

ART. 38. Aan het *klein* militair getuigschrift is het voorrecht verbonden om later, onder bepaalde voorwaarden, het examen voor het klein officiers-diploma af te leggen, volgens het tweede lid van art. 44. Bovendien opent het een der toegangen tot het reserve-kader.

Een onvoorwaardelijk recht tot toelating op de krijgsschool, per se, geeft het *niet*. Die toelating kan op onderscheidene wijzen geregeld worden, voor hen, die het klein militair getuigschrift bezitten. Men vergelijkte art. 35 litt. a en b.

In navolging van hetgeen te dien aanzien bepaald is in de wet op het middelbaar onderwijs, is in het derde lid van dit artikel hetzelfde beginsel gehuldigd. Hij, die b. v. zijn leertijd op eene hogere burgerschool met driejarigen cursus ten einde bracht en eerst daarna besluit de militaire loopbaan te kiezen, vindt daartoe door dit artikel te allen tijde gelegenheid.

Elken slagboom te verwijderen op de wegen, die de vaderlandsche jeugd naar het leger leiden, is een hoofddoel van dit ontwerp. Daardoor inzonderheid kan de vorming van een nationaal volksleger bevorderd worden. Voert het klein militair getuigschrift den bezitter naar het klein officiers-diploma (vgl. art. 44), dit artikel bevordert, door middel van dat getuigschrift, het persoonlijk volbrengen van den militieplicht, en daardoor weder de vorming van reserve-kader. Onder de bij art. 3 bedoelde voorwaarden behoeft daartoe o. a. slechts te worden opgenomen het bezit van het klein militair getuigschrift, voor ieder, die gedurende een bepaalden tijd, eenige lessen aan de krijgsschool of den militairen cursus, bij art. 19 bedoeld, behoorlijk volgt.

ART. 39. Het tweede lid is in overeenstemming met het slot van de toelichting op art. 35.

Het derde lid stelt ook voor hen, die geene militaire dienstverbintenis sluiten, het groot militair getuigschrift verkrijgbaar. Dit kan geschieden, wanneer zij ook het examen in de militaire vakken, genoemd in art. 18 afleggen.

Dat aan de bezitters van het klein militair getuigschrift de gelegenheid worde gegeven ook het groot militair getuigschrift te erlangen, tengevolge van een met goed gevolg afgelegd aanvullingsexamen, moet de wet mogelijk maken.

ART. 40. De banden tusschen het middelbaar- of gymnasiaalonderwijs en het leger worden hier vastgeknoopt; de toetreding tot het leger van wél onderwezen jongelieden wordt vergemakkelijkt en hun een eervolle loopbaan geopend.

ART. 41. Aan wie, strevende naar het meerdere, genoegzaam blijken gaf het mindere te verdienen, dit laatste te onthouden, zou niet overeenkomen met de billijkheid, noch met de hoofdbedoelingen van het ontwerp.

ART. 42. De aansluiting, waarvan gesproken wordt in de toelichting op artikel 40 tusschen middelbaar of gymnasiaal en militair onderwijs, wordt hier in de gevolgen voor het lager onderwijs geregeld.

In het algemeen leiden de getuigschriften tot het actieve, de brevetten tot het reserve-kader.

ART. 43. Voor het middelbaar en gymnasiaal onderwijs vindt men in dit artikel hetzelfde beginsel, dat bij art. 42 voor het lager onderwijs is toegelicht.

ART. 44. De regeling der laatste alinea houdt het midden tusschen de wettelijke voorschriften omtrent de eindexamens der hogere burger-

scholen en gymnasia. De bezwaren, bij het samenstellen der examen-commissiën ondervonden, heeft men getracht te temperen, zonder aan den invloed van de school bij het examen te veel of te weinig overwicht toe te kennen.

ART. 46. In den regel zal, door toepassing van art. 47, het examen niet afgelegd worden. Gemist kan het niet worden, noch voor de leerlingen, die niet vallen in de termen van dat artikel, noch voor hen, die zonder alle lessen der militaire academie gevolgd te hebben, of die haar in het geheel niet bezochten, toch bewijzen kunnen het hierbedoelde diploma waardig te zijn. Vergl. art. 31.

ART. 47. De hier gevorderde eenparigheid van gevoelens sluit eenzijdigheid, partijdigheid, nepotisme enz. geheel uit. Zij mag geacht worden evenveel waarde te hebben als het gevoelens van de volstreckte meerderheid eener examen-commissie en is minstens even eervol voor den gediplomeerde. Ook kan dit artikel gunstig terugwerken op de vlijt en de tucht bij het onderwijs.

ART. 48. Deze aantekeningen bedoelen, vooral ook tot vorming van goede leerkrachten, de speciale studie van eenig vak te bevorderen en van de daarin verkregen bekwaamheid een bewijs uit te reiken.

Weleer werden in de academische bullen, b. v. in de faculteit der wis- en natuurkunde, de geologie, de mineralogie, de chemie, de mathesis, de astronomie enz. enz., te zamen of afzonderlijk vermeld, als takken van wetenschap waarin de nieuwe doctor bijzonder uitmuntte. Zoo ook hier. Reeds aanstonds bij het uitreiken van het diploma of ook later is zulk eene speciale aantekening verkrijgbaar. Zij wordt voor een of meer der militaire vakken in art. 27 genoemd, door de examencommissie verleend, en voor andere speciale bekwaamheid in eenig bijzonder studievak, door eene der faculteiten of den raad van bestuur van de polytechnische school. De voorbereiding daartoe kan reeds tijdens het verblijf op de krijgsschool aanvangen. Zie toelichting op artt. 22 en 23.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van het bestuur, het toezicht en de leeraren.

ART. 49. De inspecteur in zaken van onderwijs heeft sedert 1857 in onze onderwijs-wetgeving dermate burgerrecht gekregen, en bij de uitvoering dier wetgeving zulke uitnemende diensten bewezen, dat zijne beteekenis voor de bevordering en den bloei van het militair onderwijs hier geene bijzondere vermelding behoeft.

ART. 53. Bevoegd tot het geven van onderwijs aan de militaire academie is ieder, evenals voor onze hoogleeraren ook geenerlei radicaal door eenige wet gevorderd wordt.

Die bevoegdheid behoort voor het onderwijs aan de krijgsscholen en aan de voorbereidende krijgsscholen afhankelijk te zijn van gebleken kennis

Bepalingen daaromtrent geldig voor het middelbaar en gymasiaal onderwijs, kunnen hierbij uitmuntende diensten bewijzen.

De bekwaamheid, waarvan het academisch-diploma doet blijken, mag voldoende geacht worden als radicaal voor de benoembaarheid.

Verder is het radicaal afhankelijk gemaakt van de in art. 48 bedoelde aantekeningen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Overgangsbepalingen.

ART. 57. Voor de leeraren, die bij eventueele invoering van het ontwerp als wet als zoodanig werkzaam zijn, geldt dit voor verkregen recht. Billijk is het, dit alzoo te verordenen, even als in de beide voorgaande artikelen hetzelfde beginsel op de leerlingen en de officieren van het leger is toegepast. Nuttig inzonderheid opdat op het tijdstip, waarop die invoering aanvangt, geen gebrek aan onderwijzers ontsta.

Voor dit laatste zorgen inzonderheid de artt. 56 en 58.

De mogelijkheid tot het doen eener keuze van geschikte personen, aan wie het militair onderwijs voortaan zal toevertrouwd worden, moet vooral bij de invoering der wet ruim gesteld worden; benoembaarheid is nog geene benoeming.

30

NOTA VAN TOELICHTING, behoorende bij het
Ontwerp van eenige bepalingen ter opneming in
een Koninklijk besluit, betreffende de bevordering
en benoeming bij het vaste kader en bij het reserve-
kader in vrede-tijd.

Dit ontwerp geeft, doch alleen als proeve, eenige hoofdbepalingen aan, welke noodig zijn om over de voorgestelde regeling van het militair onderwijs in zijn geheel te kunnen oordeelen.

A. *Het vaste kader.*

I. Het nut van het verlenen van den titel van *vaandrig* aan den militair, die voorbereidend onderwijs geniet ingevolge de bepalingen van het voorgestelde wetsontwerp, ter onderscheiding van den gewonen soldaat, korporaal en onderofficier, zal wel geen breed betoog behoeven. Dergelijke onderscheiding, waarop prijs gesteld wordt, is eene aanmoediging tot het deelnemen aan dat onderwijs, en den aspirant-officier zal die titel ruimer toegang verschaffen tot de beschaafde kringen, waarin het wenschelijk is dat hij verkeere. De titel van *cadet*, dien de leerlingen der tegenwoordige Koninklijke militaire academie voeren, is van vreemden oorsprong en klinkt in verband met dien van *jonker* minder militair. De titel van *vaandrig* roept eene historische benaming met goeden klank weder in het leven, eene benaming, die spoedig weer populair zal worden.

Wenschelijk is het, de lichamelijke geschiktheid andermaal te staven op den leeftijd tusschen het 17de en 19de jaar, wanneer de bevordering tot *vaandrig eerste klasse* zal plaats vinden. Is iemand op dien leeftijd ongeschikt voor den velddienst, dan is het in zijn en in 's lands belang, dat hij worde afgekeurd. Hij kan dan zijne studiën aan de hoogere burgerschool of het gymnasium, aan de polytechnische school of eene universiteit tijdig voortzetten.

Aan den eisch van vijf maanden dienst in het leger als soldaat en korporaal behoeft niet in één termijn voldaan te worden. De belanghebbende kan b. v. het eene jaar twee of drie maanden als soldaat, het volgende jaar drie of twee maanden als korporaal dienst doen.

Dit, en hetgeen verder te regelen valt met betrekking tot de toelating tot de krijgsschool, blijve de taak van het krijgsbestuur.

II. De titel van *onder-luitenant* vervangt geenszins dien van tweede luitenant, waarvan de afschaffing bij het vaste kader in de bedoeling ligt. De onder-luitenant is nog geen officier, al doet hij dienst als officier. Zijn titel wijst echter zijne bestemming aan en de plaats, die hij in de militaire hiërarchie zal innemen, namelijk boven den adjudant-onderofficier, van wien hij door een distinctief wordt onderscheiden. Als onder-luitenant geeft hij in de gelederen eene laatste proef van zijne praktische en moreele waarde, alvorens tot officier te worden benoemd. Daarom verdient het aanbeveling, de onder-luitenants te laten optreden bij het korps, waarbij zij eventueel als officier zullen worden ingedeeld. De officieren van dat korps zullen er prijs op stellen die toekomstige kameraden voor te lichten, te leiden en te steunen: het gevoel van solidariteit zal hierdoor in het officierskorps worden versterkt. Mocht, bij het einde van den proeftijd, het verslag omtrent de geschiktheid of het gedrag van een der onder-luitenants ongunstig of twijfelachtig zijn, dan kan deze aan eene nadere proef, bij een ander korps, onderworpen worden. Ook te dezen opzichte zal weder het krijgsbestuur regelen hebben te stellen.

III. In de memorie van toelichting is gezegd, met welk doel bij de infanterie, de cavalerie en de militaire administratie onder-luitenants, die slechts het klein officiers-diploma bezitten, tot officier kunnen worden benoemd. Het is echter wenschelijk, dat deze categorie in de minderheid blijve. Vandaar de beperking tot een derde. Gedeeltelijk met dit doel en verder als compensatie van hunne mindere algemeene wetenschappelijke kennis, wordt van hen meer praktische dienst in de gelederen gevraagd. De officieren van deze categorie kunnen wel toegang verkrijgen tot de militaire academie, maar het academisch-diploma niet verwerven zonder het aanvullingsexamen voor het groot officiers-diploma te hebben afgelegd.

B. *Het reserve-kader.*

Van het reserve-kader behoeven niet uitgesloten te worden zij, die hoewel niet ten volle geschikt voor den dienst te velde, echter goede diensten kunnen bewijzen, inzonderheid bij de administratie en de technische wapens.

Ten opzichte van het reserve-kader wordt ook weder aan het krijgsbestuur veel ter regeling overgelaten.

IV. Aan de reserve-vaandrigs, die militieplichtig zijn of worden, wordt hier een zeer aanzienlijke verkorting van werkelijken dienst tot eerste oefening toegestaan; de miliciens toch komen daartoe thans bij de infanterie doorgaans gedurende 12 maanden, en zij, die tot het blijvend gedeelte behooren, omstreeks 17 maanden onder de wapens. Het uitzicht bovendien van den zooveel korteren actieven dienstdtijd als korporaal of sergeant te

kunnen vervullen, met de vergunning, buiten de kazerne te wonen, zal waarschijnlijk vele jongelieden bewegen eene verbintenis als reserve-vaandrig aan te gaan, te meer omdat zij dan geen plaatsvervanger behoeven te koopen, indien het lot hen voor den dienst bij de militie aanwijst. Het persoonlijk vervullen van den militiedienst zal op die wijze tevens worden bevorderd. Aan de korte herhalingsoefeningen van de lichte, waartoe zij behooren, zullen de reserve-vaandrigs echter moeten deelnemen.

V. Reserve-officieren, die militieplichtig zijn, worden wél vrijgesteld van het deelnemen aan de herhalingsoefeningen der lichte, waartoe zij behooren. Deze oefeningen zijn voor reserve-officieren, die allen langer dan de reserve-vaandrigs in de gelederen hebben gediend, minder noodzakelijk, en zouden voor velen hunner een grooter bezwaar zijn dan het jaar dienst waartoe zij zich verbinden, omdat zij, non-actief wordende, vermoedelijk reeds hunne plaats in de maatschappij gevonden hebben.

Het ligt niet in de bedoeling, dat reserve-officieren gedurende den tijd, dat zij, bij de schutterij gedetacheerd, beschikbaar blijven voor het leger in geval van oorlog, tot hooger rang bij de schutterij bevorderd worden.

Overigens zij in het algemeen nog aangemerkt, dat al hetgeen hier voor het reserve-kader wordt voorgesteld, slechts als *proeve* wordt gegeven. Omtrent de officieren van het vaste kader heeft de ervaring voldoende gegevens geleverd tot het bepalen van de eischen, die men kan en moet stellen en van de voorwaarden, waaraan zij moeten voldoen; de vorming van reserve-kader daarentegen opent wegen in eene geheel nieuwe richting, en ook daar zal in een overgangstijdperk de ondervinding moeten leeren, welke van die wegen de beste is om tot het doel te geraken, en op welke wijze die weg het best wordt bewandeld.

C. Algemeene bepaling.

Het is billijk, dat zij, die het land in de gelederen hebben gediend, en op die wijze van hunne vaderlandsliefde deden blijken, bij de benoeming tot landsbedieningen, bij gelijke geschiktheid voorkeur genieten boven hen, die zich onthielden of die door het stellen van een plaatsvervanger zich van een hunner eerste grondwettige plichten met een handvol gouds afmaakten. Deze bepaling heeft tevens eene moreele beteekenis, die wel geene toelichting zal behoeven.

De wet op de pensioenen zal dan ook te gelegener tijd moeten aangevuld worden met eene bepaling, dat de ingevolge de wet op het militair onderwijs volbrachte werkelijke dienst in het leger, medegesteld worde bij het vaststellen van het diensttijdperk, waarnaar het bedrag van het pensioen wordt geregeld.

kanen vervullen, met de vergoeding, buiten de laken te worden, zal
 waarschijnlijk vele jarenlang bewaard een verband als reserve-vaandrig
 aan te gaan, te meer omdat zij dan geen plebsverdragen behoeven te
 koop, indien het lot het voor hen meest bij de miliee aanwijst. Het
 persoonlijk vervullen van het middelste zal nu de wijze tevens worden
 bevoorl. Aan de korte beschikkingen van de lichte, waartoe zij
 behoren, zullen de reserve-vaandrigs echter moeten besluiten.

PROEVE EENER SPLITSING VAN HET KORPS ZEE-OFFICIEREN VOOR HOLLANDSCHEN EN INDISCHEN DIENST.

(Vervolg en slot van N°. 12, bladz. 778.)

IV.

In een vorig gedeelte spraken wij over de oefeningen bij de marine met
 het gesplitste personeel; wij willen deze zaak hier nu eenigszins nader
 beschouwen, doch moeten er tamelijk kort over zijn, in aanmerking ge-
 nomen het vele goede dat reeds in die richting werd tot stand gebracht,
 en na hetgeen daarover al geschreven werd.

De gecombineerde manoeuvres van land- en zeemacht gedurende de twee
 laatste zomers in de stelling Helder en het afgeloopen seizoen te Hellevoet-
 sluis gehouden, mogen zeker bij uitnemendheid oefenscholen voor de goede
 samenwerking van vloot en leger in tijden van actie genoemd worden. Het
 is dan ook te hopen, dat zij bij voortdurend zullen gehouden worden en dat
 ook, zoo spoedig doenlijk, in de stelling Amsterdam, dat reduit van de
 vesting Holland, dergelijke oefeningen zullen plaats hebben. Mag men de
 geruchten gelooven, zoo zou dit dan ook reeds den a. s. zomer geschieden.

En wanneer men nagaat, hoe veel er voor de marine-officieren te
 leeren valt in de verschillende betrekkingen, waartoe zij bij de verdediging
 van den dierbaren geboortegrond kunnen geroepen worden; hetzij als
 divisie-commandant in de drie maritieme stellingen, hetzij daar als com-
 mandant van eenig oorlogsvaartuig, dan wel als eerste officier aan boord,
 of als stafofficier, dan zeker zal er niet licht over eentoonigheid in werk-
 kring voor hen, die meer voortdurend in Holland zullen blijven, geklaagd
 kunnen worden. Het kan immers wel niet anders, of het zal daarheen
 geleid moeten worden, dat het voor ons in Holland blijvende korps zee-
 officieren in al de stellingen moet kunnen optreden; zoodat, wanneer men
 eenmaal in de eene stelling voldoende geoefend is — en laat ons daartoe eens
 een voortdurend verblijf van 3 jaar rekenen — men opvolgend in de beide andere
 stellingen of in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie wordt geoefend, of op de
 bovenrivieren plaatsingen diende te verkrijgen; om ten slotte weder in

de stelling, waar men 't langst uit geweest was, terug te keeren; doch dan zeer zeker in een werkkring, verschillend van dien waarin men vroeger was opgetreden. Den staf alleen echter zouden wij voorloopig een meer permanent karakter in de maritieme stellingen willen geven.

Maar eerst *na* het doorloopen van die oefenscholen, zou er gesproken kunnen worden van een terdege geoefend en bekwaam korps zee-officieren ter defensie, wat nu, wij stipten het hooger reeds aan, niet wel mogelijk is met dat telkens en telkens naar Indië gaan — dat gedurig ontrukken aan werkzaamheden voor welke, alleen om op de hoogte te komen, schier geen tijd kan worden gegeven.

Wij hebben vóór ons de namen dergenen, die commandanten en eerste officieren waren in de laatste twee jaren op het defensie-materieel (de torpedobooten hier niet bijgerekend) en zien daaruit, dat van de 21 commandanten en eerste officieren der ramschepen, monitors en staunches, 9 (waaronder de gewezen divisie-commandant in de stelling Helder zelf en 2 eerste officieren die werden afgekeurd) sedert naar Indië vertrokken.

Van de 12 nog blijvenden, waren er 3 commandanten die voor het eerst in hun geheelen diensttijd op een gepantserd of ongepantserd *defensie*-vaartuig geplaatst werden!.... Kan dit goed te noemen zijn, of zulks zoo voor den vervolg blijven?

In deze omstandigheden, die wij zoo voor de hand vonden, ligt, ons bedunkens, een wenk om de defensie, wat het oudere marine-officiers-personeel aangaat, op vastere grondslagen te stellen. Zeker achten wij in het algemeen, *personen* niet onmisbaar; doch dat, z. a. nu, bij den aanvang der meer stelselmatige oefeningswijze in de maritieme stellingen, degene, die geacht kon worden als divisie-commandant in de stelling Helder uitnemend op de hoogte van de defensie ter plaatse te zijn, dat deze nu juist naar Indië moest gezonden worden zonder dat nog een plaatsvervanger zich behoorlijk op de hoogte kon gesteld hebben, beschouwen wij als een fout, die het huidige oefeningsstelsel, zoo in dit geval als in meer inferieure rangen, noodwendig moet aankleven. En hierdoor tevens komt helder uit, dat, naar de sedert jaren en jaren gevolgde wijze van plaatsing der zee-officieren in Holland en in de Koloniën, waardoor alle ancienneteiten in de verschillende rangen door elkander afgelost moeten worden (1), het niet doenlijk is, op elk gegeven oogenblik, en dat is toch maar de urgente zaak in de tegenwoordige oorlogzuchtige tijden (2), het behoorlijke *defensie*-

(1) Het spreekt vanzelf dat er aan het Departement van Marine *getracht* wordt, zooveel mogelijk dezelfde ancienneteiten in rangen staande te doen aflossen. De practijk geeft echter aan, met welk resultaat. Zal dat op den duur verbeteren, of zelfs het goede, dat in dien geest reeds gedaan werd, bestendig zijn? Alles hangt thans van personen af — den minister en den chef van het personeel.

(2) Maar te algemeen is de bewering: »O, Nederland zal wel niet in oorlog komen!» Dat optimisme echter, dat ook wij wel gaarne voor realisme wenschten te verklaren, wordt helaas nooit door bewijzen gestaafd en mist dus allen grond!

personeel marine-officiëren voor Holland en voor de Koloniën (1) steeds beschikbaar te hebben.

Hoe geheel anders echter zou de toestand worden bij een gesplitst personeel oudere marine-officiëren! Alsdan konden altijd 1° bepaalde personen, geregeld stelselmatig geoefend worden en 2° in geval van oorlog, kundige chefs en onder-chefs te juister plaatse tegenwoordig zijn.

Zooals wij zagen, zullen des winters de officieren, die des zomers in de defensie geoefend worden, in den regel zoogenaamd nonactief zijn.

Wij zullen nu aangeven, hoe de zee-officiëren als de traktementen, voornamelijk die der luitenants 1ste kl. overeenkomstig hun voortdurend verblijf in Holland en in aanmerking genomen den bestaanden maatschappelijken toestand, gewijzigd werden, in hunne nonactiviteit nuttig werk zouden kunnen doen.

Uit den aard der zaak toch zouden, blijkens het hierboven aangevoerde, in elke maritieme stelling veel commandanten en eerste officieren wonen. Nu zijn deze bij uitnemendheid de personen, die gecombineerde oefeningen op de kaart zouden kunnen bestudeeren, onderstellingen uitwerken, enz. natuurlijk zonder extra betaling, daar hun aangegeven nonactiviteits-traktement voldoende is (f 2200 à f 2400, blz. 775) om hen fatsoenlijk naar de eischen des tijds te doen leven.

En alzo zouden deze oefeningen, die tot nog toe, ja geheel vrijwillig en onbezoldigd worden gedaan, maar, door dat ieder der deelnemers zijn gewone werkzaamheden — dienst aan boord, leeraarschap, torpedodienst, enz. — natuurlijk blijft behouden, slechts langzaam kunnen vorderen; alzo zouden deze oefeningen, waarvan niemand het groote nut zal ontkennen, meer als bepaald betaalden dienst (bladz. 775 de f 550 verhooging) bij nonactiviteit moeten worden verricht. Thans geschiedt dit uit den aard der zaak meer als bijzaak — iets, wat de omvangrijkheid en belangrijkheid der zaak gewis niet gedoogen.

De wijze waarop dat geregeld zou kunnen worden, moge als terloops slechts met enkele woorden aangestipt worden. Door den Minister van Marine konden bij het einde der zomeroefeningen, de commandanten en officieren, in een woord: kon het voor elke stelling aangewezen kader officieren, dat de hooger genoemde oefeningen had medegemaakt, de afgehoopen manoeuvres op de kaart zoo noodig nog eens nagaan, bespreken, verduidelijken, enz. dan wel, op te geven onderstellingen uitwerken. Het aantal dezer laatsten is voorloopig nog groot, in aanmerking genomen, dat in den regel slechts vrij wel alleen de naaste buur als vijand werd ondersteld. De aangewezen plaats van samenkomst zou zijn een der geschikte zalen op het directie-gebouw, natuurlijk op 's lands kosten verlicht en verwarmd (2); tijden der vergaderingen b. v. ééns in de

(1) Doch hierbij in den loop der tijden een ander materieel tegen den Europeeschen vijand, dan het niet eens den schijn van *verdediging* hebbende auxiliair eskader.

(2) Wij zullen maar niet begrooten, hoeveel dit bedragen zal, aangezien wij de Nederlandsche Natie niet het zijdelingsch verwijt wenschen te doen, óp dergelijke geringe uitgaven ten nutte der verdediging, te willen chicaneeren.

week — in den tusschentijd is dan ruime gelegenheid voor onontbeerlijke en uitgebreide studie van het onderwerp.

Behalve dat zou bij goed weder, enz. de gelegenheid moeten worden opengesteld, om: hetzij met een der vele landsvaartuigen of stoombarkassen, den gaffelschoener *Argus*, of met eenig loodsvaartuig, enz. tochten in de verschillende zeegaten of op de Zuiderzee te maken, ten einde de opgedane kennis der vaarwaters te onderhouden, vertrouwd te blijven met materieel dat uit den aard der zaak niet des zomers onder elks speciaal commando komt, om aanschouwelijker te maken wat de studie op de kaart daartoe aanbeval, enz. enz.

Ook kon wellicht in aanmerking komen, in den beginne voor allen, zoo hoofdofficieren als luitenants ter zee 1ste klasse (later alleen voor deze laatsten) het bijwonen van lessen een of twee wintercursussen der krijgsschool te 's Gravenhage, ten einde toch vooral zoo veel mogelijk kennis op te doen ook van de landsverdediging, hetgeen niet anders dan ten goede kan komen van de Marine, met het oog op de zoo onontbeerlijke samenwerking.

Bij alle oefeningen echter, vooral bij de practische des zomers op het defensie-materieel, kan niet genoeg gelet worden op de wijze van oefening; een zaak die wij ook reeds bij vroegere gelegenheid ter sprake brachten. Wij bedoelen: een zelfstandige oefening, het kweeken van *zelfstandigheid* in 't manoeuvreren zoo bij commandanten als eerste officieren, welke laatsten immer in gevecht dadelijk in de plaats van den gevallen bevelhebber treden.

Wij wenschten nl., om kort te zijn en al dadelijk het punt in quaestie aan te roeren, dat het gebruik van loodsen voor de zeegaten aan boord der oorlogsschepen meer en meer in onbruik kwam en dit is niet anders mogelijk, dan door een oefenen in die vaarwaters op de gepantserde en ongepantserde vaartuigen, echter *zonder* loods.

Tot nog toe had dit niet of nagenoeg niet plaats, en wij wenschten dus dat in beginsel werd aangenomen, dat, zoo b. v. in de eerste helft van den zomer-oefeningstijd de loods aan boord der oorlogsschepen zijn dienst gepresteerd had, zulks voor de tweede helft niet meer het geval zou mogen zijn. En het spreekt vanzelf, dat zoo iets niet alleen van hoogerhand moest worden geïnspireerd, maar dat het ook meer bepaald *bevolen* zou moeten worden.

Aan deze zaak der oefening toch is o. i. zeer veel gelegen; niet zoo zeer om de dadelijke vermeerdering van kennis (wijl men die *betrekkelijk* zou kunnen noemen), daar of de kleinscheepsvaarwateren altijd wat verleggen, of in oorlogstijd een loods aan boord der oorlogsvaartuigen zou kunnen geplaatst worden; maar het is hier meer te doen om het ontzachelijk voordeel, dat de commandanten der oorlogsschepen in onze zeegaten zouden leeren, geheel alléén voor 't werk te staan; zich zouden oefenen in zelfstandigheid.

Thans is daartoe minder gelegenheid; wij zullen zeggen waarom.

Algemeen bestaat nog de gewoonte bij de marine, dat de loods gedurende den *geheelen* zomer-oefentijd aan boord wordt gehouden; waarbij wij geheel in het midden laten, of deze ambtenaar aan het einde daarvan nog steeds wordt geraadpleegd of niet.

Nu hebben wij deze twee gevallen: of hij is dan *niet meer noodig*; of hij is *wel noodig*. In 't eerste geval mag de loods als overbodig genoemd worden, ja, kan zijn aanwezigheid aanleiding geven, dat hij uit overdreven bezorgdheid, toch nog geraadpleegd zou kunnen worden; in 't tweede, wanneer hij nog tot het einde toe de vraagbaak van den commandant is, moet ons de verklaring van de lippen, dat wij den doorloopen oefeningstijd van 4 maanden dan niet wel besteed achten — en zulks, niettegenstaande mogelijk goede inspectie-rapporten over equipage en schip, fraaie verslagen en minutieuse gegevens omtrent draaicirkels der schepen, minimum tijden van vuren, enz. enz.; niettegenstaande . . . . stapels papier.

De commandant is naar onze bescheiden meening dan nog niet t' huis op zijn schip en in het vaarwater; hetgeen hem in vredetijd verdacht, in oorlogstijd min bruikbaar kan doen zijn.

Nu laten wij voor 't oogenblik eens daar, in hoeverre een loods, een ambtenaar des vredes, alzoo niet op oorlogsvoorwaarden verbonden — in oorlogstijd, geplaatst in een centrum hem nagenoeg totaal vreemd (de pilottower), in andere omstandigheden, geheel nieuw voor zijn ervaring, dezelfde normale man zou kunnen zijn, die hij in gewone tijden is en of dan van hem ook dezelfde diensten zouden zijn te verwachten (1).

Wij willen alleen vermelden, dat wij, behalve de reeds genoemde zomer-oefeningen, voorbeelden zouden kunnen bijbrengen van oorlogschepen die gedurende maanden en maanden eenzelfde weg in een onzer maritieme stellingen aflegden, en waar niettemin immer de loods zijn vaste plaats bij den commandant innam!

Indien dat nu alleen is, om den zeer zeker niet gefortuneerden raadsman de loodsgelden te kunnen toestoppen, zouden wij in overweging geven, of 't niet beter ware, de doorlopende bezoldiging der loodsen wat te verhoogen, en zodoende de commandeerende officieren van deze menschlievendheid te onthieven, dan de kans te loopen dezen de gelegenheid te benemen, om, door op eigen beenen te leeren staan, een onontbeerlijke fermitieit te verkrijgen. Niets toch leert beter dan het zelf voor de zaken staan, het *door eigen oogen zien*.

In deze aangelegenheid ligt naar onze bescheiden meening de bron tot het verkrijgen van hoogst noodigen ondernemingsgeest, die bij alle mogelijke omstandigheid zoo zeer te pas kan komen, waardoor Neêrlands groote voorvaderen

(1) Zeer te recht werd daarop reeds een paar jaar geleden, door den luitenant ter zee 1ste klasse ARKENBOUT SCHOKKER in de Vereeniging te Helder gewezen.

steeds hebben uitgeblonken en van de republiek der vereenigde provinciën gemaakt kon worden wat helaas! het Koninkrijk der Nederlanden nu niet meer is.

Doch waarom, »niet meer zijn kan" wat cordaatheid aangaat? Zeker, vrede is beter dan oorlog! en oorlog is alleen de ware oefenschool. Maar toch, . . . wij wenschten wel bij het tegenwoordige Nederland wat meer enthousiasme voor de groote daden der DE RUIJTERS, TROMPEN, DE WITTEN, enz. niet zoo zeer blijkende uit gloeiende toasten bij feestelijke gelegenheden, dan wel in 't geloof aan de mogelijkheid van een Nederland, waarvan billijkerwijze gevegd kan worden, dat het *meer* dan thans op den voorgrond trede, waar Europa's belangen besproken worden. Een geloof, voor de Volksvertegenwoordiging beginnende met het streven naar bescheiden, doch ferme, degelijke levende en doode strijdmiddelen!

Men hoort thans al te dikwerf, om weer op de loodsen terug te komen, deze verontschuldiging (om 't zoo eens te noemen) aanvoeren: »Waarom zou men geen loods nemen, al heeft men hem niet bepaald noodig? Wie bedankt hem, die zonder loods vaart, voor de moeite en risico, die hij op zich neemt? Integendeel, als hij een ongeluk krijgt of averij maakt, krijgt hij een grooter of kleiner »standje" ja het zou hem in zijn promotie kunnen schaden!"

En wij antwoorden hierop:

Inderdaad, niemand zal er den commandant voor bedanken, maar . . . daarom moet het den defensie-man ook niet te doen zijn! . . . Hij moet overtuigd wezen, dat het hier op het durven ondernemen van iets zeer goeds en nuttigs aankomt; alzoo, dat hij gepast iets wage, zonder hetwelk ook niets te winnen is (1); dat hij altijd mogelijke ongevallen trotseerende (die door het tevens in acht nemen van gewone maatregelen van voorzorg ook alweer niet die groote proportiën aannemen, welke de vreesachtige verbeelding zich gaarne voor oogen stelt) een groote winst zal behalen bestaande in een gepast fier en voldaan gevoel tegenover zijn superieuren en zichzelf; een degelijkheid o! oneindig meer waard dan 't keurigst geschreven of welsprekendst bedankje!

Maar er is meer.

In de laatste jaren vooral, treedt het onderwerp »discipline" meer op den voorgrond; wordt geklaagd dat het respect van den mindere voor den meerdere veel te wenschen overlaat, enz.

Het is thans niet de plaats hierover in den breede uit te wijden. Allerlei redenen worden er voor opgegeven; voornamelijk de totale afschaffing der lijfstraffen in '79.

En wanneer wij dit voor een deel kunnen beamen, heeft het ons toch steeds getroffen dat een mogelijke andere oorzaak tot nog toe tamelijk wel met stilzwijgen werd behandeld; wij bedoelen nl.:

(1) Men moet veel wagen om veel te winnen, en gedeelten sacrificeeren om het geheel te behouden. VAN KINSBERGEN. Zie tactiek.

dat het ontzag van de minderen voor de meerderen in het algemeen veel beter zal worden, wanneer matrozen en onderofficieren het goede voorbeeld van de jongere *officiëren* tegenover de ouderen voor oogen hebben (iets dat, ronduit gezegd, thans te wenschen overlaat), hun commandant kunnen *respecteeren*, niet alleen wegens stipte rechtvaardigheid en getrouwe plichtsbetrachting, maar ook wegens flinke en goed uitgevoerde manoeuvres met de onder hunne bevelen gestelde schepen en vaartuigen van oorlog — wat niet wel niet mogelijk is, zoolang de loods als 't ware tot de vaste bemanning zal blijven behooren.

»Pour savoir une chose, il faut l'avoir apprise!» Om dus bekwame handige manoeuvriers met het defensie-materieel te verkrijgen, dient daarmede, z. a. wij zeiden, ook *zonder* loods gevaren te worden — en zulks gesanctionneerd (niet eenvoudig, wij zeiden haast oogluikend, toegestaan) door de betrokken chefs.

In de eerste tijden vooral, zal er dan wel eens 't een of ander ongeluk gebeuren of een kleine averij plaats hebben! — Het personeel en materieel der marine is echter daar, om beiden te leeren gebruiken; om zulks *goed* te doen en te *weten* in tijden van gevaar!... Wij, zee-officiëren zelve, dienen dat wel te begrijpen; alzoo de maatregelen die daartoe gevonden kunnen worden, ondersteunen — en dit geschiedt niet, wanneer, zooals helaas maar al te veel gebruikelijk is, een hard oordeel geveld wordt over superieuren of collega's die, laat ons zeggen, *gelukkiger* in hun nautische dienstverrichtingen hadden kunnen zijn.

Ook dat is een van de redenen, naar onze bescheiden zienswijze — de vrees om »afgemaakt» te worden in particuliere gesprekken en »op sociëteiten,» enz. — die tot nog toe den loods een vaste plaats op de brug onzer oorlogsvaartuigen (1) verzekerde.

V.

Aan het einde onzer beschouwingen, blijft ons nog overig te resumeeren; zoomede ook onze verwachtingen in beknopte vorm op te geven. Deze laatste zijn:

a. Bij een *geconcentreerde verdediging* van het moederland worde hetzelfde beginsel, voor de O.-I. bezittingen (c. q. Java) aangenomen; waarbij een *bewaking* voor al hetgeen daarbuiten ligt, behoort.

b. Tot het economisch bereiken van dit doel is noodig, een speciaal voor Holland en Indië geëigend, afzonderlijk materieel, waarvan het eerste tevens toelaat, oefeningstochten buiten O.-Indië te doen en de West te bekruisen. Naar dit materieel worde dan het geheele personeel vastgesteld.

c. Van dat personeel worde, wat het korps zee-officiëren aangaat, een

(1) Torpedobooten maakten hierop een gunstige uitzondering en 't is alsof daardoor bewezen werd, dat hare commandanten uit de ondernemenden dienen te worden gerecruteerd.

gedeelte voor de verdediging van Holland en een ander voor die in O.-Indië bestemd; zoodanig, dat er te allen tijden over de aan boord der schepen enz. onmisbare factoren in tijd van oorlog (commandant en eerste officier, chefs van takken van dienst en marine-staf) beschikt kan worden, waardoor de zekerheid verkregen wordt, dat altijd alleszins kundige menschen op de verschillende posten zullen zijn.

d. De op te richten marine-staf regelt, in overleg met den generaal staf der landmacht — en nadat de *regeering* zich zal hebben verklaard omtrent hetgeen, volgens hare bedoeling, werkelijk verdedigd moet worden, zoo hier als in Indië — de strijdmiddelen te water, bepaalt het benoodigde materieel (schepen, torpedobooten, geschut, enz.), opdat zooals gezegd is, daarvoor het personeel zou kunnen worden vastgesteld.

Generale en marine-staf, laat ons zeggen de gecombineerde staf, bepaalt hoe de werven (arsenalen?) zullen zijn ingericht en waar die moeten wezen. Hij regelt wijders in groote trekken de oefeningen in de verschillende stellingen, speciaal de zomeroefeningen.

e. Zoo mogelijk wordt er een *wet*, ter aanvulling van de vestingwet, in 't leven geroepen, die het materieel der marine in *algemeene* trekken regelt, opdat niet bij de zich opvolgende hoofden van het Departement (het ministeriële leven is kort) verschil van inzicht omtrent *hoofdzaken*, nadeel toebrengt aan eenmaal als deugdelijk erkende algemeene beginselen (1). De bepaling tot *wet* verheven, dat alleen de genoemde gecombineerde staf het benoodigde materieel der marine moet aangeven, zou reeds de volksvertegenwoordiging van het onderzoeken bevrijden naar allerlei min of meer levensvatbare of kostbare proefnemingen, naar de verschillende denkbeelden van betrokken ministers, die bij marine-begrootingen plegen te worden voorgedragen.

En alweer Italië, dat onder andere natiën ons ook met den marine-staf voorging, heeft zoodanige wet op het materieel der zeemacht aangenomen (*Revue Maritime et Col.*, Avril, Mai, 1885).

f. De traktementen der zee-officieren, die zich, volgens *c* na zekeren leeftijd verklaarden om het overige hunner carrière buiten de O.-I. te eindigen, speciaal de nonactiviteits-traktementen der luitenants 1ste klasse, moesten eenigszins worden verhoogd; zoodanig, dat zij, méér dan thans, in overeenstemming komen met bestaande maatschappelijke toestanden. Immers, het zou niet aangaan, hen, die zich onontbeerlijk maakten voor de verdediging van het Vaderland, een gedeelte van hun leven eigenlijk aan ontbering (*f* 1500 à *f* 1900 verdienste op meer dan 35 jarigen leeftijd) en dan met een gezin, prijs te geven.

Het valt niet te ontkennen, dat door de punten *d* en *e* de werkring van het hoofd van het departement van marine meer tot die van verantwoordelijk

(1) Alsdan eerst kan men van een vaste basis spreken en daarvan uitgaan.

administrateur, tegenover de volksvertegenwoordiging wordt teruggebracht; doch wij zien daarin meer vóór- dan nadeel, in aanmerking genomen de weinige stabiliteit in denkwijze omtrent marine-aangelegenheden, die men gedurende een reeks van jaren door de verschillende betrokken ministers hoorde voordragen. Billijkerwijze gesproken, door de voortdurende omwentelingen der laatste 10 à 20 jaar in de *krijgswetenschap*, is dat dan ook niet onnatuurlijk. Daardoor werden echter schatten gelds verslonden die, wij vleien ons, meer bespaard zouden zijn, zoo een *geheel* lichaam van deskundigen besliste, in plaats van één persoon, die uitstekend minister kan zijn, maar daarom nog geen strateeg of technicus behoeft te wezen. Hij zou dan meer voor het goed beheer der financiën, dan wel persoonlijk voor het technisch gedeelte van zijn departement verantwoordelijk zijn. Hierdoor en door de voorgestelde doelmatige aanwending van gescheiden materieel (bescheiden van grootte doch voor bepaalde doeleinden aangewezen — iets dat volkomen past in 't kader der defensie van een klein land) zou het echter mogelijk zijn, om, zoo niet in de eerste tijden (1) dan toch in een niet te ver verwijderde toekomst, met marine-budgetten van 11 à 12 miljoen rond te kunnen komen.

Wanneer het stelsel van de gescheiden marines (*gedeeltelijk* voor 't personeel, en *geheel* wat materieel aangaat) zal zijn tot stand gekomen, moet het gewis blijken, dat het meer economisch en beter werkt, dan hetgeen men tot nog toe had en hetgeen eigenlijk den naam van stelsel niet verdient. Een zaak van belang bleef er aan ontbreken: de verdediging van Indië. Immers, nog niets werd daar geregeld, of iets principieels aangenomen!

Wij stellen ons echter geenszins voor, dat hetgeen in deze bladen werd aangegeven, in de eerste tijden zal tot stand komen — daartoe toch zijn aan de zaak zelve te veel ingrijpende maatregelen verbonden.

Maar evenzoo zijn wij en wij gelooven *velen* met ons, heilig overtuigd, dat, zonder het aannemen van eenig vast stelsel voor de marine (ook in Indië), het der regeering niet mogelijk zal zijn, Nederland en Java ter zee te verdedigen tegen welken vijand ook; dat daarentegen, *bij een goed weten wat men wil* en verder consequent doorgevoerde maatregelen, het met succes verdedigen van ons polderland met zijn moeilijk terrein, van onze sterke Nieuwe Hollandsche Waterlinie en van onze zeer moeilijk te bevaren toegangen ter zee, feitelijk *niet* tot de onmogelijkheden behoort. En ieder Nederlandsch militair, wiens hart nog warm klopt voor 't lieve vaderland, zal dat o! zoo gaarne gelooven — en: 't geloof doet wonderen!

Reeds ging er eenigen tijd geleden een stem op in de volksvertegen-

(1) Natuurlijk nemen wij hierbij aan, dat men geleidelijk met de aanschaffing van de noodig geachte nieuwe schepen, torpedobooten enz. zou te werk gaan — naarmate dus het oudere materieel verviel; c. q. de kruisers 1ste klasse. De kleine schepen der Indische militaire marine zouden tot het getal 8 moeten worden ingekrompen.

woordiging (1), die aandrang op maatregelen in den geest, z. a. wij die besproken. Moge zijn stem 86 voudigen weerklank vinden, opdat men niet te laat voor 't fait accompli sta, en terwijl er op 't Binnenhof nog gedebatteerd wordt, een groote en machtige nabuur zijn vlag geheschen heeft, niet op een uithoek of eenige weinig beteekenende eilanden maar..... te Batavia.....

Dan zal er geprotesteerd worden!....

Maar Europa zal laten protesteeren, terwijl de vlaggen van vreemde natiën als paddestoelen verrijzen op de eilanden, die Nederlandsche O. I. Bezittingen genoemd werden.

Want, wáár waren de middelen, die het protest kracht konden bijzetten? Wáár de middelen, welke een tijdlang den indringer buiten Java konden houden?

Natuurlijk hopen wij, dat ons geschrift eenig nut moge stichten, ware 't slechts, dat de quaestie der splitsing daardoor ter sprake kwam en beter werd onderzocht, dan *wij* dat vermochten te doen!

Er is een tijd geweest, nog zoo heel veel jaren niet geleden, dat het op den onbevooroordeelde, eenigszins met marine-toestanden bekend, den indruk moest maken alsof de Nederlandsche zeemacht bestond voor het departement, en dit wederom voor het begunstigen van personen door 't uitdeelen van voordeelige, aangename betrekkingen; dat de glorie van Holland langzamerhand een sinecure geworden was!

Dientengevolge ontstond een jacht op baantjes aan den eenen kant en een uitdeelen van postjes en gunsten aan den' anderen, dat niet anders kon uitloopen dan op een verval van de marine; door een afnemen in dege-lijkheid, door het verzuimen van zich de noodige kundigheid eigen te maken, door een gemis aan gepaste fermiteit bij het officierspersoneel. Bedroevend verschijnsel inderdaad!

Gelukkig is daarin verandering ten goede gekomen, wij mogen wel zeggen, dat de Adder-ramp de oogen geopend heeft en de natie is ingelicht geworden omtrent den waren toestand der zeemacht, die men vóór dien tijd, voor volmaakt hield.... Het uitdeelen van bijzondere gunstjes en de hoop, daarbij ook iets deelachtig te worden, snoerde den mond van velen. Het bij Jupiter in ongenade vallen en dus, het geheel uitgesloten zijn van voordeelige, gemakkelijke dus recht aangename dienstbetrekkingen, was de *alte Geschichte immer neu!*

Vandaar, weinig anders dan goede rapporten over zaken, die wel op andere wijze hadden mogen beoordeeld worden. Vandaar ondeugdzaam materieel, slecht of in 't geheel niet geoefend personeel; van daar geen

(1) De heer SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE. En hebben wij den heer GILSBERTI HODENPIJL in zijn uitnemende critiek over het werfrapport wel begrepen, ook deze wat het personeel aangaat.

fermiteit, geen ondernemingsgeest; in een woord... geen verdediging van het Vaderland.

Zullen wij dit stilzwijgen van voorheen laken? Niet al te hard. Men blijft altijd mensch en, niet ieder is door toevallige omstandigheden, meestal onafhankelijk van eigen wil, in staat zich binnen zekere grenzen eenigszins vrij te bewegen.

Gelukkig is, zij het dan ook door een hoogst treurig ongeval, een betere toestand voor de marine geboren. Per aspera ad astra!

Moge het den machthebbenden gegeven zijn, steeds voort te gaan op den goeden weg der verbetering en de Nederlandsche zeemacht op flinken degelijken leest geschoeid worden.

Maar moge ook door de zee-officieren, niet meer in de eerste plaats gevraagd en ook niet meer behoeven gevraagd te worden: »Is deze mij opgedragen dienst wel 't voordeeligt, of: »Hoe kan ik hiermede zoo lang en aangenaam mogelijk t' huis blijven zitten?» — Vragen, uitstekend passend in den mond van den vroeden Nederlandschen huisvader, maar minder aanbevelingswaard in dien van den marine-officier, den nazaat der van SPEYKEN, EVERTSENS en CLAESSENS!

Onze plicht is allereerst te bedenken:

Wat is nuttig voor 't welzijn van den staat? Dit kan en moet gevergd worden, wanneer n.l. aan de voorwaarden is voldaan, dat de stoffeijke belangen der landsdienaren niet te veel *behoeven* op den voorgrond treden!

Pay a man for two and he'll do work for three!

In alle voordrachten enz., handelende over de verdeling van het personeel voor het bestaande oorlogsmaterieel, werd er, bij het bespreken van de te houden onmisbare oefeningen, steeds op gewezen dat het tegenwoordige aantal zeeofficieren, vooral wat luitenants ter zee 1ste en 2de klasse aangaat, niet voldoende was. Welnu:

In deze bladzijden werd een grooter materieel aangenomen dan de marine nu bezit. En er werd toch, zoo in Holland als in Indië, een behoorlijk aantal officieren op geplaatst.

Er werd daarbij een nieuwe organisatie als reeds bestaande aangenomen — de marine-staf.

Het tegenwoordige korps zee-officieren werd gesplitst en er kwamen geen qualiteiten te kort, niettegenstaande voor de zomeroefeningen in Holland en *steeds* in Indië, een behoorlijk materieel, beantwoordende aan het voorgestelde doel, werd in dienst gesteld.

En wij vragen aan den lezer:

Wat is beter, de tegenwoordige toestand of een toestand naar onze beschouwingen?

SCHIETKATOEN EN SCHIETKATOENGRANATEN.

(*Vervolg van jaargang 1886 N°. 12, bladz. 799.*)

III. UITWERKING VAN SCHIETKATOEN, IN 'T ALGEMEEN.

Alvorens na te gaan, welke uitwerking met schietkatoengranaten kan worden verkregen, is het wenschelijk een enkel woord te wijden aan de uitwerking van het gecompriëerde schietkatoen, als springmiddel, in vergelijking tot buskruit en dynamiet.

De grootte van het arbeidsvermogen, door een zekere hoeveelheid van eenig springmiddel bij de ontploffing voortgebracht, is afhankelijk van de hoeveelheid der gevormde ontploffingsgassen, van de daarbij vrijwordende warmte en, in verband met een en ander, van de spanning der gassen in de ontploffingsruimte. Men zou, op grond hiervan, langs theoretischen weg, door berekening, de kracht der verschillende springmiddelen vergelijkenderwijs kunnen bepalen, indien niet een aantal omstandigheden oorzaak waren, dat aan een zoodanige berekening, afgezien van hare wetenschappelijke waarde, voor de practijk geen groote beteekenis kan worden gehecht.

Het strookt niet met het doel van dit opstel, hierover verder uit te wijden; ik wil alleen vermelden, dat verschillende chemici niettemin getracht hebben, zoo nauwkeurig mogelijk het theoretisch arbeidsvermogen van de meest bekende springmiddelen te bepalen.

Zoo vermeld o. a. TRAUZL, dat het theoretisch arbeidsvermogen van 1 KG. buskruit 42.000, dat van 1 KG. schietkatoen 200.000 kilogrammeters bedraagt; het schietkatoen zou dus 4 à 5 maal krachtiger zijn dan buskruit.

Intusschen geven dergelijke cijfers uitsluitend een vergelijkend beeld van het theoretisch vermogen der springmiddelen, doch geenszins van het bij de ontploffing feitelijk teweeggebrachte effect. Het laatste toch is niet alleen afhankelijk van de hoeveelheid en de temperatuur der gevormde gassen, maar vooral ook van de tijdruimte, waarbinnen de chemische omzetting plaats vindt.

Terwijl de ontploffing van het buskruit betrekkelijk langzaam geschiedt, heeft die van alle ontplofbare nitro-verbindingen (dus ook die van het schietkatoen) een aanzienlijk sneller verloop en behooren deze daarom tot de zoogenaamde *brisante springmiddelen*. De ontploffing hiervan geschiedt zoo snel, dat de wanden der ontploffingsruimte, gedurende het ontstaan der gasmassa, niet merkbaar kunnen uitwijken en dientengevolge eensklaps bijna de volle gasspanning ontstaat, die het springmiddel theoretisch in staat is, voort te brengen, wat bij langzaam ontploffende springmiddelen geenszins het geval is.

Op een en ander berust het karakteristieke verschil tusschen de brisante en de niet-brisante springmiddelen, de geschiktheid n.l. van eerstgenoemde, om voorwerpen te vernielen door vrijliggende ladingen, tegen de buitenzijde van het voorwerp, zonder opstopping aangebracht. Een houten balk of een ijzeren plaat door te slaan door middel eener vrijliggende buskruitlading, is ondoenlijk; met behulp van een brisant springmiddel is het daarentegen uiterst gemakkelijk. Bij het laatstbedoelde is de tijdruimte, waarbinnen het ontploffende springmiddel tot volledige krachtontwikkeling komt, zoo ontzettend klein, dat de gevormde gassen niet in staat zijn, gedurende dien tijd, den weerstand der omringende luchtlagen onder normalen druk, over een meetbare lengte te overwinnen, zoodat deze luchtlagen feitelijk de opstopping vormen. Bij het langzaam ontploffende buskruit zullen daarentegen de omringende luchtlagen uitwijken, naarmate de ontploffingsgassen zich gaandeweg ontwikkelen en een hooge spanning zullen deze dus niet kunnen bereiken.

9

Uit het bovenstaande mag echter niet worden afgeleid, dat een opstopping of insluiting bij de brisante springmiddelen voor het effect zonder waarde zou zijn. Het tegendeel is het geval. De ontploffingsgassen werken niet alleen in het eerste moment van hun ontstaan, doch blijven werken op de wanden der ontploffingsruimte, ook nadat zij hun maximum van spanning hebben bereikt. Hoe langzamer die spanning afneemt, hoe meer weerstand biedend de opstopping dus naar alle zijden is, des te grooter zal de uitwerking zijn. Kunnen daarentegen, tengevolge van het ontbreken der opstopping naar één of meer richtingen, de ontploffingsgassen snel ontwijken, dan zal de uitwerking belangrijk worden verminderd. In één woord: bij de brisante springmiddelen is een opstopping of insluiting der lading voor een behoorlijke uitwerking niet onmisbaar, maar in ieder geval toch zeer bevorderlijk.

Een afdoende vergelijking van verschillende springmiddelen, ten opzichte van de uitwerking, is, zooals uit het bovenstaande voldoende blijkt, alleen langs practischen weg, door springproeven mogelijk. Daarbij is het dan noodig, de te vergelijken springmiddelen, wat opstopping of insluiting betreft, op geheel gelijke wijze aan te brengen, terwijl tevens de vergelijkende proeven in verschillende middenstoffen dienen te worden uitgevoerd, daar

zij in elke middenstof verschillende verhoudingsgetallen voor de uitwerking kunnen opleveren.

Wat het gecompriëerde schietkatoen betreft, wordt in het algemeen, op grond van proefnemingen, als boven bedoeld, aangenomen, dat de uitwerking, naar aard en grootte, gelijk kan worden gesteld met die van gelijke gewichtshoeveelheden van NOBEL's *kieselguhr-dynamiet* n°. I (als militair springmiddel kortweg »dynamiet» genoemd.) (1)

Volgens VON FÖRSTER is echter schietkatoen brisanter en krachtiger dan dynamiet, wat ook bevestigd wordt door een Oostenrijksche proef. (2)

De uitwerkingen van schietkatoen en buskruit zullen meer of minder uiteenloopen, naarmate van de middenstof, waarin zij worden aangewend. In grond is het verschil het geringst; toch kan men ook hier reeds aannemen, dat de uitwerking eener schietkatoenlading gelijk is aan die eener $1\frac{1}{2}$ à 2-voudige gewichtshoeveelheid buskruit. In gesteente en metselwerk is het verschil belangrijker en zal de uitwerking van het schietkatoen gelijk kunnen zijn aan die van het $2\frac{1}{2}$ à 4-voudige gewicht aan buskruit. Bij een en ander is ondersteld, dat de ladingen geheel ingesloten en opgestopt zijn.

In de Walsroder-fabriek zijn in den laatsten tijd verschillende proeven genomen, ten einde de uitwerking van het schietkatoen onder verschillende omstandigheden te leeren kennen. Enkele dezer proeven, die meer in 't bijzonder betrekking hebben op de uitwerking der schietkatoengranaten, zullen hieronder nader worden besproken; voorloopig worden hier de algemeene conclusiën meegedeeld, waartoe de proeven aanleiding geven:

a. nat schietkatoen is brisanter dan droog. Dit was ook reeds vroeger door proeven van ABEL bewezen. Afgezien van de veiligheid, is het dus ook met het oog op de uitwerking wenschelijk, in granaten nat schietkatoen te bezigen;

b. de uitwerking van het schietkatoen neemt toe, bij het grooter worden van het soortelijk gewicht. Op het overwegend belang eener groote dichtheid voor schietkatoen, dat tot granaatvullingen bestemd wordt, is reeds vroeger gewezen (blz. 740 en 781 van den jaargang 1886);

c. voor de onverzwakte voortplanting van de inleidingsontploffing over de geheele lading, vooral bij langgestrekte vorm hiervan, — en dus ook ter bereiking van een maximum effect, — is een vaste insluiting gewenscht. Uit dit oogpunt is de onderstelling gewettigd, dat de schietkatoenspringlading in granaten onder de gunstigste omstandigheden tot werking komt;

d. de uitwerking neemt belangrijk af, zoodra een vrije luchtruimte zich bevindt tusschen de lading en het te vernielen voorwerp. Het is overigens bekend, dat dit verschijnsel zich bij alle brisante springmiddelen voordoet en

(1) Zie: *Handbuch für den allgemeinen Pionierdienst*, Abschn. VIII, blz. 409, alsmede *Feld-Taschenbuch für Genie- und Pionier-offiziere*. Wien. 1881, IIe Theil, blz. 406.

(2) *Mittheilungen über Gegenstände des Art. und Geniewesens*, 1877, G. A. bladz. 89.

het rechtstreeksche uitvloeisel is van de wijze van ontploffen. Die vermindering in uitwerking neemt toe bij het grooter worden der afstanden tot het te vernielen voorwerp; daarentegen zal zij zich, bij gelijke afstanden, minder sterk doen gevoelen, naarmate de lading grooter is.

IV. UITWERKING DER SCHIETKATOENGRANATEN.

Bij het bespreken van de uitwerking der schietkatoengranaten, bepaal ik mij voorloopig tot die projectielen, welke met geringe aanvangssnelheden, onder groote elevatie, uit korte kanonnen en mortieren worden geworpen, omdat men op het oogenblik alleen hiervan met volkomen zekerheid kan zeggen, dat zij voortaan in den vestingoorlog een rol zullen spelen.

Uit een driediedig oogpunt dient die uitwerking te worden beschouwd, nl. ten opzichte van het indringingsvermogen, de mijnwerking en de scherfwerking.

Wat het indringingsvermogen betreft, is het duidelijk, dat dit onafhankelijk is van den aard der springlading en dus verder buiten beschouwing zou kunnen blijven, indien niet juist bij de Deutsche artillerie de invoering der schietkatoen-springladingen bij den 21 cM. mortier, gepaard was gegaan met een belangrijke verzwaring van het projectiel, tengevolge waarvan dit, met ongeveer gelijke snelheden het doel treffende als de gewone granaten uit dien vuurmond, een aanzienlijk verhoogd indringingsvermogen bezit. Het is dan ook aan de samenwerking dezer beide factoren: het belangrijke indringingsvermogen en de ontzettende mijnwerking, toe te schrijven, dat de bedoelde projectielen in staat zijn, de tegenwoordig algemeen gebruikelijke bomvrije dekkingen (3 M. zand op 0,9 à 1 M. gewef) MET EEN ENKELEN TREFFER VOLKOMEN DOOR TE SLAAN.

Omtrent dit feit, hoe ernstig het ook zij en hoe ongaarne men het moge aannemen, kan geen twijfel meer bestaan. De berichten omtrent de in Duitschland genomen proeven zijn, in dit opzicht, éénstemmig. Overigens, ook zonder de uitkomsten dezer proeven voor oogen, is het licht na te gaan, welke uitwerking deze projectielen hebben moeten.

BRIALMONT vermeldt (1), dat in 1883 te Kosel met 21 cM. schietkatoengranaten van 6 kalibers lengte, 19 KG. schietkatoen bevattende, is geworpen op baksteengewelven van oud metselwerk, dik 1 M., bedekt met een laag beton van 0,8 M. en met 1 à 1,5 M. grond, welke gewelven volkomen werden doorgeslagen. Later zijn deze proeven op het schietterrein te Cummersdorf met de granaten der hierboven beschreven constructie voortgezet en is daarbij, gelijk BRIALMONT mede vermeldt, de juistheid van hetgeen hierboven beweerd werd, overtuigend gebleken. De indringingsdiepten der schietkatoengranaten in den zandigen bodem van het schietterrein

(1) Zie BRIALMONT, *La fortification du temps présent*, deel I, blz. 124 en volg.

bedroegen, (bij gebruik als exercitiegranaat of met buis voor vertraagde werking) niet minder dan 4 à 5 M., volgens de baan van het projectiel gemeten. Vergelijken wij hiermede eens de indringingsdiepten der gewone 21 cM. granaten. De stalen 21 cM. granaten, wegende 91 KG., geworpen uit den KRUPP'schen mortier, onder 45° elevatie, bedragen in den zandigen bodem van het schietterrein te Meppen: 2 M. à 2,60 M. Bij de proeven te Bucharest werden, met hetzelfde projectiel, onder circa 55° geworpen, in het, ten deele bevroren terrein van leemachtigen aard, indringingsdiepten van 2,9 à 4,9 bereikt (een en ander volgens de lijn van indringing, tot aan de spits der granaten gemeten). De levende kracht dezer granaten bedroeg bij het treffen ongeveer 150 metertonnen.

De levende kracht der 21 cM. schietkatoengranaten zal daarentegen, bij een gewicht van 160 KG., en een trefsnelheid van b. v. 170 M. onderstellende, omstreeks 230 metertonnen bedragen; zij hebben dus, *bij gelijke dwarsdoorsnede*, ruim 50% levende kracht meer dan de KRUPP'sche granaten. Daarbij komt, dat de vorm der eerstbedoelde projectielen, die bij een groote lengte en betrekkelijk geringe dwarsdoorsnede, een groot gewicht bezitten, voor het indringingsvermogen bijzonder gunstig schijnt te zijn; ook te Bucharest bereikten de 3,5 kalibers lange stalen granaten een aanmerkelijk grootere indringingsdiepte dan de 2,8 kalibers lange gietijzeren granaten van hetzelfde gewicht. Een en ander samen genomen, klinkt het geenszins onwaarschijnlijk, dat de indringingsdiepten der 21 cM. schietkatoengranaten in zandgrond 4 M. en meer kunnen bedragen. »Ein jetziger Geschosseinschlag erreicht doch sehr oft an 5 M. Tiefe» zegt VON SAUER. Ik vraag: welk ander projectiel uit belegerings-mortieren kan hier, behalve schietkatoengranaten, bedoeld zijn?

Nu is het duidelijk, dat bij een zoodanige indringingsdiepte de onder steilen invalshoek, in de gronddekking eener bomvrije kazemat vallende granaat, volgens een eenigszins gekromde lijn, tot op het gewelf of tot op zeer geringen afstand daarboven, zal doordringen. Dat dan vervolgens, bij het in werking komen der vertraagde buis, de mijnwerking eener volledige opgestopte schietkatoenlading van 24 KG. meer dan voldoende is, om een gewelf van 1 M. dikte volkomen door te slaan, daaromtrent kan geen de minste twijfel bestaan bij ieder, die met het effect der brisante springmiddelen bekend is. De volgende vergelijking moge dit nader aantoonen: volgens het *Handbuch für den allgemeinen Pionierdienst* (1), wordt in een baksteengewelf van 1 M. dikte, zonder gronddekking, door een, boven den top van het gewelf, volkomen vrij opgelegde schietkatoenlading van 15 KG. een gat van 0,9 à 1,4 M. middellijn geslagen. Wanneer nu de springlading van het projectiel 24 KG. bedraagt, waarvan door de insluiting in de granaat de meest volkomen krachtsontwikkeling is gewaarborgd, wanneer verder die

(1) Abschnitt VIII, blz. 126.

lading door de gronddekking op het gewelf bijna volkomen is opgestopt (wat tot aanzienlijke vermeerdering van het effect moet leiden), dan kan het geen verwondering baren, dat, gelijk de berichten luiden, gaten van 2 M. wijde in zulke, en zelfs in dikkere gewelven worden geslagen en ik acht dit ook zelfs dan nog zeer goed mogelijk, wanneer de granaat op eenigen afstand van het gewelf in de gronddekking springt (1).

Ik kan dan ook geenszins het gevoelen van den luitenant-kolonel ELAND deelen (zie bladz. 735 van den vorigen jaargang); dat uit de geschriften van VON SAUER zou blijken, dat wel, naar diens gevoelen, de mijnwerking der gewone granaten tot een positief vernielende opgevoerd worden *moet*, doch dat daarmede slechts bewezen wordt, dat men zoover niet *is*. Integendeel, er bestaat in VON SAUER's werken (gelijk trouwens in vele andere Duitsche geschriften), waar sprake is van de uitwerking van het hedendaagsche worpvuur, een *sous-entendu*, waarvan de beteekenis voor hem, die tusschen de regels lezen wil, niet te miskennen valt. Dat een hooggeplaatst Duitsch officier, over proeven, welke door zijne Regeering zooveel mogelijk geheim worden gehouden, niet met ronde woorden kan spreken, is duidelijk, maar ieder zal moeten erkennen, dat hij in zijne conclusiën met de uitkomsten dezer proeven alleszins rekening houdt en beteekenisvol zijn de woorden van het voorbericht tot zijn *Angriff und Vertheidigung fester Plätze*, waar hij wijst op de moeilijkheden van zijn onderwerp, »weil sich dabei gar manche Dinge überhaupt nicht sagen und aussprechen lassen, zum Wenigsten von Demjenigen, der des Näheren mit ihnen vertraut sein muss. Diesem gebieterischen Verhältniss entspringt von selbst die Pflicht: »die Sprache nicht selten zum Verbergen des eigenen Wissens und der eigenen Gedanken, statt zur Kundgabe des einen, wie der anderen zu benützen. Ich bin mir wohl bewusst, an dieser Pflicht mit all' der Peinlichkeit festgehalten zu haben, die sie fordert; eben darum möchte ich aber den freundlichen Leser — besonders den »eingeweihten" — darauf aufmerksam machen, dieser Sachlage auch seinerseits nachsichtsvolle Rechnung tragen zu wollen." In zijn beoordeeling van het nieuwste werk van Generaal BRIALMONT (2) betwist VON SAUER met geen enkel woord de in dat werk vermelde gegevens (3) omtrent de uitwerking der 21 cM. schietkatoengranaten der Duitsche artillerie, maar wel verwijt hij BRIALMONT, met de vermelde feiten niet genoegzaam rekening te hebben gehouden en teruggedeinsd te zijn voor de onvermijdelijke conclusiën.

Ik wil intusschen eens voor een oogenblik meegaan met hen, die zich vleien met de hoop, dat de hierboven geschetste uitwerking der schietkatoengranaten overdreven is voorgesteld en dus niet elke »maassgebende" treffer een bomvrije dekking der tegenwoordige constructie zal doorslaan. De mijn-

(1) Vergelijk ook de hieronder (bladz 69) beschreven Italiaansche proef.

(2) Zie: *Jahrbucher für die Deutsche Armee und Marine*. Januari- en Februari-aflevering 1886.

(3) BRIALMONT, *La fortification du temps présent*; deel I, bladz. 124—131 en deel II, bladz. 319—321.

werking der schietkatoengranaten uit zich echter ook nog op een andere wijze: de springlading werpt bij de ontploffing trechters uit van 15 M³. inhoud. Om ons van een zoodanigen trechter een betere voorstelling te kunnen maken, wil ik eens onderstellen, dat de straal van den trechterrind ongeveer gelijk is aan de diepte; men vindt dan door een globale berekening, dat zulk een trechter 4,8 M. bovenwijdte en 2,4 M. diepte heeft, afmetingen, die vrij nauwkeurig overeenstemmen met die volgens andere berichten, welke spreken van trechters met 5 M. bovenwijdte en 2 M. diepte. Een zoodanig effect heeft overigens niets buitengewoons; VON FÖRSTER verkreeg bij een proef met een ingegraven schietkatoenlading van slechts 16 KG. een trechter van 5,1 M. wijdte en 1,56 M. diepte (inhoud: 12 M³). Wat zal er van de gronddekking op een bomvrij gebouw, en vooral van die op een holtravers, caponnière en dergelijke, overblijven, nadat daarin dergelijke trechters zijn uitgeworpen? En kan er nog twijfel bestaan omtrent de »positief vernielende» werking eener schietkatoengranaat, die in zulk een trechter valt? Men zal zeggen: dat zou toeval zijn; maar in de eerste plaats ware dat toeval geenszins bijzonder groot en in de tweede plaats zijn het ongelukkigerwijs juist dergelijke toevallen, die in den oorlog dikwijls een beslissende rol spelen en blijft datgene, wat men in theorie als regel had leeren beschouwen, soms hardnekkig achterwege.

Ik herhaal dus, wat ik reeds vroeger schreef: bomvrijheid, in den zin van: dekking tegen verticaal vuur van elken aard, wordt heden in geen fort of vesting meer gevonden. Die overtuiging bestond in Duitschland, in bevoegde kringen, reeds na de Cummersdorfer proeven van 1883—84 en gaf aanleiding tot den bouw, op het proefveld bij Cummersdorf, van een reeks kazematten, voorzien van dekkingen tegen worp vuur van verschillende, aanzienlijk versterkte constructiën, waarbij tevens eenige andere fortificatorische onderdeelen waren opgesteld en waartegen de proeven met schietkatoengranaten in 1885 zijn voortgezet, ten einde voor het vraagstuk der bomvrijheid een oplossing te vinden, die ook voor de toekomst voldoende waarborgen zal opleveren. Uit het feit, dat aan den bouw van het te bewerpen doel en de uitvoering der proeven aanzienlijke sommen zijn ten koste gelegd, mag zeker worden afgeleid, welke overwegende beteekenis aan het uitgevoerde onderzoek werd toegekend en niet minder blijkt dit uit den ondoordringbaren sluier, waarmee men de geheimhouding der verkregen uitkomsten heeft trachten te verzekeren. Omtrent de constructie der beworpen dekkingen zijn dan ook, evenmin als omtrent de resultaten der proeven, stellige gegevens openbaar geworden. Toch is uit verschillende berichten en geschriften de algemeene geest der gevolgtrekkingen, waartoe de proeven aanleiding gaven, vrij wel af te leiden en aan de hand hiervan, het oog tevens houdende op de bovenvermelde gegevens omtrent indringingsvermogen en mijnwerking der schietkatoengranaten, is het niet moeielijk, ons een beeld te vormen van den jammerlijken toestand, waarin

een verdedigingswerk van de tegenwoordige inrichting zal verkeerren, nadat het enkele dagen aan het vuur van een paar 21 cM. mortierbatterijen zal hebben blootgestaan.

Ik heb in de inleiding tot dit opstel gezegd, dat de invloed, door het gebruik der schietkatoengranaten in den vestingoorlog uitgeoefend, niet uitsluitend, ja, zelfs niet in de eerste plaats het vraagstuk der bomvrijheid beheerscht. Inderdaad, men mag onderstellen, dat het geen al te moeielijke taak zal blijken te zijn, horizontale dekkingen te construeeren, die ook tegen schietkatoengranaten bestand zijn, al zullen dit immer zeer kostbare constructiën moeten wezen. Maar de bomvrije dekkingen zijn niet de eenige kwetsbare punten der hedendaagsche forten en wij hebben geen proeven noodig, om te weten, dat een enkele 21 cM. schietkatoengranaat een open geschutemplacement geheel onbruikbaar maakt, bedding, vuurmond en bediening vernielt; dat een enkele treffer een aardtravers opruimt, een walgang ter diepte van 2 M. doorsnijdt! Wat zal er worden van open gemeenschappen, van toegangen en opritten, waarin kuilen van 5 M. wijdte vallen? Valt er te denken aan een nachtelijk herstellen van zulke beschadigingen? aan het vullen van ettelijke trechters van 15 M³. inhoud?

Het is verder duidelijk, — en de Cummersdorfer proeven hebben dit overtuigend geleerd, — dat het worpvuur met zware schietkatoengranaten niet alleen voor horizontale dekkingen gevaarlijk is, dat ook verticale metselwerken ten zeerste door dit vuur worden bedreigd. Een 21 cM. schietkatoengranaat, die aan den voet van een vrijstaanden escarpmuur inslaat en het fundament onderwoelt, zal door haar ontploffing een deel van dien muur in bres leggen. Datzelfde gevaar dreigt de frontmuren van caponnières en escarp-galerijen en de vóórsluilmuren van bomvrije gebouwen op, onder of binnen den wal (1). Een zware schietkatoengranaat, achter een bekleedingsmuur, bijv. een escarp- of contrescarpmuur inslaande en aldaar, volledig opgestopt, ontploffende, oefent haar mijnwerking naar alle zijden uit en zal een deel van dien bekleedingsmuur doorbreken. Gelukkig, dat wij ons, voor het grootste aantal onzer forten, mogen verheugen in het bezit van natte grachten en aldaar geen escarp- of contrescarpmuren van noode hebben, om aan die forten althans een zekere mate van stormvrijheid te verzekeren. Maar wat wij wel noodig hebben, zijn steun- en vleugelmuren van bomvrije gebouwen, eindrechtstanden en achtersluilmuren, alles bekleedingsmuren in hun soort, die, zonder onderscheid, zullen worden ingedrukt of doorgebroken, wanneer een zware schietkatoengranaat er achter inslaat en, binnen zekeren afstand uit den muur, ontploft. Men neme eens een teekening van eenig fort en ga eens na, waar zoo al dergelijke granaten, onder steilen invalshoek, dikwijls in sterk écharpeerende richting geworpen, kunnen inslaan. Men zal

(1) Zie: SCHUMANN, *Die Bedeutung drehbarer Geschützpanzer: »Panzerlafeten» für eine durchgreifende Reform der permanenten Befestigung*. Zweite Auflage 1885, bladz. 85 en 109.

zien, dat dit ongeveer overal is en stelle zich dan voor, dat die granaten, na 4 à 5 M. indringing, een mijnwerking bezitten, voldoende om, bij volledige opstopping, stellig 1,8 M. metselwerk door te slaan. Men zal dan toegeven, dat het bovenstaande beeld niet overdreven is geschetst. Bij de Cummersdorfer proeven zijn zelfs gewelven van 2 M. dikte, met grond gedekt, onvoldoende bevonden; granaten, die boven de rechtstanden dezer gewelven outploften, riepen scheuren in het leven, die tot in de fundamenten doordrongen. »Was denkt man sich eigentlich» vraagt VON SAUER (1) »im Allgemeinen von der Nebenwirkung, all der Bomben, gegen welche man den einen oder anderen Hohlraum in der angedeuteten Weise schützen zu müssen glaubt? Es wird ja kein Mensch bezweifeln wollen, dass es die ausgiebigsten Mittel giebt, um gewisse Baulichkeiten gegen die berührten Bombenschläge zu sichern; aber — solch ein Geschoss fällt doch auch einmal *neben* das Dach, das es nicht zertrümmern soll. Wird solch ein »Fehlschuss» dann einfach ein »Schlag ins Wasser» sein? Angenommen, er träfe den Eingang zu dem »gesicherten»Raume; wird er da nicht Verwüstungen herbeiführen können, die dem widerstandsfähigen Hohlraum zwar gar nichts thun, aber jeden Verkehr zu und von demselben aufheben? Ist es denn nothwendig, dass ein solcher Einschlag *auf* eine Bettung trifft, um ein Geschütz zu demontieren? wird es nicht genügen, *zwischen* zwei Geschütze hinein zu kommen, um *beide*, samt ihren Bedienungen, ausser Gefecht zu setzen? Sind derlei Einschläge nicht schliesslich im Stande, gauze Brustwehrblöcke »einzulegen», Fundamente »auszugraben», Wallgänge und Rampen, sowie das Innere eines Werkes bis zur vollen Unwegsamkeit aufzuwühlen und — all' das nur als »Nebenwirkung?» (2)

Ook omtrent het weerstandsvermogen der tegenwoordig, tot aanvulling van het benooidge aan bomvrij onderkomen, gebruikelijke tijdelijke gebouwtjes, met houten blindeeringen gedekt, behoeft men zich geen illusies te maken. Te Cummersdorf werd een tijdelijk blokhuis, met houten blindeering van de gebruikelijke constructie, door een inslaande granaat totaal verwoest. In Italie werd een 24 cM. granaat, met 9,6 KG. schietkatoen, gelegd op een houten blindeering, bestaande uit 2 kruislingsche lagen balken van 20 bij 20 cM., waartusschen een laag spoorstaven; de blindeering was met 1,5 M. grond gedekt. Zij werd door de mijnwerking der granaat totaal vernield. (3)

Het is overigens duidelijk, dat een gronddekking op dergelijke tijdelijke blindeeringen nimmer het weerstandsvermogen zal bezitten van de gronddekkingen op permanente gebouwen. Eerstbedoelde zal zelden de dikte van 3 M. kunnen bereiken, minder vast zijn en niet altijd uit zuiver zand kunnen

(1) Zie: *Jahrbücher*, als boven; Januari 1886, blz. 93.

(2) Men zie ook, omtrent de uitwerking der Duitsche schietkatoengranaten, het artikel van den Luit. Kol. HENNEBERT in: *La Nature* van 11 Déc. 1886, N°. 706, met interessante schetsen op bladz. 25.

(3) *Mittheil.* als voren, 1886, G. A., blz. 91.

bestaan; zij zal dus in geen geval de zware schietkatoengranaten kunnen beletten, tot op de blindeering door te dringen. De mijnwerking is dan verder afdoende.

Het is verder bijna overbodig er op te wijzen, dat de zijwanden van dergelijke gebouwtjes tegen de mijnwerking van projectielen hoegenaamd geen weerstandsvermogen bezitten. (1)

En nu de scherfwerking! Uit eigen aanschouwing bleek mij bij de proef te Walsrode, dat zelfs kleine springladingen van schietkatoen niet alleen de projectielen verdeelen in een buitengewoon groot aantal scherven, maar dat deze scherven bovendien tot op groote afstanden achterwaarts en zijwaarts worden teruggeworpen (zie blz. 789 van den vorigen jaargang).

VON FÖRSTER deelt in zijn laatste, meergenoemde brochure, omtrent deze scherfwerking uitvoerige gegevens mede; hij deed in een goed gesloten gemetselde ruimte, van binnen met planken bekleed, verschillende granaten springen en verkreeg de navolgende uitkomsten:

- I. Gietijzeren granaat van 8,8 cM., wegende 7 KG.
  - a. bij vulling met buskruit: 37 scherven, samen wegende 6160 G.;
  - b. bij vulling met schietkatoen: 200 scherven, ieder meer dan 10 G. wegende en 600 scherven, ieder wegende tusschen 1 en 10 G.
- II. Stalen granaat van 8,8 cM., wegende 6,64 KG.;
  - a. bij vulling met schietkatoen: 23 scherven, samen wegende 2260 G. en 127 scherven, samen wegende 2865 G.
- III. Gietijzeren granaat van 15 cM., wegende 27 KG.
  - a. bij vulling met buskruit: 42 scherven;
  - b. bij vulling met schietkatoen: 376 scherven, ieder meer dan 10 G. wegende en 828 scherven, ieder wegende tusschen 1 en 10 G.

Bij de bovenstaande opsomming zijn de scherven van minder dan 1 G. gewicht buiten rekening gelaten, ofschoon VON FÖRSTER meent, dat zij tegen troepen toch altijd nog effect zouden kunnen hebben, daar zij, alleen tenolge der ontploffing, in staat waren planken van 25 mM. door te slaan.

De scherfwerking der 21 cM. schietkatoengranaten moet bij de proeven te Cummersdorf een ontzaglijke geweest zijn. Trouwens, wanneer men bedenkt, dat bij de proef te Walsrode, bij gebruik van een projectiel van 27 KG. gewicht (ledig) en een springlading van slechts 1,35 KG. schietkatoen, een hagel van scherven tot meer dan 70 M. achterwaarts vloog, dan kan men zich ongeveer een voorstelling maken van hetgeen men te verwachten heeft van een 125 KG. zwaar projectiel, dat 24 KG., zegge vier-en-twintig KG., schietkatoen bevat! En dan vraagt men zich af, hoe, tengevolge der teruggeworpen scherven, de toestand zal zijn in open forten, waar de geschutemplacements en de dikwerfenge toegangen daarheen verscholen liggen

(1) De berichten omtrent de, in N°. 12 van den vorigen jaargang, bladz. 798, besproken Fransche melinite-granaten worden bevestigd in de *Mittheilungen*, 1886, Heft 10, Notizen, bladz. 244.

tusschen dicht opééngedrongen traversen, omgebogen traversen, parados, gronddekkingen van remises, gronddekkingen van bomvrije kazernes, enz., enz., even zoo vele kogelvangers, hoog en ver zichtbaar, die den vijand, als 't ware, uitnoodigen, hun zijn »Granaten von zerschmetterender Wirkung», zoo als VON SAUER ze noemt, toe te zenden. Een onhoudbare toestand!

Ik heb mij tot dusverre bepaald tot het schetsen van de uitwerking der 21 cM. schietkatoengranaten, omdat dit (voor zoover gegevens bekend zijn, wat o. a. omtrent de 28 cM. schietkatoengranaten niet het geval is) verreweg de gevaarlijkste projectielen zijn, die uit het vijandelijke worpgeschut zijn te duchten. Men denke intusschen ook over de uitwerking der 15 cM. torpedo-granaten met schietkatoenvulling niet gering. VON SAUER stelt de vraag (1), of van twee, gelijktijdig en dicht naast elkander inslaande 15 cM. granaten niet ongeveer dezelfde uitwerking te verwachten zal zijn, als van een enkele 21 cM. granaat en wijst daarbij tevens op het feit, dat de 50% spreiding van den 15 cM. mortier op 2000 M. nog blijft binnen een rechthoek van 4 M. breedte en 12 M. lengte. Als een bijdrage ter beantwoording dezer vraag moge een proef dienen, die in Italie genomen werd (2): een cilindervormige bus, lang 90, wijd 15 cM., van plaatijzer, dik 6 à 7 mM. (waarvan de inhoud ongeveer overeenkwam met die der 6 kalibers lange 15 cM. torpedogranaat), werd gevuld met geparafineerde schietkatoenschijven van 0,9 M. dichtheid. Het geheele gewicht aan schietkatoen was gelijk aan dat van de buskruitlading der torpedogranaat, nl. omstreeks 11,5 KG. De bus werd gelegd op een baksteengewelf van 0,9 M. dikte, bij 5 M. spanning en daarna ter hoogte van 0,8 M. met grond gedekt, die niet werd aangestampt. Bij de ontploffing der lading werd in het gewelf een onregelmatige opening van 1,6 à 1,8 M. middellijn geslagen.

Blijkt hieruit, dat ook van de 15 cM. schietkatoen-torpedogranaat de mijnwerking tegen metselwerk hoogst aanzienlijk is, ook de uitgeworpen trechters hebben kolossale afmetingen. VON FÖRSTER groef een 6 kalibers lange stalen 15 cM. granaat, 9,935 KG. schietkatoen bevattende, zoodanig in, dat de spits zich op 1 M., de bodem op 0,25 M. onder het terrein bevond en deed daarop de springlading ontploffen. De uitgeworpen trechter had 4 M. middellijn en 1,3 M. diepte (inhoud: circa 7 M³). Bij een andere proef kreeg hij met een ingegraven lading van 8 KG. schietkatoen een trechter van 3,5 M. middellijn en 1,5 M. diepte (inhoud: circa 6 M³). Zulke trechters hebben ongeveer gelijke afmetingen, als die, welke worden gevormd door KRUPP's dunwandige, stalen 21 cM. granaten, met een springlading van 14,5 KG. buskruit.

Beschouwt men nu een en ander in verband met de vraag, of ook schietkatoen-torpedo-granaten van 15 cM. in staat zullen zijn, de hedendaagsche

(1) *Ueber Angriff und Vertheidigung fester Plätze*, bladz. 87.

(2) *Mittheil*, als boven, 1886, G. A., bladz. 87.

bomvrije dekkingen door te slaan, dan geloof ik, dat die vraag uitdrukkelijk toestemmend moet beantwoord worden. Voorzeker niet met een enkelen treffer, want het indringingsvermogen der 15 cM. granaten is te gering, om het projectiel zoo dicht bij het gewelf te doen naderen, dat het zijn mijnwerking onverzwakt hiertegen kan doen gelden. Maar aan den anderen kant is de trechtervorming zoo belangrijk, dat enkele gelijktijdige of herhaalde treffers de gronddekking, vooral op holtraversen, caponnières en kleiuere bomvrije gebouwen, zoodanig ~~z~~ ^zverzwakken, dat een volgende treffer tot op het gewelf zal doordringen. Wat dan het gevolg der mijnwerking tegen het metselwerk zal zijn, dat heeft de bovenaangehaalde Italiaansche proef bewezen.

Ook de 15 cM. schietkatoen-torpedo-granaat is dus een ernstige bedreiging voor het behoud der bomvrijheid in de tegenwoordige versterkingen. Voegt men daarbij, dat die projectielen trechters uitwerpen, welke met die der gewone 21 cM. buskruitgranaten gelijk te stellen zijn en dat alle schietkatoen-granaten, ook die van gewone lengte en van nog lichtere kalibers, zich onderscheiden door een buitengewoon krachtige scherfwerking, ook achterwaarts en zijwaarts, dan zal men moeten toegeven, dat de ernstige gevolgen van de invoering der schietkatoen-springladingen niet uitsluitend voortvloeien uit de daardoor aanzienlijk verhoogde uitwerking van het *zware* worpgeschut, maar dat reeds de ~~in~~ ⁱⁿvoering bij het lichtere worpgeschut tot ingrijpende veranderingen in den vestingbouw zou moeten leiden.

Want waarlijk, met de hierboven geschetste vuuruitwerking voor oogen, moet men zich afvragen: wat nu? De reeds meermalen aangehaalde schrijver in de *Mittheilungen* (artillerie-kapitein HOLZNER, Heft 1 en 2 van den jaargang 1886) spreekt de meening uit, dat, wanneer de artillerie er in slaagt, brisante springladingen op doeltreffende wijze in toepassing te brengen, dit feit alleen voldoende zal zijn, om een hervorming in de techniek van het krijgswezen in het leven te roepen, welke, in beteekenis en omvang, de omwenteling evenaart, die door de invoering van het buskruit in de strijdmiddelen van den riddertijd werd teweeggebracht. En inderdaad, men gevoelt het: in het oude spoor gaat het niet meer! Voor staten, die hun vestingstelsel voltooid hebben, moge dit feit met een catastrophe gelijk te stellen zijn, voor die rijken, waar nog veel te doen overblijft, is er reden met dankbaarheid — zij het ook een betrekkelijke dankbaarheid, — de omstandigheid te begroeten, dat het nieuwe wapen zich tijdig genoeg heeft geopenbaard, om daarmede, althans bij hetgeen nog te verrichten valt op het gebied van den vestingbouw, volkomen rekening te kunnen houden, waaruit dan ook de plicht voortvloeit, alvorens verder te gaan, te trachten door een grondig en nauwgezet onderzoek, een ook voor de toekomst bevredigende oplossing der hangende vraagstukken te vinden. Het ware een onverdedigbare struisvogel-tactiek, de beteekenis van het nieuwe wapen in den vestingoorlog

te miskennen en — ten einde de, voor het oogenblik, nog onafzienbare gevolgen te ontgaan, — voor het onvermijdelijke onderzoek terug te deinzen.

Ik zal mij niet inbeelden, in de volgende bladzijden voor de bedoelde vraagstukken een oplossing aan de hand te doen, die eerder op het proefveld dan in het studeervertrek zal dienen te worden gezocht en waarop, meer dan ooit, het eeuwig ware woord van BRIALMONT toepasselijk is: *C'est au polygone, que l'ingénieur apprend à construire les places*". Maar het kwam mij voor, niet zonder nut te zijn, een onderwerp, dat tot heden hier te lande in openbare geschriften bijna niet ter sprake kwam, onder de aandacht van een wijderen kring te brengen en zodoende misschien tot een gedachte-wisseling aanleiding te geven, die voor een later, practisch onderzoek den weg zou kunnen effenen.

De vraag, welken invloed de invoering van granaten met brisante spring-ladingen zal uitoefenen op den vestingbouw, is van tweeledigen aard; zij omvat een zuiver technisch vraagstuk: de constructie van bomvrije dekkingen, in de eerste plaats; een tactische quaestie in de tweede plaats: de algemeene inrichting van verdedigingswerken. Ik hoop aan elk dezer beide onderwerpen nog een paar bladzijden te wijden.

(Slot volgt.)

De brochure van den Luitenant-Kolonel der Genie GIJSBERTI HODENPIJL :

„DE WERKKRING DER NEDERLANDSCHE MARINE.”

Words before blows, is it so, countrymen?
(JULIUS CAESAR.)

1°. DE MARINE IN NEDERLAND.

Van de hand van den Luit.-Kolonel der genie GIJSBERTI HODENPIJL is eenigen tijd geleden onder den titel: »de werkring der Nederlandsche Marine» een brochure verschenen die, meer dan zulke studies op dat gebied gewoonlijk doen, de aandacht heeft getrokken. Maar veel meer dan het hoofdonderwerp, door den titel aangeduid, was dan ook een daaraan vastgeknoopt nevenonderwerp de aanleiding daartoe; waar nl. de Schrijver den werkring der Nederlandsche zeemacht in O. I. behandelt, wordt de pakketvaart in Indië besproken en het is vooral door het medegedeelde omtrent de oeconomische zijde van deze voor handel en nijverheid zoo gewichtige zaak dat de gemoederen in Nederland zijn in beweging gebracht.

Toch was het hoofddoel van den Schrijver duidelijk genoeg om het maritiem militaire vraagstuk voor Nederland en de Koloniën op den voorgrond te plaatsen, een vraagstuk dat inderdaad afdoening eischt en, daar het door den Schrijver op hoogst vaardige wijze is behandeld en daardoor volmaakt nieuwe gezichtspunten is gaan aanbieden, zeker aanspraak mocht maken op evenveel publieke belangstelling als dat der Indische pakketvaart.

Het is nog slechts een drietal jaren geleden dat in de Tweede Kamer de rechtmatige klacht werd gehoord dat men dáár aan voorlichting van den kant van deskundigen op marine-gebied niet verwend was geraakt; na dien tijd is daarin verandering gekomen en indien men onder deskundigen in de eerste plaats zee-officieren mag verstaan, dan is aan die klacht ruimschoots te gemoet gekomen. Niet alleen verbeteringen in het materieel en in de organisatie van het personeel werden, na studie en volgens overtuiging, gegrond op soms zeer langdurige ondervinding, besproken maar ook de werkring der

marine, voorzoover de Koloniën betreft, was meermalen het onderwerp van belangrijke beschouwingen van den kant der zee-officieren.

De werkring der marine in Nederland, daarover was men het in de hoofzaak eens, kon niet meer zijn het in de Noordzee bestrijden van een vijandelijke vloot van den tegenwoordigen tijd, kon dus ook niet meer bestaan in het beletten eener landing op de kust, doch wel in het verleenen van medewerking bij de verdediging der maritieme stellingen en der rivieren en volgens enkelen ook in het bemoeilijken eener landing. Nimmer kwam men op het denkbeeld om de verdediging der maritieme stelling Helder alléén aan de landmacht over te laten; altijd voedde men de hoop, ja had men ook de overtuiging dat, zij het dan ook met wijzigingen in bestaande toestanden, wij in staat zouden blijven drijvend materieel aan de verdediging der verschillende maritieme stellingen te doen deelnemen. Natuurlijk liepen de inzichten over het te bezigen materieel uitéén, doch zelfs het bouwen van het fort op de Harssens was niet in staat om iemand op het denkbeeld te brengen dat maritieme hulp bij de verdediging der stelling Helder kon gemist worden.

De Luit.-Kolonel der genie GIBBERTI HODENPIJL was de eerste die op de mogelijkheid er van zou wijzen en wel in het eerste gedeelte zijner brochure dat tot opschrift heeft:

De strijd op diep water.

Na vooropgesteld te hebben dat wij geen Noordzee-vloot meer kunnen onderhouden omdat dit uit een financieel oogpunt moeilijk bereikbaar en die vloot wegens gemis aan personeel niet te bemannen zou zijn, zegt de Schrijver (bladz. 7) »dat de quaestie of de eigenlijke zee-strijd al dan niet op diep water behoort te worden gevoerd, zich meer bepaald stelt aan den Helder” daar de overige vaarwaters weinig, of weinig diepgaand materieel vorderen en komt (bladz. 12) tot de slotsom dat »urgentie om de marine in de diepe Heldersche zeegaten strijd te doen voeren niet meer bestaat” omdat het te Helder voornamelijk aankomt op de havenverdediging (bladz. 10) en deze door het krachtige gepantserde fort op de Harssens, thans zooveel meer dan vroeger, verzekerd is. (Bladz. 12.)

Van welk groot gewicht voor ons het behoud van die haven is wordt door den Heer G. H. aangegeven door de woorden: (bladz. 11) zonder heftigen en hardnekkigen tegenstand mag deze (haven) — dit staat vast — den vijand niet in handen vallen” omdat hij die tot het ontschepen van troepen en materieel voor den aanval tegen Amsterdam zou gebruiken (bladz. 10).

Al zegt nu de schrijver: »komt dat fort te bezwijken, dan zal Amsterdam aan de noordzijde voor den vijand toch weldra niet meer open liggen” zoo acht hij het toch voor dien heftigen en hardnekkigen tegenstand geschikt, want volgens zijn oordeel moeten wij het op dat fort alléén laten aankomen

(bladz. 12). Hoewel de haven van het Nieuwediep ook een belangrijk strategisch punt is dat verdedigd moet worden (bladz. 13) zoo zijn wij aldus, volgens deze beschouwingen, thans *met* de Marine aan den Helder onnoodig sterk terwijl wij in de Zuiderzee en op de Zuidelijke Stroomen te zwak zijn (bladz. 14), en de oplossing van het vraagstuk om het evenwicht te herstellen vindt men in de woorden (bladz. 14): *Het terugtrekken der bodems uit den Helder verschaft dus de gelegenheid om een meer voldoende verdedigbaarheid te verkrijgen op die punten waar zij voor ons van het grootste gewicht is.*"

Kan het vinden van die oplossing reeds op oorspronkelijkheid aanspraak maken, de oplossing zelve is bovendien hoogst eenvoudig *mits* het te Helder *alléén* op de havenverdediging aankomt en *mits* het vaststaat dat, in dat geval, die havenverdediging door het fort op de Harssens genoegzaam verzekerd zij!

De Heer G. H. zegt wel niet dat het te Helder *alléén*, doch dat het dáár *voornamelijk* op de havenverdediging aankomt, doch uit zijn geheele betoog is toch *alléén* het belang der haven op te maken. Maar het is niet waarschijnlijk dat vijandelijke schepen, met de wetenschap dat zij onzerzijds geen drijvend materieel te duchten hebben, het vuur der kustbatterijen zouden trotseeren om daarna het fort op de Harssens aan te vallen. Onbespied door onze éclaireurs, onbevreesd voor nachtelijke aanvallen van torpedobooten zoodat zij rustig, zonder netten of uitgezette posten, kunnen doorstroomen, zouden de vijandelijke schepen door snel optreden op het oogenblik dat wij aan den wal misschien nog niet gereed konden zijn, trachten, zonder veel tegenstand, bezuiden Kijkduin een troepenafdeeling te doen landen en gelukt hun dit, zich achtereenvolgens meester maken van onze kustbatterijen, en het fort aan de Harssens zodoende volmaakt isoleeren. Een gewaagde onderneming voorwaar, maar die wij voor den vijand nog zooveel gewaagder kunnen maken door aan den Helder drijvend materieel beschikbaar te houden dat zoozeer past in het kader der hedendaagsche kustverdediging, dat wil zeggen: licht materieel. Wij voeren dan geen eigenlijken zee-strijd met zware schepen die ons elk bijna 3 millioen kosten maar wij strijden met een lichter materieel dat wij beter kunnen bemannen en betalen. Zodoende worden de kansen veel grooter dat wij aan den wal niet verrast worden en de vijandelijke schepen genoodzaakt zijn óf buiten te blijven óf het fort op de Harssens te attaqueeren. De vraag of dat fort dan voldoende sterk zal zijn, is thans niet op te lossen, maar dat de hulp van drijvend materieel aan dat fort een grooten steun zal verleen is toch niet te ontkennen. En voor het kiezen van dat materieel zijn de omstandigheden den minder machtige gunstig; gebruik makende van de uitvindingen der laatste jaren op het gebied van zeewaardige torpedobooten kunnen wij, vooral des nachts, van de aankomst eener vijandelijke vloot waarschuwen en het vermoedelijke punt van aanval aangeven; den vijand in verwarring brengen en daardoor oponthoud veroorzaken en eindelijk ook hoogstwaarschijnlijk afbreuk doen;

wij kunnen hierbij door de kolossen des vijands vernietigd worden — zeer zeker, maar wij kunnen ook enkelen zijner kolossen vernietigen, in ieder geval aan de landsverdediging baten verschaffen die vóóruit niet te berekenen zijn, want men vergete niet met welk een gerustheid een vijand des nachts voor den wal loopt als hij weet dat de verdediger zich aan geen enkele offensieve beweging waagt en hoe geheel anders hij zal moeten handelen als hij weet dat de denkbeelden van den Heer GIJSBERTI HODENPIJL in Nederland geen ingang hebben gevonden bij Regeering en volksvertegenwoordiging!

Nog een punt van dit gedeelte der brochure wenschen wij te releveeren waar de Schrijver zegt: »waren wij machtiger, dan ware de zaak van een ander standpunt te bezien” (bladz. 12).

Wij hebben getracht aan te toonen dat het te Helder *niet* alléén op de havenverdediging aankomt; kon de vijand, met niet te zware opofferingen, die haven binnenloopen, dan zou hij dat doen omdat het landen van troepen en materieel voor een aanval op Amsterdam daar *zeer gemakkelijk* zou gaan, en het zich meester maken van de kustbatterijen en daardoor isoleeren van het fort op de Harssens voor hem ook niet zonder opofferingen zal plaats hebben; maar thans, nu het fort op de Harssens bestaat, zal hij de isoleering van dat fort trachten te bewerkstelligen en gelukt hem dit dan kan hij, hoewel dan veel minder gemakkelijk, ook troepen en materieel landen om later toch meester van de haven te worden.

Te erkennen dat als wij machtiger waren de zaak van een ander standpunt ware te bezien, dat wil hier zeggen dat wij in dat geval de Marine wel in de diepe Heldersche zeegaten strijd zouden willen zien voeren, mag toch in den mond van hem die zegt »dat de eischen *verbieden* schepen en zeelieden aan den Helder op te offeren zonder daaraan geëvenredigd nut (bladz. 15), minstens vreemd genoemd worden, óf als een erkenning worden aangemerkt dat onze verdediging dáár zonder marine te zwak zal zijn; maar in ieder geval ligt er in opgesloten dat het vraagstuk dáár geheel beheerscht wordt door de financieele en personeele quaestie, welke laatste zich grootendeels in de eerste oplost; en nu beweren wij dat met de middelen die ons thans ten dienste staan, die quaestie voor Nederland nog lang niet onoplosbaar is geworden.

Maar denkt het rijke Nederland er anders over en wil het de gewenschte verdedigbaarheid op andere punten verkrijgen door de verdedigbaarheid van het belangrijke strategische punt Helder nog meer te verzwakken dan zouden wij ons alleen geluk kunnen wenschen met niet de eerste te zijn geweest die tot dien maatregel hadden aangespoord, overtuigd als wij zijn dat het hier nog geldt: *Where there is a will, there is a way*” en dat in den oorlog niet geëischt mag worden dat men van iederen te nemen maatregel vooraf bepale welk nut, geëvenredigd aan de opofferingen, in materielen zin verwacht kan worden.

Toen VAN SPEIJK zich verdedigde door met zijn kanonneerboot in de lucht

te vliegen, berekende ook hij niet vooraf de materiële gevolgen en deed zijn land meer dienst dan wanneer hij vermeend had dat het *in den oorlog* verboden was zijn schip en eenige zeelieden op te offeren zonder daaraan geëvenredigd nut!

Gaan wij thans over tot het 2de gedeelte der brochure:

De Rijkswerven.

Nadat in Juli 1883 bij Koninklijk Besluit een commissie was benoemd om den Minister van Marine voor te lichten in hoeverre, bij een reorganisatie van het beheer van 's Rijkswerven, in verband met de nieuwe en nog in wording zijnde waterwegen in ons land, vereenvoudiging en bezuiniging zou zijn tot stand te brengen, heeft de Luit. Kol. der genie GILSBERTI HODENPIJL in *De Militaire Spectator* 1885, n°. 5, 6 en 7 van het rapport der commissie een critiek geleverd waarin, onder meer, het behoud der Rijkswerven als inrichtingen tot aanbouw en reparatie van marine-materieel wordt bestreden. Hoewel dezelfde schrijver in *De Militaire Spectator* 1884, n°. 11 had aanbevolen om aan de Noordzijde van het IJ een *oorlogswerf* aan te leggen waar aanbouw (en dus ook reparatie) en uitrusting geheel van elkaar gescheiden konden worden, moet men toch aannemen dat hier bedoeld werd die oorlogswerf niet met aanbouw (en reparatie) te belasten nu de Heer G. H., in de thans door ons besproken brochure, (bladz. 18) weer zegt dat de Rijkswerven, met overlating van alle herstellingen en allen nieuwen aanbouw voor de vloot aan particulieren, hoe eer hoe beter moeten plaats maken voor twee *marine-arsenalen* t. w. één te Amsterdam benoorden het IJ en één aan de Maas bij Rotterdam. De argumenten, in vorige geschriften door den Heer G. H. tegen de Rijkswerven gebruikt, moeten wij hier achterwege laten; thans wordt vóór de oprichting der twee marine-arsenalen aangevoerd dat een Ned. eskader, in de nabijheid der Heldersche zeegaten of in het Goereesche gat, na een gevecht er niet op zou mogen rekenen de geleden schade te kunnen herstellen op de Rijkswerven te Nieuwediep of Hellevoetsluis, en die werven dus *doelloos* zijn geworden voor oorlogsgebruik.

Voorzeker, de strategische ligging dier beide werven is, na de verbeteringen in het scheepsgeschut, zeer slecht geworden, en thans, onder vijandelijk vuur, dáár herstellingen van geleden schade aan onze groote oorlogschepen te laten verrichten is niet wel doenbaar, maar *zulke* schepen die zich, wegens geleden schade in het gevecht, aan den strijd zouden moeten onttrekken en voor *herstelling* naar *die* werven zouden moeten gaan, zouden zich dan, zonder bezwaar, ook iets verder kunnen begeven en te Amsterdam of Rotterdam hulp zoeken bij de particuliere industrie, die juist in tijd van oorlog de handen ruim zal hebben.

Dit is, naar onze meening, nog geen geldige reden om voor de talrijk voorkomende herstellingen *in vredetijd* ook onvoorwaardelijk op de particuliere

industrie te rekenen, iets dat tot ongewenscht oponthoud en dikwijls groote kosten aanleiding kan geven; maar aangenomen dat men de onveilig liggende werven van Nieuwediep en Hellevoetsluis, in oorlogstijd voor reparatie-werven ongeschikt, niet voor reparatiën in vreedestijd wenscht in te richten dan is dit toch geen reden om zooals de Schrijver zegt, (bladz. 18) *de* Rijkswerven plaats te doen maken voor twee marine-arsenalen, en dus ook de werf te Amsterdam als werf op te doeken. Eén rijkswerf, waar die herstellingen kunnen plaats hebben, zal steeds noodig zijn; het geval kan zich immers voordoen dat de particuliere industrie niet kan of, onder bedongen voorwaarden, niet wil helpen en daarop *moet* de oorlogsmarine bedacht zijn en daarvoor althans moet één Rijkswerf te Amsterdam blijven bestaan die dan, zoowel in oorlog als in vreedestijd, zeker en veilig hulp kan verleen.

Maar als de marine de stelling Helder niet kan loslaten en de vloot, hoofdzakelijk bestaande uit zeewaardige torpedobooten, daar aan de verdediging een werkzaam deel moet nemen, dan blijft den Helder voor die vloot de operatie-basis waar de schepen moeten kunnen kolen laden en munitie aanvullen, maar waar ook *die vaartuigen* enkele kleine herstellingen dadelijk zullen moeten kunnen verrichten, terwijl het noodig zal zijn dat de 1ste reserve *dáár* voor oogenblikkelijke indienststelling gereed ligt. Al het overige is ongetwijfeld beter te Amsterdam en de vraag doet zich dan voor of te Nieuwediep de dan nog vereischt wordende werkzaamheden in oorlogstijd niet, meer dan thans het geval is, aan het vijandelijke vuur zouden kunnen worden onttrokken. De dan op die werf vrij vallende ruimte zou ten meesten bate van het Rijk kunnen worden aangewend b.v. door zooals de Heer G. zegt: *dáár* te vereenigen wat op de opleiding betrekking heeft.

Voor de werf te Hellevoetsluis geldt in zekeren zin hetgeen voor die te Nieuwediep is gezegd. Veilig en voordeelig kan men daar van de bestaande ruimte gebruik blijven maken om de schepen, die reeds dadelijk bij oorlogsgevaar in dienst moeten komen, op te leggen; *veilig* omdat die schepen toch dadelijk met hun geheele inventaris in dienst komen en de vijand dus, zoo hij iets vernielt, slechts ledige magazijnen vernielt, *voordeelig* omdat het werfterrein, dat het Rijk nu eenmaal in bezit heeft, weinig baten zou afwerpen als de marine het geheel verliet.

Aan de schepen der 2de klasse reserve zou echter een veiliger ligplaats bij Feijenoord verschaft kunnen worden, hoewel men zal moeten erkennen dat dit *hier* als voorzichtigheidsmaatregel overdreven kan genoemd worden, want is de vijand in het Goereesche gat zóó dicht genaderd dat de werf te Hellevoetsluis binnen het bereik van zijn geschut is, dan zal men daar de geheele voor het zuidelijk frontier disponibele vloot, wel in dienst hebben. Maar veel is er vóór te zeggen om alle reparatiën aan schepen van dit eskader te Feijenoord te doen plaats vinden, door de particuliere industrie, want geen andere gelegenheid is zóó nabij en voor aanvulling van kolen en

munitie kan de Tien Gemeten worden gebruikt, terwijl men ook daár in oorlogstijd desnoods kleine herstellingen onder eigen beheer kan verrichten.

Op bladz. 18 zegt de Heer G. H. dat een ander niet minder beteekenend nadeel der Rijkswerven is gelegen in den invloed dien zij op de samenstelling der zeemacht uitoefenen. Als men de vraag die de schrijver, in verband daarmede, wenscht gedaan te hebben (bladz. 19) »of het nooit voorgekomen is dat de werven niet bouwden *ten behoeve der marine* maar dat de marine zich zekeren aanbouw zou moeten *getroosten* ten behoeve van de werven” met ja zou moeten beantwoorden dan is dit, naar onze meening, volstrekt geen argument tegen Rijkswerven maar alleen vóór een schromelijk misbruik dat van alles, maar zeker van alle Rijksinstellingen kan gemaakt worden.

Het belangrijke vraagstuk der Rijkswerven is met dit alles niet opgelost, maar ongetwijfeld door de beschouwingen van den Heer GIJSBERTI HODENPIJL tot grooter klaarheid gekomen. Wat omtrent die werven eenmaal moge beslist worden, overweging verdient het in hooge mate wat die Schrijver (bladz. 17) zegt over het werkliedenpersoneel aan die Rijksinstellingen: »Bestond het personeel dat voor bewaking en conservatie moet dienen uit de schepelingen, konstabels, machinisten enz. der vloot die, ofschoon nog niet rijp voor pensioen, voor den dienst ter zee minder geschikt zijn geworden, dan had men voor die lieden een hun passenden werkkring en behield tevens een soort van reserve voor oorlogstijd, welke op vaartuigen voor binnenlandsche verdediging of op uitleggers ter verdediging van accessen en inundatiën, goede diensten zou kunnen bewijzen.” Een militair werkpersoneel zou ook naar onze meening aanbeveling verdienen, doch wat de bovenbedoelde schepelingen betreft zou men hoogst voorzichtig moeten zijn om van de werf geen oudmannenhuis te maken.

Alvorens iets omtrent de Rijkswerven te beslissen, is het noodig dat men tot beslissing kome welke taak bij de landsverdediging aan de marine zal worden opgedragen en welk materieel op de verschillende vaarwaters zal worden gebruikt oogenblikkelijk bij oorlogsgevaar en welk materieel als 2de reserve moet gereed blijven.

Eenvormigheid en vereenvoudiging moet in alles het streven zijn en, daar verdediging het hoofddoel is, kan men daar te eerder toe geraken als men door de woorden *Strijd op diep water* niet verstaat een strijd van groote kostbare schepen maar een strijd van een klein doch vrijheidslievend volk met middelen die zijne financieele en personeele krachten, bij een zuinig beheer, nog niet te boven zullen gaan.

En hiermede stappen wij van de »marine in Nederland” der brochure van den Heer GIJSBERTI HODENPIJL af om met dien schrijver onzen blik te wenden naar het Zuid-Oosten van Azië, naar onze Oost-Indische bezittingen.

2°. DE MARINE IN INDIË.

(Gouverner c'est prévoir.)

Men heeft wel eens beweerd dat ieder, die eenigen tijd in Indië geweest is, zich dáár zoo 'n beetje specialiteit gevoelt op elk gebied; er is van die bewering wel iets aan! Hoort men in Nederland veelal de van bescheidenheid getuigende verzekering dat men hier of daar minder in thuis is omdat het geheel buiten iemands dagelijkschen werkkring ligt, in Indië hoort men die bewering zelden; het is als of het klimaat die bescheidenheid verdampt; ieder weet dáár over alles mee te praten en binnenlandsch bestuur, waterstaat, cultures, zijn zoowel gemeen goed van den militair als legerorganisatie, militaire expeditiën en marine-aangelegenheden tot de competentie van den burgerambtenaar of particulier schijnen te behooren. Voor het gezellig verkeer is dit veel waard, maar men zou verkeerd doen als men, als regel, aan de geuite meeningen zeer groote waarde hechtte, hoewel het niet valt te ontkennen dat in Indië, veel meer dan in Nederland, tal van personen gevonden worden die zich ernstig bezighouden met ook buiten hun specialen werkkring liggende onderdeelen der publieke zaak. Men ziet daar, niet zelden, ambtenaren van het B. B. bruggen en woningen bouwen en menige burgerborst versierd met de Militaire Willemsorde, terwijl menig militair op uitstekende wijze de betrekking vervult van Controleur, Resident of zelfs van Gouverneur. Dat dan ook militaire officieren zich daar, meer dan elders, nog met de buiten hun speciaal vak liggende *militaire* zaken bezighouden is niets vreemds: infanterie-officieren voeren daar niet zelden geniewerken uit, terwijl de genie-officier soms aan het hoofd staat van de afdeling aan het departement van oorlog waar al de zaken der *infanterie* worden behandeld; en zoo zijn ook de officieren der landmacht in Indië allen, in meerdere of mindere mate, bekend met de eischen die de omstandigheden dáár aan de marine stellen. Dat echter van de hand van den genie-officier die nimmer in Indië is geweest, een brochure verschijnt waarin op zoo kundige wijze, klaar en duidelijk denkbeelden omtrent den werkkring der marine in Indië worden uitéengezet, bewijst voor meer dan gewoon talent en studie, doch bewijst tevens voor groote belangstelling in een wapen dat den Schrijver onbekend is.

Het eerst behandelt de Heer G. H. daarbij:

Den strijd tegen den Inlander.

Wie de kaart onzer Oost-Indische bezittingen opslaat en bedenkt dat het daarop voorkomende kleine eilandje Timor zoo ongeveer de oppervlakte beslaat van geheel Nederland, dat is $\pm 600 \square$ GM., terwijl de geheele oppervlakte land, 30 duizend $\square$ GM., verdeeld in tal van groote en kleine eilanden,

een ruimte inneemt van 150 duizend □ GM., en bewoond wordt door een 20 millioen inwoners van zeer verschillend, doch allen meer of minder onbeschaafd ras met uiteenlopende talen, zeden en gewoonten, moet tot de overtuiging komen dat voor Nederland met zijn 4 millioen inwoners de taak, om op dien grooten afstand de rol van overheerscher behoorlijk te vervullen, niet gemakkelijk is. En die taak wordt steeds moeilijker nu die inlanders, door den buitenkant der Europeesche beschaving te ondervinden, tot een halve of kwart beschaving worden bekeerd die hen steeds moeilijker te regeeren maakt.

Te recht begint dan ook de Heer G. H. met te zeggen dat onze taak in die gewesten zóó veel omvattend en onze krachten zóó beperkt zijn dat er niets mag worden opgeofferd aan het niet strikt noodzakelijke; het niet volstrekt noodige moet worden opgeofferd aan het onmisbare.

Doch zeer juist laat de Schrijver daar op volgen: »de quaestie komt er dus op neer te weten wat door het onmisbare is te verstaan?»

Hoe kan men tot een antwoord op deze vraag komen? Redeneerderwijs, door het verleden met het heden en de vermoedelijke toekomst in verband te brengen, daarbij niets te verwaarloozen en op alle omstandigheden het volle licht te laten schijnen; dan nog verwachte men geen oplossing als van een wiskunstig vraagstuk, doch een bij benadering die leiden kan tot het beoogde doel.

Vóór alles moet het gezag tegenover de inlandsche bevolking worden gehandhaafd en aanhoudend is hiertoe de hulp, de steun van de gewapende macht noodig, nu eens meer dan eens minder. Immers wij zijn daar ginds de overheerschers en ons gezag berust *hoofdzake lijk* (wij cursiveeren) op de kracht onzer wapenen (bl. 21).

Was dit waar, dan zou ons gezag voortdurend achteruitgaan want door belangstellende kooplieden van beschaafde natiën worden thans overal in den archipel aan de inlanders Europeesche wapenen geleverd, zoodat de kracht der onze in betrekkelijken zin vermindert.

Meer dan op de kracht onzer wapenen berust ons gezag op een billijk en verstandig bestuur in verband met een groote mate van tact en overleg tegenover den altijd min of meer wantrouwenden inlander, waarbij vooral tegenover de Hoofden de grootste voorzichtigheid moet worden betracht; die Nederlandsche diplomatie in Indië heeft meer succes gehad dan de achterlanders, en waar de kracht onzer wapenen die diplomatie moest ter hulp komen, was het bij wijlen juist de schuld eener verkeerde staatkunde.

Hoe dit zij, hulp en steun der gewapende macht moet in Indië af en toe worden ingeroepen en de voortdurende aanwezigheid van die macht is noodzakelijk om den inlander te overtuigen dat het gezag, zoo noodig, dadelijk de hulp van den sterken arm *kan* inroepen. Dat hier of daar in den archipel in lange jaren krachtsontwikkeling van onze zijde niet noodig was, zal wel niemand zekerheid geven dat die dáár ook voortaan nimmer meer noodig

zou kunnen zijn, en wat dan het beste middel zal wezen dat tot hulp zal moeten worden aangewend hangt van de omstandigheden af. De Heer G. H. echter zegt: »*Het leger*; de zeemacht is hiertoe slechts in de *tweede* plaats geschikt, want zoodra de tegenstand eenigszins ernstig wordt, heeft men soldaten noodig en kan men niet met oorlogschepen volstaan. De marine gaf in de oorlogen tegen den inlander nooit den doorslag, wél het leger; het leger is dus in alle opzichten nummer één.»

Wij zijn overtuigd dat de marine die eer gaarne aan de landmacht geeft; het was in bijna alle oorlogen het geval — alleen moeten wij opmerken dat het minder juist is om te spreken van eerste en tweede plaats; de marine komt in Indië en overal waar zij, met de landmacht vereenigd, strijd voert in een andere plaats; Bali, Boni, Bandjermasin, Reteh, Djambi, Atjeh, het zijn alle namen die zulks getuigen en op al die plaatsen streed de marine niet in het tweede gelid maar in een ander gelid, en daarom is het moeilijk verklaarbaar welke verhouding de Schrijver eigenlijk wil dat er zal bestaan tusschen het Indische leger en de voor den dienst tegen den inlander bestemde vloot (bladz. 21).

Men is in Indië ook volstrekt niet altijd zeker hoeveel troepen men, bij iedere voorkomende gelegenheid, naar bedreigde punten op een der eilanden moet zenden en niet zelden waren in zulke gevallen de landingsdivisiën der marineschepen, die reeds als zoodanig goede diensten bewezen en niet door civiele vaartuigen hadden kunnen vervangen worden, een welkome versterking die men anders niet dan met groot oponthoud en groote kosten had kunnen verkrijgen.

Waar in Indië het leger niet dadelijk kon optreden heeft in menig geval de marine goede diensten bewezen; maar ons is geen enkel geval bekend dat het leger marinediensten heeft verricht.

Is het leger in Indië te zwak, en wij twijfelen daar thans geen oogenblik aan, men versterke het, maar dit zal in Indië toch niet beletten dat er gevallen zullen voorkomen dat men dadelijke hulp noodig heeft van de schepen die de troepen hebben overgevoerd en die hulp is alléén van oorlogschepen te wachten; maar al behoefde nooit een enkele marine-landings-divisie meer tot hulp der landmacht in te vallen, dan is dit op zichzelf nog geen reden om een enkel oorlogschip dáár minder noodig te keuren.

De eischen van het oorlogschip brengen voor ieder type een zeker vastgestelde bemanning mede die bij de verschillende natiën elkaar in getalsterkte weinig ontloopen. Voor de oorlogschepen in Indië, bestemd voor den strijd tegen den inlander, zijn deze eischen dat *tegelijk* het schip kan worden bestuurd, de batterij worden bediend en de gewapende sloepen worden bemand terwijl dan nog een kleine reserve overblijft. De diensten welke die schepen hebben te verrichten zijn: meestentijds in verbinding met de landmacht handelend optreden tegen versterkte stellingen of kampongs aan de kusten

of aan de oevers der rivieren, blokkeeren van kusten of baaien, actief optreden tegen zeeroovers, het verleenen van oogenblikkelijke militaire hulp aan de kusten en enkele malen aan meer van de kust verwijderde plaatsen waar zelfs bij het meest voltallige leger die hulp van de landmacht onmogelijk zoo spoedig zou kunnen worden verkregen en eindelijk het maken van militaire vertooning om en bij die duizenden van eilanden waardoor veel kwaad wordt vóórkomen, waardoor zee- en strandroof worden tegengegaan en wij, zonder er onze vlag geplant te hebben, onze souvereiniteitsrechten wenschen en kunnen doen eerbiedigen. Het gaat met deze bezoeken der oorlogschepen als met het behouden van zoovele militaire posten aan den wal, die ook niet altijd, ja soms nooit actief behoeven op te treden maar daarom toch zoo noodig worden geacht dat zij niet kunnen worden opgeheven of door politieambtenaren kunnen worden vervangen. En nu de eischen alweer door deze diensten aan dat oorlogschip zelf gesteld, zijn: matige diepgang, behoorlijke vaart, geen te zwaar artilleristisch vermogen en naar het klimaat eenigszins ingericht logies voor de bemanning.

Wij zullen de geschiedenis dezer zoogenaamd Ind. militaire marine niet ophalen; genoeg dat, in den laatsten tijd vooral, het nut dier schepen in Indië betwijfeld wordt en aan die zijde schaaft zich ook de Heer G. H. die zegt: »er moet worden hervormd, als 't kan tevens worden vereenvoudigd en bezuinigd. Doch hoe?» (bladz. 21).

Vragen wij eerst waarom? Vereenvoudigen en bezuinigen is altijd goed, maar dat (o. a.) tegenover den inlander thans, dikwerf voor ondergeschikte doeleinden schepen worden gebezigd die door hun bewapening en bemanning veel krachtiger zijn dan voor die bestemming wordt vereischt (bladz. 21) is een minder juist argument vóór hervorming dan wel vóór het tegengaan van misbruik dat zeer zeker ook zal kunnen vóórkomen als in Indië, zooals de Schrijver wenscht, de vlag overal zal vertoond worden door schepen van groot charter. Doch gaan wij aan de hand van den Heer G. H. het »waarom» en het »hoe» geleidelijk na.

Wij hebben in Indië drieërlei soort van marine: het auxiliair eskader, de bovenbedoelde Ind. mil. marine en de Gouvernements-marine; het eerste dient voor den strijd tegen een Europeeschen vijand, het tweede tegen den inlander en het laatste voor huishoudelijke en politie-diensten. In een tijd nu dat het, (zooals de Schrijver zegt bladz. 21) wegens gemis aan personeel niet mogelijk is in de maritieme verdediging van het moederland te voorzien, moeten wij nagaan of op de diensten van die drie marines niet te bezuinigen valt.

Het auxiliair eskader is echter noodzakelijk; het vormt een der voorname banden tusschen de O.-I. Koloniën en het moederland en belet dat men daar *à la merci* is van elke mogendheid die ons daar ginds met een paar oorlogschepen de wet zou willen voorschrijven. (Bladz. 22.)

Die sterke band tusschen Koloniën en moederland, door het auxiliair eskader daargesteld, bestaat hoofdzakelijk daarin dat Nederland het *geheele*

auxilaire eskader betaalt; overigens komt het ons voor dat, wanneer er geen gewichtiger redenen voor een onverbreekbaren band tusschen moederland en Koloniën bestonden, het auxilair eskader inderdaad het breken van den band niet zou tegengaan; meer noodzakelijk is het auxilair eskader voor het in de tweede plaats genoemde doel; zelfs China en Australië moeten daarbij tegenwoordig niet uit het oog verloren worden en daarom zijn wij het geheel met den Schrijver eens: hierop kan niet bezuinigd worden.

Evenmin op de Gouvernements-marine daar deze niet anders dan *civiel* personeel heeft; hierdoor zou de oorlogsvloot niet worden gebaat. (Bladz. 23.)

Aldus op de Ind. mil. marine! »Er valt dus (zegt de Schr. op bladz. 23) wanneer er, *om tot een degelijke organisatie te komen*, (wij cursiveeren) moet worden ingekrompen, niet anders te bezuinigen dan op de *Indische militaire marine*.» Dat wij *niet anders* tot een degelijke organisatie kunnen komen, dit cardinale punt in het gansche betoog over de marine in Indië, geven wij juist niet zoo gereedelijk toe. Het in het leven roepen eener marine-reserve in Nederland, het beter oefenen onzer zeemiliciens zijn daartoe *ook* aangewezen middelen, welker bespreking hier ons te ver zou voeren; oecomischer is het gewis om iets af te schaffen dan iets in het leven te roepen en daar zuinigheid gebiedend noodzakelijk is geworden, gaan wij in het onderzoek met den Schrijver mee of die bezuiniging mogelijk is.

De schepen der Ind. mil. marine zijn in hoofdzaak verdeeld over de verschillende stations; beperking van dien stationsdienst brengt alzoo de gewenschte bezuiniging mede, en na een nauwgezet onderzoek van hetgeen door die stationsschepen in een tienjarig tijdvak (1875—1885) werkelijk is verricht, komt de Heer G. H. tot de conclusie dat die beperking mogelijk is. De resultaten van dát onderzoek zijn neergelegd in een uit de Kol. verslagen getrokken overzicht dat als bijlage aan de brochure is toegevoegd, *doch waarbij de diensten op Atjeh en de Javakusten buiten beschouwing zijn gelaten*, (wij cursiveeren) »die van Atjeh als zijnde van geheel plaatselijken aard en betrekking hebbende op een omvangrijken oorlog» (bladz. 26). Het is inderdaad of men het over heel iets anders had dan juist over oorlogvoeren; alle oorlogen in Indië waarvoor militaire marine vereischt wordt, zijn tot nog toe van plaatselijken aard geweest, al werd niet altijd, zooals op Atjeh, vereischt dat een kustlijn van ruim 100 GM. door de marine moest worden bespied nu reeds gedurende 14 jaren. Die oorlog moge van omvangrijken, plaatselijken aard zijn, hij is niet meer van tijdelijken aard en mag dus evenmin als voor het leger, voor de marine buiten rekening gelaten worden.

Volgens dat overzicht komt nu de Heer G. H. tot de conclusie dat »behoudens één enkelen oorlogsbodem in de Lucia-baai en een paar bodems in de Molukken, elke verdere stationeering overbodig schijnt» (bladz. 28) omdat in de diensten, die in die 10 jaren op de andere stations voorkwamen en door de marine werden verricht, even goed op andere wijze te voorzien zou zijn geweest (bladz. 26, 27 en 28) terwijl de oorlogshandelingen, die veelal

hebben bestaan in het bombardeeren van kampongs, ook en zelfs nog veel krachtiger door *schepen van een rondreizend smaldeel* (wij cursiveeren) kunnen geschieden (bladz. 29).

Dat de schepen der Ind. Mil. marine in die 10 jaren weinig bepaalde oorlogsdiensten verrichtten (als men Atjeh buiten rekening laat) is, wij hebben er reeds op gewezen, naar onze meening, geen argument om hunne aanwezigheid onnoodig te verklaren en dat zij onder die omstandigheden tevens gebruikt werden voor tal van andere — die met oorlogsdiensten nauw verband houden, zooals sleep- en transportdiensten ja zelfs enkele malen, bij gebrek aan Gouvernements-marine, voor diensten van meer huishoudelijken aard die echter dáár, in dien specialen, gansch exceptioneelen toestand waarin wij daar verkeerden (bladz. 20) dikwijls lang niet onvoordeelig met machtsvertoon gepaard kunnen gaan, — dit is voor ons geen bewijs dat die mil. marine gemist kan worden op de stations maar wél dat het Gouvernement, ten meesten bate voor het land, van die schepen, die daar bij voorkomende gevallen noodig zijn, een druk en nuttig gebruik maakt. Maar, zegt de Heer G. H., die schepen *zijn* daar bij voorkomende gevallen niet noodig want de *oorlogsdiensten* kunnen door schepen van een rondreizend smaldeel worden verricht, terwijl »niets zoo zeer strekt om ontzag te wekken en ons gezag te bevestigen dan de vertooning van de vlag door schepen van groot charter” (bladz. 59). Onze overleden vriend GOBÉE haalt, met de noodige scherpte die het onderwerp eischte, op bladz. 132 zijner »Brieven over Marine en Kustverdediging” een gedeelte aan van een rapport over één onzer schepen van groot charter, waarin te lezen staat: »Het vertoonen van de vlag met een schip van zulk een charter heeft blijkbaar op de Atjeesche hoofden een goeden indruk gemaakt. (Helaas hoe weinig vruchten plukken wij tot nu toe van dien indruk.)”

C'est comme ça qu'on écrit l'histoire in officieele verslagen, die de Heer G. H. als de onpartijdigste en zuiverste bron beschouwt die te vinden is (bladz. 26).

En welken indruk zal een schip van groot charter maken op de inlanders van die eilanden waar het zeer ver uit den wal moet blijven? Maar behalve dat die schepen van het rondreizend smaldeel op vele plaatsen in het geheel niet kunnen komen door hun diepgang, zullen zij op iedere plaats hoogst zeldzaam een verschijning kunnen maken. Men stelle zich voor een oppervlakte eilanden en eilandjes van 30 duizend □ G. M. verdeeld over 150 duizend □ G. M. rond te reizen met één smaldeel, hoeveel tijd zal dan iedere plaats van den indruk verschoond blijven, met slechts één schip in reserve en onvoorziene omstandigheden nog niet medegerekend!

En als het in 1886 nog waar is wat de Heer JANSEN in 1858 schreef: »dat de kleine vaartuigen die tegenwoordig geïsoleerd op de kusten der eilanden gestationneerd zijn, zelfs aanleiding geven om ons klein te achten”, wat zal men daar dan wel van ons denken als zij ons door de stenga

compagni, dat is het woord waarmede zij de Gouvernements-marine aanduiden en stenga beteekent: »half" vertegenwoordigd zien óf als zij ons in het geheel niet meer zien? of zouden wij, evenals de Keizer van China ons prestige het beste denken te bewaren door ons zoo min mogelijk te vertoonen?

En is de politieke toestand in Indië zóó rooskleurig, is de hemel zóó onbewolkt dat wij juist thans woorden, die misschien in 1858 zeer schoon klonken, op 1886 kunnen toepassen en dat wij juist thans aan reorganiseerende proeven ons mogen wagen die in die eilandengroep uitloopen op inkrimping onzer maritieme macht tegenover den inlander?

Atjeh, Tenom, Nisero, Djambi, Oostkust Sumatra, zijn namen die in den allerlaatsten tijd te denken geven en als eenmaal weer het telegram uit Indië komt: »zendt krachtige zeemacht naar hier" dan hebben wij in Nederland niet veel en dan zou het kunnen blijken, dat wij met ons rondreizend smaldeel in Indië nog verder van de wijs raakten, daar dit dan in jaren wel niet eens zou kunnen rondreizen.

Uit het verleden en juist uit *dit* verleden is alleszins leering te trekken, maar niet wanneer men alleen rekening houdt met die plaatsen waar het verleden voor de marine weinig of geen oorlogsbezigheden opleverde en *Atjeh buiten rekening laat*. Dit mag men te minder omdat het vooral Atjeh is dat ons prestige een geweldigen knak heeft toegebracht en daardoor mag men, juist *door* Atjeh, niet meer alleen met het verleden, maar moet men zeer beslist thans ook met de toekomst rekening houden en zich ernstig afvragen of het vraagstuk van het marine-personeel in Nederland zijne oplossing mag vinden in het inkrimpen der mil. marine in Indië.

Zonder compensatie is, ook zelfs de Heer G. H. daar niet vóór, althans op bladz. 34 en 35 leest men: »Toch beseffen wij volkomen dat het wenschelijk zou wezen wanneer er voor 't gemis van de gestationneerde schepen eenige compensatie kon gevonden worden en in ieder geval dat het raadzaam zou zijn wanneer de gelegenheid om berichten in den archipel over te brengen, kon worden uitgebreid."

Het eerste gedeelte van die compensatie wenscht de Schrijver te doen strekken ten bate van het te zwakke Indische leger! De zaak is te ernstig anders zou men geneigd zijn te denken aan het gezegde: lood om oud ijzer! »De matrozen die er te veel zijn moeten vervangen worden door soldaten die er te weinig zijn en *die soldaten moeten op elk gewild oogenblik ter plaatse kunnen gebracht worden waar men anders over matrozen zou kunnen beschikken* (bladz. 35) (*wij cursiveeren*)."

Wij laten hier de financieële gevolgen van zulk een compensatie maar rusten; de Heer G. H. zegt zelf van de gelegenheid om berichten over te brengen »in 't ergste geval is het bloot een geldquaestie" en wij mogen er wel bijvoegen dat de gelegenheid *om op elk gewild oogenblik* soldaten over te brengen dan zeer zeker een geldquaestie is; het Gouvernement weet hier

alles van daar het voor een schip per dag op Atjeh duizend gulden betaalde; maar zoo losjes weg over: »bloot een geldquaestie” te lezen in een geschrift dat eigenlijk voor een groot gedeelte op een geldquaestie gegrond is, zie dat beneemt haast den moed om met verdere bespreking voort te gaan!

De soldaten die de Heer G. H. zoekt vindt hij gereedelijk in een deel van het korps Mariniers, en wenscht door toevoeging van compagnieën Inlandsche troepen daarvan in Indië een sterk bataljon Mariniers te vormen dat steeds mobiel kan wezen, dat tot bezetting van Soerabaia zou kunnen dienen en in ernstige gevallen oogenblikkelijk troepen zou kunnen leveren om naar die punten, waar ontwikkeling van militaire macht wordt vereischt, te worden overgebracht (bladz. 36).

Welnu! hoe goede diensten dat korps Mariniers op Atjeh gedaan heeft en, als het ergens noodig is, weer zal doen, als er volgens de wenschen van den Schrijver een soort Indische brigade van gemaakt wordt dan veranderen alle elementen die het korps maken tot wat de Heer G. H. thans noemt: »dit schoone korps” en wij zijn overtuigd dat dan ook het korps Mariniers als *zoodanig* spoedig zou opgehouden hebben te bestaan. De Mariniers behooren oorspronkelijk tot hetzelfde ras als waaruit wij, wat de Hollanders betreft, ons Indische leger betrekken; het zijn alleen de omstandigheden die hen tot dienstnemen aansporen en tot Mariniers maken. Verander die omstandigheden en gij krijgt: Kolonialen! dat wil zeggen: gij hebt dezelfde moeite als thans om Nederlandsche soldaten voor Indië te krijgen.

Maar zonder compensatie heeft de Regeering besloten met *bepaalde* stationeering voorloopig een proef te nemen. Wij ontkennen geenszins dat voor hen die moeten handelen, een beslissing in radicalen zin hoogst moeilijk is en herinneren ons dienaangaande de woorden van den Minister-President: »Het is geheel wat anders of men in de studeerkamer een zaak overweegt en vóórstaat, of iets uitvoert met den grooten druk en de enorme verantwoordelijkheid die op den Ministers rust.” Hieruit is toch een proef met *bepaalde* stationeering zeer goed te verklaren; het is voor de Regeering, in weerwil van den drang uitgeoefend door theoretische vertoogen in de studeerkamer opgemaakt, nog volstrekt geen uitgemaakte zaak of en tot hoe ver die Ind. mil. marine kan worden ingekrompen. Maar mocht de nu te nemen proef aanvankelijk schijnbaar geen slechte resultaten opleveren en men daarom tot opheffen der stations in Indië overgaan dan is het te hopen dat de compensatie van den Heer G. H. in zoo verre gevonden is, dat het nu reeds te zwakke Indische leger ruim versterkt zij met soldaten.

Hoe die dan het best naar de verschillende punten van den archipel, waar zij mochten noodig zijn, over te brengen, deze vraag brengt den Schrijver op *de pakketvaart*.

(Wordt vervolgd.)

Militaire Sprokkelingen.

Het kost waarlijk verbeeldingskracht, om zich in deze sombere stormachtige dagen te verplaatsen in den tijd en in de omgeving, waarover mijn laatste brieven spraken. In plaats van de dagen vol afwisseling, van telkens nieuwe indrukken, van warmte en licht, en frissche gezonde beweging, nu de lange militaire winterslaap, met zijn wetenschappelijke vereenigingen in donkere kwalijk riekende kazernelokalen; zijn niet uitrukken wegens het hondenweër, en dus zijn eindelooze theoriën. En voor afwisseling de schrijftafel en wat militaire cancons uit de Societeit.

Het zal mij moeite kosten, *Spectator*, in mijn toon niet mede op te gaan in de nevelachtige grauwe tint, die alles omgeeft, en die alleen inspiraties geeft tot boosmaken, tot heftig worden over grieven, tot zwartgallig pruttelen, en je weet, daaraan doe ik niet gaarne mede. Opgepast dus dat wij niet in die richting vervallen; en laat ik daarom maar trachten den draad van ons laatste gesprek weer op te vatten. Nog zit ik de kruiden in mijn sprokkelmand bijeengegaard te ziften, het kaf van het koren te scheiden, om mijzelven goed rekenschap te geven van de beteekenis van hetgeen ik zag, vóór ik mijn buit anderen durf aanbieden. De vreemde, die de groote manoeuvres van een leger bijwoont, wordt daarbij vrij wel in een chaos geplaatst, en zou tienvoudig werkende organen moeten bezitten, om zich een juiste en volledige voorstelling en verklaring te kunnen geven, van wat men hem te aanschouwen geeft.

Iederen dag kregen wij een algemeene onderstelling van de manoeuvre van den folgenden dag, en de daaruit voortvloeiende dispositie van den bevelhebber van het legerkorps; en verder niets. Geen enkele dispositie, geen enkel marschbevel van de commandanten van divisiën, brigaden en onderafdeelingen. De eenigste kaart, die ons verstrekt werd, was de gewone stafkaart (op 1:80.000), waarvan de schaal natuurlijk veel te klein was, tot beoordeeling van details, en die vooral van een zoo geaccidenteerd terrein, met zijn tallooze met struiken en kleine boschpartijen bezaaide heuvels, voor een algemeen overzicht weinig sprekend, vrij onduidelijk was.

Voeg daarbij dat wij, de vreemde officieren, steeds afgezonderd, bijeen ingekwartierd waren, gewoonlijk buiten den kring der kantonnementen, dus niet in een der hoofdkwartieren, zoodat wij, wat latere bespreking van hetgeen wij hadden bijgewoond betreft, bepaald waren tot onderlinge vergelijking onzer indrukken en tot de voorlichting der officieren met den dienst bij de vreemde missies belast, die al niet veel meer van de manoeuvre wisten dan wijzelf gezien hadden, en die daarenboven met de zorg voor onze kwartieren, met onze verzorging, het transport, enz. reeds de handen vol hadden; dat wij de critiek na de manoeuvres nooit bijwoonden; laat en tamelijk verhit in onze kwartieren aankwamen, en daar dan juist den tijd hadden, ons voor het diner gereed te maken; maar vooral denk daarbij dat wij op het terrein de manoeuvre gewoonlijk in vollen gang vonden, van den opmarsch uit de kantonnementen en de ontwikkeling tot het gevecht, meestal weinig of niets te zien kregen, en ge zult begrijpen, hoe men zich slechts tot groote algemeene opmerkingen moest bepalen, en daarbij nog zeer voorzichtig in zijn gevolgtrekkingen zijn moet.

Zie, *Spectator*, die ondervinding juist heeft mij versterkt in mijn wantrouwen omtrent de waarde van berichten van ooggetuigen. In zake een zoo gecompliceerd werk als een veldslag is, moet men al een zeer geoefend oog hebben om dat als betrouwbare getuige te erkennen; een oog dat verder ziet dan het waarneembare, dat uit het waargenomene weet af te leiden, hoe het niet waargenomene *moet* geweest zijn, om het aanschouwde resultaat op te leveren. Zulk een oog heeft alleen de militair van beroep, die over troepen gebruik veel gelezen heeft, dus goed voorbereid is.

En dan nog, de ooggetuige kan van een groote handeling, als een optreden van een geheel legerkorps, slechts een klein gedeelte overzien. Ik heb dikwerf mijn schouders opgehaald, als ik vooral na den oorlog van '70, al die brochures en zelfs soms werken die grootere pretentie hadden, te lezen kreeg, geschreven door de eenen of anderen Duitschen of Franschen luitenant, die als »ooggetuige» zijn critiek over een grooten veldslag gaf, gegrond op hetgeen hij van zijn nederig veldwachtplekje, of van zijn aandeel in een detailgevecht had overzien.

Maar daarom is er wel veel, zeer veel waar te nemen, vooral als men niet zich vruchteloos gaat inspannen, om *alles*: cijfers, verband van detailhandelingen, wijze van uitvoering in de kleine zaken, en bijzonderheden van evolutie te willen doorgronden. Zodoende ziet men niets. Er blijft voor een verstandige, vruchtdragende aanschouwing niet anders over, dan uit de waargenomen gevolgen in hun geheel, te besluiten tot oorzaken die daartoe onvermijdelijk hebben moeten leiden.

Wel is waar, gaven dikwerf groote gevechtspausen, vooral de eerste phase van een gevecht, als er nog een uur en meer verliep, vóórdat men den aanvaller zich duidelijk zag teekenen, in die oogenblikken waarin nog slechts verkenning en voorbereiding tot ongeduldig wachten dwongen, gelegenheid

eens naar een of ander punt der verdedigende positie te rijden, ja zelfs een kijkje te gaan nemen, naar de zijde van den aanvaller, doch ieder onzer zag spoedig in, dat de plaats waarheen men ons gezamenlijk, en volgens een voor ons gemaakt programma had geleid, ten slotte stellig nog de best gekozen was. Die plaats was doorgaans een of ander verheven punt in de verdedigende, door gemaskeerde troepen bezette positie; gewoonlijk dáár waar de beslissing zou moeten vallen. En al ware misschien een daarvan wegsliipen ook al een enkele maal nuttig geweest, om zich in het bijzonder van een of ander detail te overtuigen: dan nog gebod de bescheidenheid van die gelegenheid niet te veel gebruik te maken. Als men ergens bepaald uitgenoodigd is, gaat men in den regel zelden in de keuken of in de loopkamers kijken, tenzij de vrouw des huizes u daartoe aanmoedigt, hetgeen niet dikwijls het geval was.

Te ver uit elkander konden wij ook bezwaarlijk gaan, want ook voor ons was een bepaalde itinéraire gemaakt; waarbij de lunch, het afstijgen en wegzenden der paarden, terugkeer soms met den trein enz., het vereenigd blijven noodzakelijk maakten.

Maar wat groote zaken betreft wil ik u toch eenige mijner indrukken mededeelen, die naar mijne meening uw aandacht wel waard zijn.

1°. Vooreerst is het mij opgevallen, dat de Fransche manoeuvres door den Generalen Staf goed worden voorbereid; het oorlogsspel wordt goed opgezet. De onderstellingen waren altijd zeer eenvoudige, waarschijnlijke toestanden. Meestal was de hoofdgedachte een frontaanval, die niet meer dan een demonstratie worden mocht, verbonden met een omtrekking van een der vleugels. Een terrein als datgene waar wij manoeuvreerden, leverde tal van goed te verdedigen stellingen op. Die opvolgende heuvelrijen, wier voet gewoonlijk door een beek werd omzoomd, leveren veel duidelijker gemarkeerde positiën op, dan wij gewoonlijk in ons vlakke, bedekte terrein aantreffen, waar soms uren ver het karakter niet verandert, en geen bepaalde, groote, *samenhangende* afscheidingen zijn.

2°. De ingenomen stellingen van den verdediger waren steeds geringer in uitgebreidheid dan wij gemeenlijk bij onze groote manoeuvres zien. De verdediger, wiens fictieve sterkte meestal uit drie brigaden ieder van 6 bataljons, 1 regiment cavalerie van vier eskadrons en een afdeeling van vier batterijen bestond, heeft nooit een grootere frontlijn ingenomen dan die van 3½ à 5 KM. En die betrekkelijk kleine frontlijn vormde het aanvalsfront van een gansch legerkorps van 24 bataljons, 8 eskadrons en 11 batterijen. Daardoor vooral kreeg de handeling van den aanvaller meer samenhang, kon men het verband tusschen front- en flankaanval beter zien; de gevechtsbeelden, vooral de aanvallen op terreinvoorwerpen, waren veel beter te aanschouwen en te begrijpen, dan soms bij ons het geval is, door de groote gapingen in de aanvallende macht.

3°. Het blijkt dat men bij de Fransche manoeuvres veel waarde hecht

aan den tijd waarin een handeling moet afloopen. De uren voor de verschillende gevechtmomenten zijn in de algemeene dispositie aangegeven. En nu mag bij voorbeeld het eerste kanonschot van den aanvaller niet op de minuut af, het inleidend artillerie-gevecht aangeven; de ontwikkeling in de gevechtsformatie mag door terreinmoeielijkheden of andere tegenvallers eens eenige minuten, een kwartier, ja een enkele maal een half uur later tot stand zijn gekomen; maar meer ook niet. Wij gelooven dat het goed is, de onderbevelhebbers daarop te dresseeren; dat wij hun meer tijdsverdeeling moeten aangeven, dan wij bij ons doen. Zij moeten dan maar met kaart en terrein voor zich, hun voorbereidende bewegingen zoo flink en zonder talmen of weifelen nemen, dat zij ongeveer dáár ter plaatse en in zoodanigen toestand zijn, als de Generale Staf berekend had, dat ze er zijn konden. — Dat op tijd marcheeren is een soort gehoorzamen, wat wij toch voor de werkelijkheid ook leeren moeten. In die tijdsopgave wordt daardoor ook beter met de krachten van den troep rekening gehouden. En heeft geen nuttelooze vermoeyenis plaats. Bij een *vredesmanoeuvres* moet men ongeveer op een half uur na, kunnen zeggen: »om zoo" laat is de inspanning afgeloopen.

Hoe dikwerf hoort men niet bij ons zeggen: »Ja" hoe laat wij terug zullen zijn, dat kan niemand zeggen, dat zal er van afhangen, hoe laat de eigenlijke aanval kan beginnen en dat hangt van dezen of genen af, die daarbij minder of meer voortvarendheid ontwikkelt.

Door zowat aan uren vast te houden, blijft ook het beeld van de heele handeling zuiverder bewaard. Het is daardoor *mogelijk* een gevecht te laten zien. »Il y a unité d'action et de temps" zou men in een dramatisch werk zeggen; en wat is een *vredes-manoeuvre anders*, dan een goed opgezette, natuurlijk verloopende dramatische handeling?

4°. Waar Fransche infanterie aanvalt, daar **BLIJFT** van het begin tot het einde het punt van aanval de hoofd-preoccupatie in den geest van alle ondergeschikte aanvoerders, officieren en kader; dát en niet dekking zoeken in het terrein. De overdreven zucht in het zoeken naar allerlei soms pruldekkingen, doet de hoofdzaak vergeten, verliezen; men leert te veel voor zijn voeten kijken, en niet naar voren, naar het aanvalspunt; niet rechts en links om het verband goed te houden. Door dat overdreven dekken, komen groote gapingen in de linie, soms belangrijke afwijkingen in de richting der algemeene bewegingen. Er heeft daardoor geen concentratie in het laatste oogenblik tegen de aanvalspunten plaats; afdeelingen dwalen af, brengen niet op het critieke oogenblik hare wapens in gevecht, of gaan eenvoudig machinaal parallel vooruit. En de aanvoerder die gaten ziende, dat afwijken bespeurende, maar het niet meer kunnende verhoeden, is *verplicht* vroeger dan hij het wilde, die fouten met versche troepen te herstellen.

De Fransche troep geeft iets prijs van de dekking, ter wille van het bewaren van verband, en het niet uit het oog verliezen van het hoofddoel: *zoo vereenigd mogelijk op de aanvalspunten aankomen.*

5°. Op den langen weg marcheert de infanterie steeds met verdubbelde rotten, en laat de helft van den weg vrij. Daaraan wordt blijkbaar zeer streng de hand gehouden. Het marcheeren met 2 gelederen rechts en 2 links van den weg, is door de ondervinding te eenen male veroordeeld; die vorm leidt tot aanhoudend verlengen en vertragen van den gang om op gelijke hoogte te blijven. *Overal* op marsch zagen wij de officieren en het kader op hun reglementaire plaatsen: de kapiteins te paard aan het hoofd hunner afdeelingen. In dien bereden compagniescommandant op marsch, zit het beste middel om de marschdiscipline te bewaren. De kapitein te voet, die tweemaal zoo oud is als zijn manschappen, wordt bij lange marschen te vermoeid, om dikwerf langs zijn compagnie te gaan. Te paard kan hij ze trouwens, alleen door zich om te draaien, geheel overzien.

Bij groote hitte en lange marschen, wordt men in de door te trekken dorpen en gehuchten gewaarschuwd, bakken water gereed te houden, opdat colonnes, zonder zich bepaald op te houden, even hunne veldflesschen in het voorbijtrekken kunnen vullen, of ten minste uit die bakken, met hun drinkkroes een versche teug water kunnen scheppen.

De kleine rusten om het uur, — eenige minuten — worden op het horloge af *streng* gehouden. Op het signaal »rust” wordt nergens meer een voet verzet: geen opsluiten of fouten herstellen. Die fouten moeten gedurende de *inspanning*, niet gedurende de *ontspanning* hersteld worden. Door dat stipt houden aan de kleine rust van uur tot uur, weet ieder man over hoeveel tijd hij eenige oogenblikken hebben zal, voor deze of gene natuurlijke behoefte, het aanrijgen van een schoen, het verwijderen of verplaatsen van iets wat hem hindert en dergelijke kleine onvermijdelijke zaken, waarvoor hij bij ons te dikwijls nog, moet vragen om het gelid te verlaten, dat hij dan met hard loopen weer moet inhalen.

Bij elke manoeuvre, bij elken marsch, wordt in de algemeene dispositie opgegeven, een zoogenaamd »point initial” en de uren waarop de verschillende hoofdonderdeelen der colonne: voorhoede, colonne, artillerie, achterhoede, enz. met hunne hoofden dat punt zullen hebben te passeeren.

Zij verstaan onder dat punt, datgene waar ieder dier onderdeelen, hetzij dit den hoofdweg volgt, of uit zijn kantonnement langs een dwarsweg in de colonne moet vallen, zijn plaats daarin moet *hebben* ingenomen. Het moet genoegzaam voorwaarts van kantonnementen en bivacs gelegen zijn, opdat alle onderafdeelingen, het *zonder teruggaan* kunnen bereiken. Het moet op de kaart en op het terrein gemakkelijk te herkennen zijn. Zoodra de commandanten van onderafdeelingen het marschbevel hebben ontvangen, berekenen zij den tijd benodigd, om met het hoofd der colonne op het aangegeven uur, op het initiaal punt te zijn, hetzij door gebaande wegen te volgen of dwars door het veld. Zijn kantonnementen van een divisie of een brigade van de marschrouten verwijderd, dan kunnen hare commandanten een tusschen-initiaal punt voor hun troepen aanwezen.

Ziedaar, *Spectator*, al vast eenige goede zaken, die wij bij de Fransche manoeuvres hebben getroffen; er zijn er wel meer. En daartegenover zijn ook wel punten te releveeren, die mij minder lichtpunten schenen. Wij spreken daarover nog wel eens nader. Voor heden laat ik het hierbij, dewijl ik enkele mijner opmerkingen liever eerst aan de aandacht onderwerp van hen die recht hebben ze elders dan in onze correspondentie te vinden.

En zoo zal het dan de vijfde maal zijn, *Spectator*, dat uw sprokkelaar met u een nieuwjaar intreed. Gij hebt gezien, dat hij in die jaren u steeds trouw ter zijde heeft gestaan en hij hoopt niets liever dan dit te zullen kunnen blijven doen. Maar wie weet, zal dit jaar '87 voor ons wel een schrijfjaar blijven; zal het niet eindelijk ook voor ons heeten: »der Wörte sind genug gewechselt.» Donkere wolken pakken zich aan den Europeeschen gezichteinder samen, en met het geheimzinnig, zoogenaamd staatkundig evenwicht is het onmiskenbaar op het oogenblik verdacht gesteld. Gelukkig is 't nog winter, nog lang voor de classieke tijd van oorlogvoeren aanbreekt.

Men kan nog heel wat congressen houden, heel wat protocollen vullen in dit voor den oorlog »morte saison.» En de diplomatie zal misschien nog wel de den ramp bezweerende tooverwoorden vinden. Misschien... maar misschien ook niet. De kruik gaat zoolang te water tot ze barst. Niet alleen de pers, maar zelfs de officieele taal van de machtigen der aarde is dubbelzinnig, zenuwachtig, zooals ze na 1871 nog niet geweest is. In ieder geval reden is er genoeg om dat jaar niet met een luchtig hart in te gaan. En bij die »Ahnung» van een onbestemd maar dreigend gevaar, bevoelt en onderzoekt men zich onwillekeurig, en vraagt men zich af: Zullen wij die stormen met eenig goed vertrouwen kunnen afwachten; zullen ze ons minder hulpbehoevend vinden dan vijftien jaren geleden? — Is toen die waarschuwing voor ons heilzaam geweest? Gelukkig in veel opzichten, kunnen wij daar volmondig »ja» op zeggen... Zie, 't zou ondankbaar zijn het te loochenen. Wie wist toen wat mobiliseering van ons leger beteekende; alles zweefde in het onzekere en nu? Onze mobilisatie is niet alleen ordelijk voorbereid; het leger is er in betrekkelijk groote mate mede vertrouwd. Overal, in elk land zullen in zulk een moeilijke zaak, als de overgang van vredes- tot oorlogsvoet nog leemten te vinden zijn. Ik geloof dat wij op dit stuk bij weinig landen achterstaan. Ook onze oefeningen, zij zijn meer gericht geworden in den zin van den eigenaardigen oorlog, die wij dan toch denkelijk zullen te voeren hebben. — Wat wist men in 1870 van onzen fortenstrijd, waar had men zich voor dien tijd beziggehouden met oefeningen op de kaart en op het terrein, waar *al* de bijzonderheden van dien eigenaardigen oorlog in besprek komen? Maar... waar is een legerreserve, die dien naam verdient? Onze schutterijen, ze zijn wat het officierskorps van die burgerwacht betreft, vooruitgegaan in goeden wil, in overtuiging, in theoretische voorbereiding. Maar die wapenmacht in haar geheel, nog staat ze daar met haar verouderde,

onmogelijk geworden organisatie, met haar geheel onvolledige oefening. Nog is het geen reserve.

Zullen de gevaren ook wachten op Grondwetsherziening! Maar zoo men wat die levensquaestie voor onze onafhankelijkheid betreft, te doen heeft met een koppige, kibbelzieke, anti-militaire volksvertegenwoordiging; met een egoïst, alles aan de materiële belangen van het oogenblik opofferend gedeelte van het volk, dat meer sympathie, meer eerbied voor een baal koffie dan voor een vaandel heeft; dat in vredestijd zijn hart alleen in zijn beurs voelt kloppen; zoo daartegenover groote vaderlandslievende denkbeelden onmachtig waren tot practische oplossing van het vraagstuk onzer strijdkrachten te geraken en zoo de regeering daardoor soms hare loffelijke pogingen tot verbetering zag verijdeld, en toch nog zoo goed mogelijk trachtte te roeien met de riemen die zij had, — ik betreur dat er buitendien nog andere zeer belangrijke zaken zijn, waarvan de goede oplossing voorbereid had kunnen zijn, afgescheiden van dien onwil van een gedeelte onzer natie. Als ik een terugblik werp op onze vierjarige correspondentie, dan moet ik zoo billijk zijn te getuigen dat veel, zeer veel, van wat wij gewenscht hebben, verwezenlijkt is geworden. Niet dat ik zoo aanmatigend ben te gelooven dat het geschied is, omdat wij er de aandacht op vestigden, ik constateer slechts dat er in die jaren veel tot stand kwam, waarnaar wij verlangden. Doch in enkele gewichtige aangelegenheden hebben wij die bevrediging nog niet.

Toen wij een paar jaren geleden eens uitvoerig spraken over de noodzakelijkheid van betere voorbereiding van militaire maatregelen, betere meer stellige omschrijving van onze bevoegdheid in het geval van handhaving van inwendige rust op groote schaal, en de hoofdpunten aangaven, die daartoe gereguleerd konden worden; toen haalde men misschien hier en daar de schouders op, zich afvragende hoe ik op eens, in volle rust, aan zulke zwartgallige overdenkingen kwam. Een jaar later brak in onze hoofstad een oproer uit, waarbij stroomen bloeds vloeiden. Dat oproer, het is door het energieke optreden van den officier en de bedoelde trouwhartige houding van onze goede, gehoorzame Hollandsche miliciens onderdrukt, op een wijze ver boven onzen lof verheven. Maar toch ondanks dat succes blijft het een leemte, dat wij op dergelijke toestanden niet beter voorbereid zijn. In ieder geval het is thans overtuigend gebleken, dat ik geen dwaze spooksels voor uwe verbeelding riep. En toch, nog weten wij omtrent al de vragen destijds door mij gedaan, niet meer dan thans. Evenzoo sprak ik bij herhaling over de quaestie onzer neutraliteitshandhaving in verband met die van België; toonde ik daarbij de gronden aan, waarom ik een zuiver theoretische militaire voorbereiding en een soort militair overleg met onzen nabuur, wenschelijk of liever noodzakelijk achtte, willen wij in een GEGEVEN GEVAL niet machteloos zijn, elkaar de broederhand te reiken; een overleg wat niemand ons beletten kan, doch dat te laat komt als eenmaal de gebeurtenissen ons overvallen. Dat overleg is er nog niet, het zou nog niet te laat zijn, maar wie zegt

ons nu, dat zulks over drie maanden niet wel te laat zou komen. Zoo wees ik meermalen ook op de noodzakelijkheid om ons optreden in onze duinstreek, bij bedreigingen van onze kusten beter voor te bereiden, en gaf daarbij de eenvoudige nagenoeg niets kostende hulpmiddelen aan, waarvoor het ook te laat zou wezen, als eenmaal het oorlogsvuur in onze buurt weer ontbranden zou. In 't kort, *Spectator*, doorblader nog eens mijn dikken bundel brieven, en erken dan dat daarin nog vele niet te miskennen noodzakelijke voorzorgsmaatregelen werden aangeprezen, *en met gronden*, en die nog geen blijken van behartiging hebben gevonden. En ik wees altijd bij voorkeur op die zaken, waarbij wij gelukkig geen Tweede Kamer, geen Rekenkamer noodig hebben; die niets kosten dan wat hoofdarbeid.

Enfin, laten wij hopen dat ik mij ditmaal wèl vergis, als ik vrees dat het nieuwe jaar ons misschien voor ernstige eventualiteiten plaatsen zal. Laten wij in ieder geval een beetje ophouden, met door al te heftig gispren en afkeuren, van wat er dan toch *wel* goeds gedaan is tot verhooving van onze weerbaarheid, wantrouwen te zaaien bij de natie in het leger; wantrouwen ook onder ons.

Dat heeft ten minste ook Amsterdam ons geleerd, dat ons jong militieleger in tucht en plichtbesef niet bij andere legers achterstaat. Dát moet ons vertrouwen geven in de toekomst, en hoe betreurenswaardig die proef ook moge geweest zijn, men kan van haar zeggen: *à quelque chose malheur est bon.*"

SPROKKELAAR.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Tijdschrift van het Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap,
onder redactie van Prof. C. M. KAN en J. Æ. C. A. TIM-
MERMAN, Vice-President en Secretaris van het Genootschap.
Met medewerking van Dr. H. C. ROGGE voor de afdeling
Bibliographie. Met platen en kaarten. Amsterdam, C. L. BRINK-
MAN. Prijs per jaargang van 12 maandelijksche afleveringen
f 11.90.

Talrijk zijn de bewijzen, die men zou kunnen aanvoeren tot staving der stelling, dat sedert eenige jaren de belangstelling in de aardrijkskunde ook in ons vaderland merkbaar toenam en dat Nederland thans weder op weg is, om de eervolle plaats, die het eenmaal op het gebied der geographie bekleedde, te hernemen. Het onderwijs in de aardrijkskunde kreeg een geheel andere strekking dan voorheen, de literatuur tot verspreiding van kennis aangaande landen en volken werd uitgebreid, de hulpmiddelen tot bestudeering der geographische wetenschappen werden vermeerderd en verbeterd, ontdekkingsreizen en geographische onderzoekingstochten werden aangemoedigd en geldelijk gesteund.

Ontegenzeggelijk komt aan het in 1876 te Amsterdam opgerichte Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap de eer toe, de opnieuw levendig geworden belangstelling in de geographie krachtig te hebben aangewakkerd en in de goede richting te hebben geleid. Het is hier de plaats niet, de bemoeiingen van dit Genootschap nader te bespreken. Wij wenschen er alleen aan te herinneren, hoe onder de gebezigde middelen tot populariseering der geographische wetenschap ook behoort de uitgave van een Tijdschrift, welks inhoud zich van den aanvang af door degelijkheid en veelzijdigheid heeft gekenmerkt. Het behoeft in beteeckenis niet onder te doen voor vele buitenlandsche publicaties van soortgelijke strekking en heeft voor den Nederlander boven deze in elk geval dit voor, dat aan ons eigen land en vooral ook aan onze koloniën en overzeesche bezittingen de noodige aandacht wordt geschonken.

De afzonderlijke nummers van het Tijdschrift werden evenals de overige publicaties van het Genootschap van den beginne af ook voor niet-leden verkrijgbaar gesteld. De prijs was echter betrekkelijk hoog. Thans is door het Bestuur van het Aardrijkskundig Genootschap in overleg met den Heer BRINKMAN te Amsterdam besloten, niet enkel den prijs der vroegere jaargangen te verlagen,

maar ook de nieuwe voor verminderde prijzen beschikbaar te stellen, om zoo-
doende het Tijdschrift ook toegang te verschaffen tot die kringen, welke tot
dusver met het werken en streven van het Genootschap onbekend waren gebleven.

Gaarne vestigen wij de aandacht op dezen maatregel. Voor ieder, die op de
hoogte wenschte te blijven van de ontwikkeling der aardrijkskundige wetenschap
en van de uitkomsten, die nieuwe ontdekkingsreizen en onderzoekingstochten
hebben opgeleverd, zal het Tijdschrift van het Nederlandsch Aardrijkskundig
Genootschap een welkome gids zijn.

's-Gravenhage, Dec. 1886.

Pl.

*Overzichtskaart der standplaatsen van het Nederlandsch Oost-
Indische leger op 1 Januari 1886. Schaal 1 : 600.000 door
J. W. STEMFOORT en J. DE WAAL. Lithographie van
J. SMULDERS & Co. 's Hage.*

Onlangs verscheen een allerkeurigst bewerkte kaart van den Nederlandsch
Oost-Indischen Archipel, waarop met goed sprekende, heldere en toch zachte
kleuren en duidelijke grenzen de militaire afdelingen en commandementen zijn
aangegeven en waarin verder de troepen, die in de verschillende standplaatsen
garnizoen houden, tot in de kleinste bijzonderheden duidelijk zijn aangeduid.
Spoorwegen en telegraaflijnen vullen dit belangrijke overzicht aan, terwijl van
de ledige ruimte gebruik is gemaakt voor twee cartons, waarvan een de ver-
klaring der teekens bevat, terwijl op het andere een volledige schets op de
schaal van 1 : 150.000 voorkomt van Kotta-Radja met de postenlinie en de
troepen welke in die stelling zijn gelegerd.

Het geheel maakt een aangenamen indruk en doet den vervaardigers alle eer
aan. Zij hebben daarmede niet alleen aan het N. O.-I. leger een grooten dienst
bewezen, maar ook aan de velen, die in dat leger belang stellen, en zonder
twijfel zal daarom hun werk zich gemakkelijk een weg banen en overal welkom
worden ontvangen.

v. M.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Het militaire wetsontwerp van den Generaal BOULANGER. (*Vervolg.*) (Sp. M., 1 et 15 Déc. 1886.)

De officieren en de hogere kaders. (*Vervolg.*) De verhouding der officieren tegenover de geassimileerden behoort gewijzigd te worden. Ook in de burgermaatschappij moeten aan den officier zekere voorrechten worden toegekend. (Sc. M., Nov. 1886.)

De beteekenis der wet op den landstorm voor de weerkracht van Oostenrijk-Hongarije. Na een korte opsomming van de verbeteringen, die in de laatste jaren de krijgsmacht van Oostenrijk-Hongarije heeft ondergaan, wordt door vergelijking met de weerkracht van andere staten de noodzakelijkheid van de landstormwet aangetoond en de inhoud dier wet in hare vermoedelijke gevolgen besproken. (Jahrb. A. u. M., Dec. 1886.)

De weerkracht van Oostenrijk-Hongarije. Bespreking van een geschrift over dit onderwerp handelende, waarin een hoogst ongunstig oordeel daarover geveld wordt. (Allg. M. Z. 1886, N°. 90-92.)

Denkbeelden over de oefening der aanvullings-reserve bij de infanterie. De tegenwoordige oefeningstijd wordt onvoldoende geacht. Voorstellen worden gedaan om dien te verlengen en tevens de aard der oefeningen anders te regelen. (Allg. M. Z. 1886, N°. 92.)

Het wetsontwerp betreffende de vredessterkte van het Duitsche leger. Mededeeling van den inhoud van het wetsontwerp met memorie van toelichting. (Allg. M. Z. 1886, N°. 95.)

Het wetsontwerp betreffende de vredessterkte van het leger, in den Rijksdag. De rede van den minister van oorlog. (*Wordt vervolgd.*) (Allg. M. Z. 1886, N°. 97.)

II. Algemeene krijgskunst.

Het vijftigjarig bestaan der spoorwegen in Frankrijk. Naar aanleiding van het in 1887 te vieren 50-jarig jubilé, vestigt men de aandacht op het vele dat het voor het militair vervoer nog te regelen valt. (Sp. M., 15 Déc. 1886.)

Over marschen in berglanden. Eenige beschouwingen over de uitvoering van marschen alsmede over het gevecht in het gebergte, voornamelijk met het oog op de toestanden in de zee-Alpen. (Sc. M., Nov. 1886.)

Aanteekeningen omtrent het marcheeren. (*Vervolg.*) Het uur van opbreken. De regeling der rusten. (Sc. M., Nov. 1886.)

Het Duitsche ontwerp-voorschrift op den velddienst. Beoordeelende bespreking. (*Slot.*) (Jahrb. A. u. M., Déc. 1886.)

Over de beteekenis der overwinning. Ontleding der directe en indirecte gevolgen eener tactische overwinning voor beide partijen. Bespreking der factoren, die op den omvang dezer gevolgen invloed uitoefenen. (Jahrb. A. u. M., Déc. 1886.)

Strategische verhoudingen van noordoostelijk Oostenrijk. Beknopte militair-geographische beschrijving van die gedeelten der Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie, welke aan Rusland grenzen. (M. W. Ver., Band XXXIII, Heft 2.)

De Duitsche schietgezelschappen. Evenals in het buitenland bij de schietgezelschappen het geval is, moet men het ook in Duitschland daarheen trachten te leiden, dat bij dergelijke gezelschappen geweren gebezigd worden die zooveel mogelijk overeenkomen met die van de infanterie van het leger. (Allg. M. Z. 1886, N°. 90—91.)

Ondervinding opgedaan op het oefeningsterrein van de 1ste en 2de Zwitsersche divisie. (Schw. A. u. G. 1886, N°. 41.)

III. Generale staf. Terreinleer. Opnemen van terrein. Topographie.

De toevoeging van panorama's aan topographische kaarten. (*Wordt vervolgd.*) Daar de topographische kaarten slechts een onvolledig beeld geven van het terrein, kan het voor den militair wenschelijk zijn, deze leemte door toevoeging van perspectivische schetsen aan te vullen. Voorschriften omtrent de vervaardiging van zoodanige schetsen. (Sc. M., Nov. 1886.)

Over nauwkeurigheds-waterpassingen. Na eenige korte mededeelingen omtrent de gedaante der aarde wordt een overzicht gegeven van den stand der nauwkeurigheds-waterpassingen in Oostenrijk en ook in andere staten van Europa. (M. W. Ver., Band XXXIII, Heft 2.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Kanonnen met staaldraad omwikkeld. (*Vervolg.*) (Rev. d'A., Déc. 1886.)

Over het uitslaan van het sluitstuk, bij het schot, bij vuurmonden met schroefsluiting. (*Vervolg.*) (Rev. d'A., Déc. 1886.)

Overzicht van de voornaamste proeven genomen bij de Zwitsersche artillerie in 1885. Overgenomen uit *Schw. A. u. G.*, N°. 4. (Rev. d'Art., Déc. 1886.)

Fransche en Duitsche schietproeven tegen pantseringen. Uitvoerige mededeelingen aangaande de schietproeven te Bucharst tegen de Duitsche en Fransche koepels, toegelicht door schetsen. (Mitth. A. u. G. 1886, Heft 10.)

Over de oplossing van vraagstukken betrekkelijk het directe en indirecte schieten. Aankondiging van een hierop betrekkelijk werk van Gen. MAYEWSKI, in het Duitsch vertaald door den luit. KLUSZMANN. (Archiv, Band XCIII, Heft 11.)

Proeven en oefeningen bij de Russische artillerie. Overgenomen uit het *Russische art. journal.* (Archiv, Band XCIII, Heft 11.)

Een tweede schietproef tegen een hardijzeren pantserplaat van GRÜSON, in Spezia. Mededeeling der uitkomst van 3 schoten daarentegen gedaan uit kanonnen van 15 cM., op 22 Juni jl. (Archiv, Band XCIII, Heft 11.)

Nieuwe schietproeven van KRUPP met een kanon van 40 cM. L. 35 kal. (Allg. M. Z. 1886, N°. 96.)

Schietproeven van KRUPP met kanonnen van 40 cM. L, 35 kal. in Juli—Nov. 1885 en Maart—April 1886. Mededeeling van de hoofd. afmetingen van vuurmond, munitie enz. en van de ballistische eigenschappen. (Allg. M. Z. 1886, N°. 89.)

Schietproeven tegen pantseringen. (*Vervolg.*) De proeven te Bucharrest. (Schw. A. u. G. 1886, N°. 11.)

VII. Militaire wetgeving. Algemeene wetten en voorschriften.

De tegenwoordige wet op het duel. Men acht het zeer onrechtvaardig, dat ingevolge deze wet, een officier, die beleedigd wordt en dus voor zijn eer verplicht is te duelleeren, gestraft wordt als hij zijn tegenpartij doodt. (Allg. M. Z. 1886, N°. 88.)

VIII. Militair onderwijs.

De militaire scholen 1776—1793. (*Vervolg.*) Geschiedenis en inrichting dezer scholen. (Sc. M., Nov. 1886.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Het practische kaderonderricht bij de infanterie. Onderzoek naar de oorzaken, waarom de kader-oefeningen in Frankrijk tot dusver nog niet de gewenschte uitkomsten hebben opgeleverd. (Sc. M., Nov. 1886.)

De voorschriften op het turnen der infanterie van 27 Mei 1886. Afkeurende beoordeeling dezer voorschriften. (Jahrb. A. u. M., Dec. 1886.)

Het *Mannlicher*-geweer, mod. 1885. Beschrijving met schetsen van het model, dat vermoedelijk in Oostenrijk ingevoerd is. (Allg. M. Z. 1886, N°. 93.)

Een bijdrage tot de geschiedenis der exercitie-patronen. Uit een reglement van het jaar 1769 wordt aangetoond, dat in dien tijd reeds houten patronen gebezigd werden, voorzien van een met hamerslag gevulde papieren huls, om dienst te doen bij de exercitiën. (Allg. M. Z. 1886, N°. 95.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

De cavalerie-sappeurs. Het opnemen van sappeurs in de organisatie der cavalerie is een uitmuntende maatregel van den tegenwoordigen minister van oorlog. Men is hiermede teruggekomen op een instelling, die vroeger bestaan geeft maar te kwader ure verlaten is geworden. Het zal echter noodig zijn, streng te waken, dat de instelling niet ontaardt, zooals indertijd bij inf. korpsen het geval is geweest. (Sp. M., 1 Déc. 1886.)

De brugbouw door cavalerie. De noodzakelijkheid wordt bepleit, om bij elk regiment cavalerie een kleine afdeeling in het slaan van noodbruggen te oefenen. Uit voorbeelden wordt aangetoond, dat aan dezen eisch gemakkelijk kan worden voldaan. (Jahrb. A: u. M., Dec. 1886.)

Cavaleristische vragen. Verschillende zaken omtrent voeding, het poetsen der paarden, de africhting van de jonge paarden enz. worden besproken. (Allg. M. Z. 1886, N°. 94.)

Wederlegging van het opstel »cavaleristische vragen in N°. 94 der *Allg. M. Z.*» (Allg. M. Z. 1886, N°. 97.)

De bloedarmoede bij de paarden. Uit enkele voorbeelden van gelukke genezingen schijnt te blijken, dat deze ziekte niet absoluut doodlijk is. (Schw. A. u. G. 1886, N°. 11.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

Practische schietcursus aan de school der Russische artillerie-officiëren in 1884 en 1885. Vrij uitvoerige mededeeling van het programma der gehouden oefeningen met enige toelichtende bijzonderheden. (Rev. d'A., Déc. 1886.)

Over de kustbewapening in Frankrijk. Met het oog op de veranderingen, die eerlang de kustbewapening in Frankrijk zal ondergaan, worden de eischen besproken, waaraan tegenwoordig in deze richting moet worden voldaan. (*Wordt vervolgd.*) (Sc. M., Nov. 1886.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Oefeningen in den brugbouw bij het Pruisische spoorweg-regiment. Mededeelingen omtrent de in September 1866 door het Pruisische spoorwegregiment gehouden oefeningen in het bouwen van een spoorbrug van 140 M. lengte. (Sc. M., Nov. 1886.)

Fransche en Duitsche schietproeven tegen pantseringen. Zie onder IV.

Voorstellen tot het invoeren van nieuwe zaken op het gebied der duurzame versterkingskunsten den vestingoorlog. (*Met schetsen*) Uitvoerig overzicht van hetgeen sinds 1870—71 op het gebied van fortbouw en inrichting van vestingen is voorgesteld. Vooral wordt hierbij het laatste werk van BRIALMONT besproken. (*Wordt vervolgd.*) (Mitth. A. u. G. 1886, Heft 10.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

De inwijding der nieuwe bouwwerken te Willemshaven. Den 13den Nov. jl. werd de tweede groote haveningang aldaar feestelijk geopend. Een beschrijving wordt gegeven van den omvang der tot stand gebrachte havenswerken. (Allg. M. Z. 1886, N°. 93—94.)

De Duitsche marine en hare toekomst. Om hiervan een denkbeeld te geven, wordt een gedeelte van de memorie van toelichting op de marinebegrooting medegedeeld. (Allg. M. Z. 1886, N°. 96.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

Bijzonderheden uit de veldtochten van 1812 tot 1814, geput uit de onuitgegeven gedenkschriften van den Generaal JOMINI, door LÉCOMTE, Kolonel in Zwitserschen dienst. Aankondiging van dit werk. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., 1 et 15 Déc. 1886.)

Memorie over den oorlog op de grenzen van Dauphiné en Savoie, van 1752—1747. (*Vervolg.*) (Sp. M., 1 et 15 Déc. 1886.)

Bernhard van Weimar. (*Slot.*) Een krijgshistorisch karakterbeeld. (Jahrb. A. u. M., Dec. 1886.)

XVII. Staatskunde. Staatsrecht.

De uitbreiding op Koloniaal gebied. Na een bespreking van verschillende meeningen omtrent het al of niet wenschelijke van de uitbreiding der

koloniën, volgt een uitvoerige bespreking van het onder bovenstaanden titel verschenen werk van DE LANESSAN. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., 1 et 15 Déc. 1886.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Veertiendaagsche kroniek. De beraadslagingen der leger-commissie over de militaire wetten. — De inwijding der, door den commandant HÉRIOT geschonken, wezeninrichting. — Twee toespraken van den Gen. BOULANGER. — De vervanging van den Generaal NISMES, die sinds korten tijd aan het hoofd gesteld was van de Directie der artillerie, door den Kolonel BLONDEL is, naar men meent, geschied om den geest van particularisme en van heerschzucht te breidelen, die het wapen der artillerie tegenover dat der infanterie kenmerkt. Opvallend is ook dat de nieuwe directeur uit den troep afkomstig is; men hoopt dat de Gen. BOULANGER door zijn voorbeeld, den stoot zal geven om de gering-schatting van verdienstelijke officieren uit den troep, weg te nemen. — De reorganisatie der normaalschiet-school heeft deze inrichting op het standpunt gebracht, waarop zij behoort. — Het gerucht wil, dat men in Duitschland, na reeds 100.000 nieuwe repeteer-geweren gereed gemaakt te hebben, thans weder tot een ander stelsel zou zijn overgegaan. — Het nieuw ingevoerde harnachement voldoet niemand. — De compagniesgewijze oefening vindt vele tegenstanders, ook bij hen die vroeger, in theorie, daarvan voorstanders waren. Men schrijft dit alleen toe aan de verkeerde toepassing van het beginsel; vele chefs toch laten de kapiteins de handen niet genoeg vrij en werken de zaak tegen. — In een ministerieele aanschrijving is herinnerd aan de onderofficieren, korporaals en soldaten dat zij het militair saluut verschuldigd zijn aan de officieren van de administratie, de conducteurs der artillerie en de wapencontroleurs. Dergelijke aanschrijvingen zouden onnoodig zijn, als de bedoelde bepalingen in het reglement op den inwendigen dienst voorkwamen. (Sp. M., 1 Déc. 1886.)

Veertiendaagsche kroniek. De voorstellen tot legeruitbreiding in Duitschland eischen een spoedige aanneming der militaire wetten van den Generaal BOULANGER. — Na de jongste manoeuvres zijn 5 generaals op nonactieve gesteld, omdat hun fysiek niet meer tegen de vermoeyenissen van een veldtocht bestand geacht wordt. Bij het uitbreken van een oorlog zou het blijken, dat vele officieren in dezelfde termen verkeerden; dit is toe te schrijven aan de bestaande bepaling, betreffende het verplicht uitvallen op een bepaalden leeftijd, die voor elken rang is vastgesteld en aan de onvoldoende pensioenen, waardoor een ieder tracht te blijven dienen, tot hij den maximum-leeftijd bereikt heeft. — In plaats van fanions om aan te geven tegen welke troepensoort de artillerie bij manoeuvres vuurt, wordt aanbevolen een bijzondere opvolging in de schoten. (Sp. M., 15 Déc. 1886.)

Verscheidenheden. Duitschland: Verdediging van de Oostzee-kust. — Engeland: Proeven met het onderzeesch kanon van ERICSSON. Het springen van het kanon van 12 duim aan boord van de *Collingwood*. — Proef bij de korpsen in Italië met een snellader. (Rev. d'A., Déc. 1886.)

Enige mededeelingen omtrent een nieuwe etsmethode voor boekdruk-clichés naar photographische opnemingen. (*Met schetsen.*) (Mitth. A. u. G. 1886, Heft 10.)

Verscheidenheden. Nieuwe granaten met brisante springlading in Frankrijk. — Proeven met Whitehead-torpedo's in Cherbourg. — Het belasten van schoorsteenen en muurwerk ter voorkoming van trillingen. (Mitth. A. u. G. 1886, Heft 10.)

Gezondheidsstatistiek betreffende het Oostenrijksche leger over Augustus. (Mitth. A. u. G. 1886, Heft 10.)

De oorlog van 1890—91. Bespreking van een brochure onder dezen titel verschenen. Het oordeel is hoogst ongunstig. (Allg. M. Z. 1886, N°. 88.)

